

СТЕНОГРАФСКЕ БЕЛЕШКЕ

НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ

КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ГОДИНА 1

БЕОГРАД 1932 ГОДИНЕ

КЊИГА 3

XIX РЕДОВНИ САСТАНАК

НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ

КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

У ВАНРЕДНОМ САЗИВУ

ДРЖАН 4 МАРТА 1932 ГОДИНЕ У БЕОГРАДУ

ПРЕТСЕДАВАЛИ:

ПРЕТСЕДНИК

Д-р КОСТА КУМАНУДИ

ПОТПРЕТСЕДНИЦИ:

КАРЛО КОВАЧЕВИЋ и Д-р КОСТА ПОПОВИЋ

Присутни сви Г. Г. Министри сем Г. Министра иностраних послова и Министра војске и морнарице.

Почетак у 9 часова

САДРЖАЈ:

Пре дневног реда: 1. — Читање записника претходног састанка.

2. — Извештај Сената да је на свом IX редовном састанку усвојио у целини Предлог закона о Привредном већу и Предлог закона о Поморско-трговачким академијама, и на свом X редовном састанку усвојио у целини Предлог закона о Средњим трговачким школама.

3. — Вахтев Г. Министра правде о издавању Суду народних посланика.

4. — Г Министар шума и рудника упућује Народној скупштини за њену архиву по један примерак закона о снабдевању сиромашних радника дрвима и продаји на мало, и Закона о одлагању извршења и опрштају казни и отпуста по судским кривицама.

5. — Отсуства народних посланика.

6. — Визе са резервом Главне контроле.

Дневни ред: Наставак претреса у начелу Предлога буџета са Финансијским законом за буџетску 1932/33 год.

Говорници: Стјепан Максимовић, Миливоје Перић, Макар Дако, Михаило Крстић, Анте Мاستровић, Душан Поповић, Коста Алексић, Др. Будисав Грга Анђелиновић, Др. Анте Кунтарић, Живојин Јеремић, Михајло Јевтић, Др. Иван Лончаревић, Вукашин Спасовић, Живко Даниловић, Иван Радић, Милош Драговић, Ђуро Марјан, Фердо Шега, Фрања Шнајдер, Стеван Ђирић, Ото Гавриловић, Мил. Петковић, Др. Игњат Толић и Гавро Милошевић.

Претседник Др. Коста Кумануди: Отварам XIX редовни састанак. Изволите чути записник претходног састанка.

Секретар Др. Драгољуб Јевремовић прочита записник XVIII редовног састанка.

Претседник Др. Коста Кумануди: Има ли каквих примедба на записник? (Нема). Записник је примљен. Изволите чути извештај Сената.

Секретар Др. Драгољуб Јевремовић саопштава, да Сенат Краљевине Југославије извештава Народну скупштину да је на свом 9 редовном састанку, одржаном 25 фебруара тек. год., у целини и без икаквих измена усвојио предлог Закона о Привредном већу, који му је од стране Народне скупштине био упућен на рад; да је на своме 9 редовном састанку, одржаном 25 фебруара тек. год., у целини и без икаквих измена усвојио предлог Закона о поморско-трговачким академијама који му је од стране Народне скупштине био упућен на рад; и да је на своме 10 редовном састанку, одржаном 25 фебруара тек. год., у целини и без икаквих измена усвојио предлог Закона о средњим трговачким школама, који му је од стране Народне скупштине био упућен на рад.

Претседник Др. Коста Кумануди: Ови се извештаји примају на знање, а упућени су надлежним Министрима ради највеће потврде. — Изволите чути захтеве за издавање Суду г.г. народних посланика.

Секретар Др. Драгољуб Јевремовић саопштава да Г. Министар правде тражи да се издаду Суду народни посланици, и то: г.г. Риста Ђокић, за дело из § 302 Каз. закона; Владо Маланчећ за дело из § 334 Каз. закона; Фрањо Маркић за дело из § 303 и 310 Каз. закона; Ловро Петовар за дело из § 301 Каз. закона и др. Тоша Рајић за дело из § 156 и 301 Каз. закона.

Прейседник Др. Коста Кумануди: Ови захтеви Г. Министра упућују се Имуитетном одбору. — Изволите чути потврђене законе.

Секретар Др. Драгољуб Јевремовић саопштава да Г. Министар шума и рудника доставља Народној скупштини за њену архиву по један потврђен примерак Закона о снабдевању сиромашних земљорадника и радника дрвима и продаји на мало и Закона о одлагању извршења и опрштају казни и опшета по шумским кривицама.

Прейседник Др. Коста Кумануди: Народна скупштина то прима на знање. (Прима). Изволите чути отсуства посланика.

Секретар Др. Драгољуб Јевремовић саопштава да г. Миливој Степанов, народни посланик, моли за четири дана отсуства ради хитних приватних послова; да г. др. Буро Шеатовић, народни посланик, моли за три дана отсуства ради хитних приватних послова; да г. Ловро Петовар, народни посланик моли за пет дана отсуства ради хитних приватних послова; да г. Чедомир Захарић, народни посланик, моли за седам дана отсуства због болести; да г. Петар Марковић, народни посланик, извештава да због прекида саобраћаја не може доћи на скупштинске седнице; и да г. Мустафа Мулалић, народни посланик, извештава да због прекида саобраћаја не може доћи на скупштинске седнице.

Прейседник Др. Коста Кумануди: Одобрава ли Народна скупштина тражена отсуства. (Одобрава). Објављујем да су тражена отсуства одобрена. — Изволите чути један извештај Главне контроле.

Секретар Др. Драгољуб Јевремовић саопштава да Главна контрола извештава Народну скупштину да је ставила визу са резервом на кредит Г. Министра финансија по решењу Министарског савета, Бр. 12773-II од 18 фебруара 1932 г. у суми од 2,000.00 динара по партији 1038 буџета резервних буџетских кредита за 1931-32 годину.

Прейседник Др. Коста Кумануди: Овај извештај Главне контроле упућује се Финансијском одбору. Пошто нема више саопштења, прелазимо на дневни ред: Наставак претреса о предлогу буџета државних расхода и прихода са предлогом Финансијског одбора за буџетску 1932-33 годину. — Има реч г. Стјепан Максимовић.

Стјепан Максимовић: Господо, народни посланици, по предлогу државног буџета за 1932-33 годину, говорило се са овога места, говорило је преко 60 народних посланика који су се о буџету изјаснили како је који сматрао за потребно, критички или похвално, те су на тај начин исцрпљене до крајности све могуће резерве и речи, које су требале да се кажу о овом буџету. Ја, и ако сам доцкап дошао на ред, сматрам за дужност да учиним неке извесне напомене, јер држим да би било у интересу правилног извођења овога буџета као и у интересу сређивања специјалних привредних прилика. Господо, сума од 11,400.000.000 динара у данашње доба, кад је привреда наше земље поремећена тако јако и тако променљиво што се свакодневно опажа, ја сматрам због тога да је велика сума која се предвиђа и да је врло тешко остварити замишљену суму. Али, ако бар не у целости, као што то државни буџет предвиђа, оно бар да се постигне онолико, колико најхитније државне потребе то изискују, потребно је учинити све корисне измене и напомене народних посланика које су овде пале, те да се задовоље како потреба

државе, тако и народне. Због тога господо, сматрам за дужност да у првом реду и ја са своје стране учиним овде сходан предлог из говора нашег симпатичног друга г. Владе Станишића и да замолим Краљевску владу да најхитније законске предлоге у најкраћем року донесе, а нарочито што пре закон о забрани нагомилавања дугова у народу.

Не може се, господо, замислити, не може се тражити и не може се ни остварити не 11.500.000.000 динара, него може бити само половина од ове суме, ако се не пресече оно страховито стропоштавање нашег народа. Ако Влада не буде могла наћи начина, да заиста угуши ову несрећу, онда као што рекох предложени буџет неће моћи ни из близа да се оствари. Нека ми буде дозвољено да Вам поменим само један пример од хиљада и хиљада, па да видите оправдану бојазан, да видите ову оправдану молбу и захтев да се овај и овакав закон што пре донесе. Господо, у мојој општини поред стотине и стотине других навешћу вам само овај пример. Један сељак био је дужан дужан једној фирми око 70.000.— динара. Фирма га је, господо, преко адвоката тужила Суду. Имање тога мога општинара у оно доба, то је било 1927 или 1928 године, вредело је око 150.000.— динара. На јавној продаји, господо продато је то имање за 290.— динара. И сад имате то, да је тај сељак изгубио имање у толикој вредности, а да се одужио само за 250.— динара, а остао му је толики дуг и продато му је имање. С друге стране фирма је добила само 250.— динара, а остало је потраживања за 67.950.— динара.

Ето, видите, господо, каква се чуда дешавају, ето видите разлоге и узроке, због којих ја тражим и молим да се најхитније и у најкраћем року стави законским путем забрана нагомилавања дугова у народу, и да се запрече они страшни инсекти, који овако страшно трују овај болесни народ, а то су у много случајева адвокати. (Одобравање). Нека ми не замере господо адвокати, ја не генералишем, али признаће сигурно и они, да је велики број тих људи.

Ја мислим, господо народни посланици, да овде не треба коментара и да овде заиста треба што пре приступити оперисању овог болесног зараженог тела, како би се не само остварио државни буџет, него како би то тело оздравило за даљње потребе и живот. Ја држим, господо, да то Краљевска влада сама и чини, али ипак сматрам за дужност поменути да је нужно и потребно, ако икада а оно бар сада, да се свима нашим Посланствима и Консулатима на страни стави у дужност да се изналазе пијавце за иностранство, како би наша роба и вишкови, које наша привреда даје, могли, колико толико, да се извозе и на тај начин да се помогне ублажавање при вредне кризе. Видите, господо, свакодневно чујемо стране претставнике у нашој земљи: америчке, чешке, а ево јутрос и белгијског, који каже, да му је прва и главна дужност само привреда, привреда му је дакле једини посао.

Нека то буде, господо, дужност и посао и наших претставника на страни, који ће учинити овим, поред осталих својих великих дужности, једну огромну услугу нашем народу, јер ће се омогућити, колико толико, извоз наше робе на страну и, на тај начин, ову велику и страшну кризу или стагнацију, или, назовите је, како хоћете, помоћи, да се преброди.

Господо, ја сам, још у Привредном одбору наше секције, говорио о овим стварима, па, мислим, и овде да споменем, да је Влада у данашње доба требала и треба да ограничи увоз лукеуза у нашу земљу. Видите, господо, нема године, кад се у нас не чује, како је наш трговински биланс пасиван, како више увозимо него извозимо, како однашамо велике суме нашег новца у иностранство ит.д. Ја сматрам, у колико познајем те ствари, у колико могу, као човек из народа, да разумем те ствари, да треба једним ограничењем увоза лукеузне робе и робе, која се може код нас наћи и код нас производити, учинити, да се са стране не увози, како би једном задржали наш новац овде, друго, како би се омогућило што већи развој оних производа у нашој земљи, који могу да се производе а који са стране, ипак, долазе. Мислим да Влада нарочито преко својих органа као банских управа или осталих подређених надлештава свим силама помаже развијање индустрије. Ми, господо, имамо основа за то и моћиће се са мало више пажње, са мало више потпоре и разумевања да помогне наша производња, нарочито наша домаћа и кућна индустрија, тако, да се она, усавршавајући, усаврши и дотера тако, да могамо подмиривати све потребе нашег народа. Ја, господо, мислим, у првом реду, на производњу народног дела. Ми имамо, господо, као што знате, готово у читавој земљи, изузев мале покрајине и мале крајеве, где наш народ израђује себи своје одело, где подмирује своје потребе сам, али их израђује на тај начин, што, у опште, није до сада покушавано, нигде се покушавало, да се та производња мало боље усаврши, како би била згоднија и за остале сталеже и остале класе у нашем народу, на пример за чаршијски евет. Видите, господо, извињите, што сам, може бити мало и нескроман, ја лично, на мени све што видите, ради се у мојој кући, једино ципеле и шубару што купујем а све остало ради се у мојој кући, односно све се ради у моме крају, и ми овако производимо своје одело. Господо, производити на досадашњи начин ово одело тешка је ствар, и није никакво чудо, што наш народ оставља своје народно одело и што купује страну робу. Треба господо, знати, да је то веома тежак посао, посао, који није ни најмање усавршен него се ради на најпримитивнији начин. Зато ја мислим, господо, да би Краљевска влада са те стране требала да учини, да се потпомогне у колико развијање у толико усавршавање тога нашег националног рада, националног одела, које би се могло, своје-времено, примити и у градовима и на тај начин избећи набавку са стране и плаћање робе великим фирмама и омогућити један достојан живот у нашем народу, као што је то случај у нашој Словенији.

Даље, господо, мислим да је врло важно и врло потребно и да је и у интересу остварења овога државног буџета да што пре спроведе ревизију Закона о тарифама и царинама. Ја, господо, опет морам да изнесем овде један пример. Има извесних наших производа које су царине и тарифе тако скућиле и упропастиле да их је готово немогуће изнети на пијацу. Н.пр., ми имамо суво воће, суве шљиве и друго. Код нас се плаћа на пијаци 1 кг. сувог воћа 0.30 динара. Значи, десеттоиски вагон коштао би 3000 динара. А да се тај вагон изнесе на пијацу, то би коштало 7000 динара. Дакле, господо, на подвоз би имало да се да 7000 динара, а да се за саму робу добије свега 3000 динара.

Кад би Влада приступила ревизији ових тарифа са обзиром на данашње стање, са обзиром на овакву слабу економску моћ нашег народа и са обзиром на велику несташницу новца, колико би се то одразило на нашим производима кад би та тарифа бар за половину била смањена. То је индиректна помоћ народу, и на тај начин се он помаже. Али се уједно добијају и средства која су предвиђена у овоме буџету за покриће осталих државних потреба. Исто тако, господо, веома је нужно и потребно да се у што краћем времену настане да се доведу у сразмеру пољопривредни и индустријски производи. Нико, господо, не може објаснити нашем народу зашто је то тако да су његови производи падали и да стално падају, док индустријски производи ако се не пену, а оно остају на истој висини на којој су били још пре три године. Нема речи којима би се народу могло објаснити и оправдати зашто је то тако. Јер, јасно је да његови производи сваки даном све више падају, док индустријски производи које он купује стоје на истој цени по којој их је он куповао онда, кад су његови производи били много скућени.

Да кажем неколико речи и о шумској индустрији. Ја нисам никакав индустријалац и немам никакву нарочиту везу с њима до толико, што сам могао видети каква су се чуда код њих догађала за ових 10 година у овом нашем великом народном богатству. Ја знам за онај случај кад је Народна скупштина била одредила анкету да прегледа шумске уговоре по разним нашим предузећима. На велико запрепашћење целог нашег народа, могли сте да чујете за те т. зв. ретроактивне уговоре, што значи ваљда уговоре са назадном моћи. Ја не знам, господо, да ли се игде на свету закључују уговори о пословним стварима који ће имати назадну моћ. Не знам, да ли се игде може десити да се између два човека склопи уговор о неком послу, па да се после 5—6 година тај уговор потпуно измени, и то наравно на штету онога који продаје, на штету продавца. Ја не знам да се такво чудо игде десило. Ја знам случај овај. Дрво је купљено од државе пре 5—6 година, израђено и продато, па 5—6 година доцније, у смислу направљеног уговора, разне комисије, на молбу и захтев наших индустријалаца, мењале су те уговоре тако, да када је чак и пањева нестало, и када је, можда, та грађа већ иструлела негде на крововима египатским или италијанским, онда се тек почело установљавати колики је био омјер технички дрвета у тој шуми и у том пределу. Ко може тачно установити омјер дрвета, које је већ израђено, и које је већ, можда, и иструлело на крововима и на зградама чак у страним државама, а не у нашој држави? Према томе, потребно је да Краљевска влада, бар сада, кад јој се пружила прилика, јер су индустрије стале, те уговоре потпуно измени и уопште укине, а забрани уговоре са назадном моћи. Јер, господо, да се у то доба газдовало с тим народним благом онако како је требало, и тај руски демпинг не би могао направити толике штете и толику стагнацију у тој индустрији, као што је сада учинио.

Надаље, господо посланици, многи су предговорници на овом месту изнели и казали: да је веома потребно да се проведе и ревизија Закона о пензионерима. Ја се потпуно слажем с том господом и поздрављам то, допуњујући тај захтев тиме, да

би, ревидирајући тај закон, понајпре требало позвати назад у службу све младе и способне пензионере, како би се на тај начин попунила извесна празнина у државним надлештвима, према потребама, и како би се и ти млади и здрави људи фактички могли да искористе до крајњих граница, као што је то случај и с осталим државним службеницима. Исто тако је потребно установити у том новом закону и то: да ако је државни службеник својом кривицом пензионисан, да му се онда и пензија има одмерити према његовој кривици; а не као што је сада случај, да имаде људи који нарочито раде на томе да се раније пензионишу, па да наставе с извесним приватним послом, а беру пуну пензију, као да су отслужили пуне године. Потребно би било донети законску установу и о томе: да се државном службенику, према природи његове кривице, може уопште и не дати пензија. Ми имамо таквих чуда, да бивши државни службеници, који су пензионисани, данас имају пуну пензију, а казна која их је постигла је та: да су наједанпут добили баснословне суме новца и одали се приватним својим пословима, а редовно добијају пензију и праве такав утисак на народ: да је најпаметније направити у државној служби какву погрешку, па се на тај начин пензионисати и живети по својој вољи.

Задругарство у нашој земљи треба да буде темељито организовано. Нема ваљда ничег паметнијег у нашој земљи, него проширити и унапредити наше задругарство. Зна се да је у нашој земљи 90% сељака; али, тај је сељак потпуно неорганизован и неспреман у данашњој животној борби. Нема могућности, нема другог начина да се уопште може да бори, да конкурише и да у овом тешком данашњем стању остане жив.

Зато је потребно обратити сву пажњу на задругарство јер оно има један од најкориснијих и најважнијих задатака у земљи. Нема, господо посланици, без организације села и без његових организаторских способности и моћи, успеха и напретка. У селу се дешавају многе страшне ствари. О томе би се могло говорити на дугачко и на широко, али, пошто ми је г. Претседник опоменуо на то да је време протекло, ја сам принуђен да завршим. Само ћу рећи још једну напомену. У интересу народа и остварења овога државног буџета требало би учинити још нешто у крајевима бивше Босне и Херцеговине, требало би реорганизовати наше општине. У крајевима Босне и Херцеговине, у општинама, влада страшно стање. Организација општина у Босни и Херцеговини извршена је у времену кад је привредна снага земље била јача. Данас, осим тога што су општине мале јединице, и привредна снага је много слабија. Општински намети су велики и они се употребљују само и искључиво на плаћање општинског особља. Ако се, господо, не би приступило што скоријој реорганизацији општина, ствариће се тамо једно од највећих зала што може постојати. Исто тако морам нешто рећи и о болничким трошковима. Ти болнички трошкови су велики, а још они су се и нагомилали. Нема данас општине која не дугује 30—50.000 динара на име болничких трошкова. И то су већином они трошкови који су учињени 1919, 1920 па све до 1928 године, дакле читавих 10 година пре но што су општине постаде. Ове страховито велике суме

које данас општине дугују и које морају да плате довешће општине дотле да ће оне потпуно пропасти. Због тога је бих молио Краљевску владу да учини све што је потребно да се што пре спроведе реорганизација општина у тим крајевима, те да се на тај начин избегне тај огроман намет у виду болничких трошкова, а друго да се општине што више оспособе за извршење задатака ради којих оне и постоје. Пошто знам и верујем да ће Краљевска влада учинити све што до ње стоји, ја ћу са овим напоменама гласати за предлог овога буџета.

Претседник Д-р Коста Кумануди: Има реч народни посланик г. Миливоје Перић.

Миливоје Перић: Господо народни посланици, предлог буџета за 1932-33 годину с једне стране је недовољан а с друге неподношљив. Ако предлог буџета будемо посматрали са становишта народних и државних потреба, морамо доћи до закључка да њиме народне и државне потребе ни из близа нису подмирене.

Ако, господо, погледамо на потребе наше просвете, видећемо да има 75—80% неписмених и да треба трошити, залагати се, подносити терете да би се ниво просветно-културни нашег народа подигао. Што се тиче саобраћаја путева, видећемо да је железничка мрежа врло неразвијена. Имате једну бановину, где немате никакве железничке везе, ни једну железничку пругу. Имате другу бановину која има само једну железничку пругу, остале бановине нешто бољу, а само две развијенију мрежу. Тако место да наше бановине имају прилично развијену железничку мрежу са омало су железничких путева. О сувоземним путевима, господо народни посланици, не треба ни говорити. Наша држава скоро је без сувоземних путева. И тако гдегод погледате има цуно народних и државних потреба, које треба задовољити; па кад би се те потребе задовољиле, онда би то била велика срећа за народ. Међутим овај буџет овако поднесен, по својим сумама предђеним ни из далека није у стању да те потребе задовољи. Али, господо, кад погледамо на саму привредну моћ, платежну моћ народа, морамо одмах увидети да је буџет овакав какав је неподношљив. Наш народ, кад се узму просечно сви крајеви у поређење мора се доћи до закључка да је сиромашан. Имамо покрајина по једној статистици, које од целокупног свог прихода троше 80%, других, осталих 20% иде на остале потребе и порезе. Имате крајева где се од целокупних прихода троши 90% на то, а остатак од 10% троши се на остале потребе. Има крајева где народ својим привређивањем не достиже да снабде довољно средства за своју исхрану, већ мора да се послужи печалбарством. Има пасивних крајева, које држава у виду помоћи у разним облицима готово сваке године помаже ради прехране.

Господо, да смо ми један сиромашан народ најбоље вам говори статистика о глобалном националном дохотку непосредном и изведеном. Према томе глобалном националном дохотку, ако се он распореди на све главе, на све житеље у земљи, излазило би, господо, да код нас у земљи једва да има с главе на главу 3000 динара годишњег прихода. И ако су наше државне потребе далеко веће него у земљама које су већ завршиле своје инвестиције што се тиче културних, економских и социјалних потреба, с друге стране, наша национална привреда је тако слаба да не може да пружи довољно сретстава за задовољење

тих потреба, а неминовно је потребно да се буџетом задовоље само оне потребе и у оној мери колико то народна привреда допушта.

Господо, Г. Министар финансија поднео је предлог буџета, по коме се показује уштеда у сравњењу са буџетом из прошле године. Г. Министар је напав у првом реду уштеду код тако званих привредних установа државних где је постигнута највећа сума новца (Министар финансија Др. Милорад Ђорђевић: Пола и пола). Највећа сума посебнице. Господо, ми ћемо се радовати ако је Г. Министар финансија учинио ту уштеду завођењем већег домаћинства и газдовања у државним установама, али ако се она покаже на штету тих привредних предузећа онда можемо рећи да уштеда неће бити разумна и рационална.

Господо, кад смо већ код тих привредних државних комерцијалних установа, морам да констатујем и један факат, а тај је, да су оне нерентабилне према ономе што се на њих троши, према буџету расхода и према величини тих установа. Оне су нерентабилне и теретне и не доносе ни из далека оне дохотке, колико би доносиле несумњиво, да се њима рукује онако како приватан и добар домаћин рукује својим добром. Проблем руковања државним привредним установама јесте проблем занста тежак, али у тај проблем треба ући и његово решење, и ако је тешко није немогуће наћи. Господо, уштеде је требало потражити, а не видим да су тамо потражене, и у платама и у тантијемама чланова управних одбора у тим државним установама. Можемо слободно да се запитамо, да ли су потребни ови управни одбори при тим државним привредним установама, али рецимо и да су потребни, не можемо да разумемо зашто да чланови тих управних одбора имају онолико додатака од тих установа.

Данас у време ове велике кризе и привредне депресије, очекивати је било, да људи који заузимају те положаје, а који су иначе доброг стања, да се за време ове кризе одрекну тих својих великих доходака у корист општег расхода по буџету, па кад они то неће да учине, онда Влада мора да примени мере да те људе умери и да сведе њихове припадљивости с обзиром на данашње прилике и обзиром на службе сличне у другим установама државним.

Исто тако стоји и са државним чиновницима који су упослени у тим установама. Ти државни чиновници имају плате и оне су махом веће него плате осталих државних чиновника. Поред тога они имају и велике тантијеме, а ја при томе не могу да видим никакву разлику између ових чиновника у поједици државној администрацији. Ти додаци и тантијеме разумно би било да се употребе на подмирење општих државних потреба.

Исто тако, господо, има извесних терета који оптерећују пореског обвезника, а који нису проведени кроз буџет.

Имате ваздан закона, који стварају извесне фондове, а то фондови махом иду на додатеке у чиновничким платама. Ја ћу се овде задржати на пореском закону. Он ствара тако звани егзекутивни фонд по члану 151 Закона о порезу. У тај фонд улазе све оне казне и пенали које пореска власт утерује приликом наплате пореза. Тај фонд не иде на покриве опште државне администрације, него вероватно иде

на то, да се даје и виду додатака појединим чиновницима који се баве егзекуцијом. (*Министар финансија Др. Ђорђевић*: Није тачно, већ две године се не исплаћује!) Молим, молим, али се не види у буџету шта је с њиме.

У овом тешком депресивном стању наше привреде, морамо да апелујемо и на саме чиновнике; и они су дужни да поднесу један део терета у државном буџету. Предвиђа се њихово смањење плата. Ја морам код тог питања да учиним извесне напомене, да те мере треба да се сведе на праву меру. Прво да се заведе и спроведе то да чиновници примају само једну плату. Међутим има чиновника који поред својих плата и редовних припадљивости примају и друге додатеке као чланови комисија. Бива да има случајева да су поједини чиновници једновремено чланови многобројних комисија. Они, господо, те послове врше обично у оно време и на штету својих редовних дужности и тако су они за посао који су једанпут свршили плаћени више пута.

Господо, правда захтева да ти чиновници који раде само једно време, добију само једну награду а не више награда. Правда захтева, кад морамо да апелујемо на жртве тих чиновника, да се прво одузму додаци и награде оним чиновницима који имају више таквих плата па тек после да се приступи смањењу редовних припадљивости чиновничких.

Код примене те мере свођења припадљивости државних чиновника морају се узимати у обзир све могућности. Не сме да се тера у крајност. Чиновничке плате не смеју да се смање до оне мере која би могла да доведе чиновника у искушење.

Ми смо имали у прошлости више искустава за време инфлације, онда кад држава није могла за времена да повећа чиновничке плате колико је новац падао. Имали смо масу искустава у томе времену да су чиновници били у тешком положају и да је било случајева корупције.

Господо, та мера никако и ништа не треба да иде дотле да створи оно стање које је раније било. Господо, овде морам онет да се задржим на једној ствари која није малобројна појава у нашем државном животу. Ми читамо с времена на време о многобројним случајевима крађа и проневера у свима гранама државне администрације. Те крађе и проневере пену се на високе суме новаца. Ма да махом бива да су они који су проневерили и покрали изведени на оптууженичку клупу, суђени и осуђивани и отишли у казамат, али, господо, од тога никакве хасне није видела ни држава ни народ; јер од тих, махом, људи без икаквог иметка, није се никад могло да наплати оно што је проневерено држави. Зато, господо, мора се извршити реорганизација контроле државне власти чиновника, који рукују државним новцем, мора да се заведе такав систем контроле, да се поштени одржавају у поштењу, а непоштени да не буду у служби. То су велике празнине у државном буџету и све те празнине које се на тај начин стварају мора Г. Министар финансија да покрива редовним приходима.

Господо, морам да се задржим и на саму администрацију. Говори се непрестано, да нам је администрација сложена и скупа, и да не одговара своме циљу. То се говори годинама, и још никако се не приступа решењу да се она упрости, да појефтини и да буде таква да одговара своме циљу. Ја бих још рекао, да су баш, за ових неколико последњих

година, предузете такве законодавне мере, које су учиниле ту нашу администрацију још сложенијом и скупљом. Зато ко се данас буде обратио централној управи, или коме год надлештву, има да прође времена па да добије одговор на своје питање, или у опште да га не добије.

Господо, односно саме трошарине имам да приметим да се овде у Народном претставништву чула једногласна осуда тога пореског облика. Господо, ту Господин Министар финансија мора да заведе реформе, које ће пореске главе моћи спосити и плаћати, а да се не деру. Постоји таква једна изрека, мислим у Француској, где се каже: „Да се порески платаци симболизује у једној кокошци, коју Министар финансија има да черупа, и која има да буде черупана све дотле, док се та кокошка не буде дерала“. Ви сте видели овде, да је сам тај порески облик, бар код нас у Шумадији, наишао на јак отпор. Он је такав, да руши кућни мир, да вређа достојанство Шумадијца. Према томе јасно је, да порески обвезници на тај начин не могу да подносе тај порез у томе облику. Зато је дужност самога Министра финансија и државне управе, да ако налазе, да је ипак тај порез потребан, да у њему изврше потребне реформе и да нађу други облик његове наплате.

Господо, већ поодавно се говори о раздужењу. Већ постоји један проблем, чијем се решењу мора једном приступити. Али као и у свима другим радњама, тако и решењу тога проблема, треба да се приступи, и исти реши на једној потпуно правилној бази. Он треба да се реши тако, да не буде оштећен ни један, и да се расправи тако, да не задире у основе правног поретка, да не задире у начела наше правне државе. За решење тога питања мора да се узме у оцену само објективни момент данашњих економских и привредних прилика. Ако се буду узели у обзир какви други моменти, онда би се дала једна база, која не би одговарала правој правди. То питање, господо, има да буде решено по оном принципу: „Подај цару царско, а Богу Божије“, или још боље, да се не чини оно, што се не жели да други нама чини.

То је питање постављено, и то питање треба да се скине са дневног реда што пре. Мора да се скине са дневног реда зато, што оно уноси пометње и забуне. И та пометња и забуна може више да донесе штете и онима који дугују и онима који потражују. Како је Краљевска влада преузела иницијативу да то питање изнесе у Парламенту, то је и очекивати, да ће она са тим питањем што пре изаћи.

Ја сам поменуо да има у нашој држави и пасивних крајева, да има крајева чија привреда не даје ни онолико прихода, који су довољни да се прехране онај свет. У тим крајевима држава сваке године даје помоћ да би омогућила њихову прехрану. Та помоћ коју држава даје на терет сталног државног буџета, претставља један сталан издатак који не доноси никакве користи; напротив, рекао бих, доноси штете. Ти издатци што их државна централна управа чини сваке године на пасивне крајеве, треба да се употребе и да подстрекну и омогуће какву грану привреде у тим крајевима тако, да пружи могућности оном свету да сам својим радом, својим привређивањем стекне и заради свагдашњи хлеб. У том погледу за ових 13 година, изгледа, да се није ништа учинило. Крајње је време да већ једном кренемо тим путем и да те наше пасивне крајеве учинимо

активнима. То би имало један моралан ефекат за оне људе који примају помоћ; јер помоћ примају и они људи који су здрави и способни за рад, а осуђени су услед таквих прилика да примају милостињу од државе. Други би ефект био чисто економски, јер би народна привреда тиме само могла добити.

Ми смо, господо сви овде одобрили 6 јануар као једну потребу, једну нужду. 6 јануар није по укусу многих од нас, али ми смо га схватили као једну потребу, као једну нужду и одобрили смо га. И сви ми, који смо одобрили 6 јануар и све његове последице, ми сви самим тим морамо да одобримо и она сретства, која су потребна да се до тих резултата дође. 6 јануар био је заведен као режим диктатуре, био је заведен са сретствима као што су: укинуће слободе збора и договора и слободе штампе. То су била сретства којима се тај режим спровео и која су сретства омогућила резултате режима од 6 јануара. Али тај се режим изменио; дошао је Устав па је природно и очекивати да се и она сретства, којима се служио режим од 6 јануара, измене. Ја не пледирам за то да се заведе потпуна слобода штампе, али треба да се учини онај прелаз, који се већ учинио и са апелом на народ. Тај прелаз који би се учинио, треба да буде несумњив и да има као последицу у неку руку, ако не потпуно, дозволу збора и договора, а оно у многом ублажи неслободу штампе.

Ми смо се сви скупили и бирали на пароли народног јединства. И народ нам је дао своје поверење. Ми смо на тим паролама дошли у Народну скупштину. То су господо, паролу и базе на којима се заснива Устав од 3 септембра. Постоје, господо, битни елементи да је наш народ један. Истакнуто је овде да још не достаје осећај. Господо, дужност је свију политичких људи да у својим срединама васпитањем изведемо и створимо осећај код народа. Осећај о јединству целог нашег народа свију племена. Господо, исто тако дужност је свију нас да чувамо државно јединство. Кроз векове ми смо живели разједињено. Кроз векове ми смо подносили ропство. Једни су били у ропству једнога туђинца, други у ропству другог туђинца. И, господо, рат нас је довео до уједињења. Интерес је и очигледна је ствар да само у јединству у једној државној целини можемо се спасти од будућег ропства. Наш народ има лепу изреку кад каже: „Ко неће брата за брата, тај хоће туђинца за господара“. И ми исто тако, ако нећемо једни друге, свакако ћемо за кратко време у ближој или даљој будућности туђинца примити за господара.

Господо, у очекивању да ће Краљевска влада бдити над народним и државним јединством, да ће Краљевска влада кад се буде буџетска дебата у појединостима развијала свести буџет на мању меру, на ону меру која треба да одговара привредној моћи самога народа, ја ћу пласати за овај буџет. (Пљескање.)

Претседник Др. Коста Кумануди: Има реч г. Макар Дако.

Макар Дако: Господо народни посланици, врло ме весели да говорим са овога високога места, да говорим у име своја два среза који творе једну малу Југославију, а зашто? Јер живе у та два среза само Срби, Хрвати и Словенци. Кад су се наши прадедови морали 1623 године узмицати пред навалом Турака

нису могли наћи нигде боље склониште него у оним каменитим крајевима које су некада оставили. И поред свих тих тешкоћа и мука тај народ је и данас одржао своју православну веру.

Тај народ је у својој крутој борби одржао црквену славу, коју још и данас прославља.

Господо моја, ја се само чудим, да је господин Министар финансија погледао тако слабо на географску карту, да је та два среза испустио из пасивних крајева. Од доба Марије Терезије па до ове године били су то пасивни крајеви. Баш јуче сам добио брзојав да нема круха, да нема хлеба. Да ли се томе народу на тај начин улива љубав према Отаџбини? Он нема воде, нема цесте, нема готово ничега. Да ли то није жалосно? Тамо жена мора да иде по сат и по да да донесе воде.

Мени је жао што Министар грађевина и Министар војске и морнарице нису овде, да их замолим да тамо, где се здружују две бановине Савска и Дравска, да се заузму за те сиромашне крајеве. Господин Министар пољопривреде и сам је видео како је тај народ ову слободу, коју му је дао наш узвишени Краљ Александар, прославио, када је подигао спомен плочу за школску зграду. И на последњем гласању тај народ дао је глас листи на којој је био Министар пољопривреде г. Јурај Деметровић.

Нећу више да се удаљавам у говору, јер знам да и Господин Претседник скупштине чека да закључи дебату, па да пређемо на гласање.

Хоћу да напоменем још ово. Тамо живе Срби, Хрвати и Словенци. Тај део назива се мала Југославија. Оним актом кад га је Његово Величанство Краљ потписао добили смо срез Метлику. Да смо ми Срби, Хрвати и Словенци свесни, доказ је то да се осећамо да смо синови, потомци великих националних прадедова, да знамо и да осећамо Милоша Обилича, Франкопана и Господетско Поље.

За то молим Краљевску владу, а нарочито Господина Министра финансија и Господина Министра социјалне политике да узму на срце и дају томе народу што се дати може. Изјављујем да ћу гласати за предложени буџет Краљевске владе. (Бурно одобравање.)

Поштрејседник Др. Коста Поповић: Реч има г. Михаило Кретић.

Михаило Кретић: Господо народни посланици, пре свега жалим што се у овако тешком времену када се оволики намести намећу на народ Народној скупштини ускратило народним посланицима највеће право, буџетско право, да дуже говоре о предлогу буџета који је пред нама и о коме треба да донесемо своју одлуку. Пре него што пређем на цифарску страну буџета дужност ми је да и ја споменем ону југословенску мисао, која ме је и довела у ову кућу. Ја мислим да је та мисао у овој кући злоупотребљена. Понављањем те мисли ми само освежавамо оне успомене из прошлости које је акт од 6. јануара бацио у заборав. С тиме је свршено; југословенство је у душама нашим и наших гласача од како је света и века. Нико данас није у стању ни Хрвати ни Срби ни Словенци да југословенску мисао одвоје од наше душе и нашег срца.

Господо, када се прочита експозе Г. Министра финансија кога ја много ценим, види се огледало наше финансијске ситуације, у том експозеу види се, да је тешко економско стање дошло до врхунца,

да криза дејствује и она више није криза, него прети катастрофа која може да дође једнога дана. Господо предговорници нарочито су се тужили на онај закон који треба да буде укинут, и ја апелујем на Владу да прими овај савет народних посланика, јер народни посланици када говоре у Народној скупштини не говоре у име своје, него су израз жеља својих бирача. Тај закон јесте Житни закон, који треба једном да се скине с дневног реда. Код нас Србијанаца пшеница је била злато, и писмо је много имали, али оно што је било служило је сељаку да у случају несреће, веселја или потребе чувања свога образа уновчи. Данас му се то право одузима и данас наш сељак који је увек био частан, и вазда одговарао својим обавезама на време, те могућности нема. Томе је крив овај Житни закон који дејствује сасвим негативно на сељака и који га шиканира. Ја сам посланик среза Ражањског и Темнишког. Ражањ има само једну откупну станицу односно једног трговца који треба да преузима жито од сељака. Сељак треба новаца, упрегне кола са извесном количином пшенице и дође у Ражањ да то уновчи. Међутим тај трговац неће да преузме жито јер каже: држава није преузела ни његово жито. И тако се сељак 10 и 15 пута враћа кући и опет долази у варош, а да не може да уновчи своје жито. Није онда чудо да сељак каже: боље да га продам по 2 динара, него да чекам да ми држава прими жито по 160 динара. Замислите колико сељак тиме дангуби и зар није боље за њега да надницом заради по 20 до 30 динара дневно, него да прода 100 килограма жита на овакав начин.

Тај закон има још једно велико негативно дејство. Ви сви знате да наш сељак, кад му дође рок меници, обично узме врећу пшенице и однесе је за интерес и једну отплату. Данас то не може да учини и меница иде на протест, а сви знамо какав је менични процес и какви су трошкови. Ја зато апелујем на Краљевску владу да тај закон у што краћем времену укине и да пусти слободну трговину. (Један глас: Преко ноћи да га укине!) Да, преко ноћи.

Ја мислим, господо, да за велику југословенску мисао, коју смо сви ми овде искрено и од свег срца прихватили, много заслуга имају лични инвалиди и мајке и деца оних, чије су кости остале на бранику Отаџбине. Господо, та класа људи, најзаслужнијих међу нама, данас је у овој држави најгоре запостављена. То је грех. Њих је запоставио и овај буџет. И то је грех, и не само грех, употребљују једну теку реч, то је злочин према овим људима, који данас трпе без леба. Не знам разлоге, који су Краљевску владу довели да право решавања о инвалидским потпорама узме од ранијих судова и да га данас пренесе на војнике и војне судове, који једно решење враћају по пет шест пута, зато што држава нема пара да им плати, и ти људи никако не могу да дођу до новца. То је, господо, један велики грех. (Одобравање и плесак.) А што је још жалосније, од 1926 године, господо, држава тим људима дугује, и данас у овоме буџету не спомињу се нигде та дуговања инвалидских потпора. Шта је с њима и где су она. (Министар финансија Др. Ђорђевић: Ту су, ту су!) Ту су, али на папиру.

Задржавам право да о болном питању, о трошарини, која највише тишти нас Србијанце, нарочито Шумадинце, говорим доцније, кад то питање буде дошло пред Народну скупштину. Исто тако

задржавам право да доцније говорим и о непосредним порезима и њиховим изменама.

Што се тиче слободне штампе, ја се потпуно слажем са мишљењем уваженог мог друга г. Гргура Анђелиновића, али сада желим да допуним у неколико његов говор. Чуди ме, какав је разлог могао да наведе Краљевску владу на то да цензурише скуптинске говоре. Господо, овде нема у овоме поступку ни логике. Одавде су наши говори преношени радиом, овде су јавне седнице и народ са галерија слуша шта ми говоримо, а она сиротиња и бедници који су нас послали овамо и који се интересују за наш рад лишени су тога права да читају наше говоре и на тај начин сазнају шта ми радимо. У прилог тога хоћу да наведем један случај са ономадашње седнице. Г. Министар унутрашњих дела говори на тој седници и његов говор од речи до речи преписује се и штампа, а у њему се чак вређају појединци и на тај начин човек који треба да се брани, који треба да брани своју част, томе човеку забрањује се и цензурише му се говор.

Господо, пред вама је један буџет који претставља велику цифру од 11.271.000.000 динара. И сам Г. Министар финансија казао је да треба штедити тврдећи да је код нас већ наступило максимум оптерећења. Овај буџет је ипак велики и поред штедње, јер штедња није проведена рационално, и према томе он је у директној супротности са принципом штедње. А уз то кад се зна пореска моћ нашега народа, ја сматрам, да је овај буџет и сувише велик. Ту погрешку Г. Министра финансија потрудио се да исправи Финансијски одбор на тај начин што је буџет, како га је Г. Министар финансија спровео, смањен са 130 милиона динара, и то смањење није вршено по својој савести и дужности, већ је оно вршено по упутствима разних министарстава, а Финансијски одбор је то само аминовао. (Гласови: Није тако!) Ја сам, господо, присуствовао седницама Финансијског одбора. И онда када је долазило на решавање буџет појединих министарстава, Финансијски је одбор стао на становиште и казао: Министар финансија да смањи буџет са толико процената и то ан блок. Ту се је Финансијски одбор огрешио. (Гласови: Није тачно!) Апсолутно је тачно, ту се Финансијски одбор огрешио о своје буџетско право, и тако нам донели један буџет, који не можемо да контролишемо. (Није тачно, што кажеш!) Апсолутно је тачно.

Господо, ја сматрам да је Краљевска влада која је увек од 6 јануара нарочито приповедала законитост, ред и рад, да је она ту законитост у овом буџету погазила. Она се огрешила о највећи закон, који смо дужни сви да поштујемо, у толико пре, што то није закон народни, него Краљев, а чланови Владе су први дужни да поштују његов највећи акт а то је Устав. Истина је, господо, а то не може нико порећи, да је чл. 102 у овоме буџету изигран. Дато је право појединим министрима да могу противно теорији буџетскога права да у партије сами вирманишу, и на тај начин искључили су право контроле Народне скупштине. То сам, ан пасан, сматрао за дужност да споменем.

С обзиром на тешкоће у којима се налази наша земља, ја о овоме нећу да говорим. Али ипак верујем по ономе што је до сада Краљевска влада урадила, да ће она примити све ове предлоге, јер они долазе од срца, и ред је да је и овога пута помогнем.

Поштрејседник Д-р Коста Поповић: има реч г. Анте Мастровић.

Анте Мастровић: Господо посланици, пред нама је овогодишњи буџет, који није само израз програма рада наше Владе за ову буџетску годину, него је истовремено и вјерно огледало наших садашњих привредних прилика а у много мањој мери и огледало наших стварних а најпречих народних потреба, а свакако одраз наше садање финансијске способности и снаге.

Као син голог и неплодног далматинског крпа, као посланик једног сиромашног али крепког, свјесног и поносног народа, осјећам потребу и дужност, да још у овој генералној дебати проговорим неколико рјечи, које ће бити искрен израз данашњег истинског расположења народа кога претстављам и његових најпречих потреба. Народ среза који ја имам част да заступам, свјестан је своје дужности али и тога да од државе тражи да води рачуна о његовим тешким животним условима, јер и он, у том неблагодарном крпу, пожртвовано и скромно на мртвој стражи вјековима живи, да чува и сачува море и излаз на море цјелокупном народу своје и својој великој и уједињеној Отаџбини.

Мени је данас овај задатак знатно олакшан, а нарочито после говора народног посланика Д-р Анђелиновића, који је у згуснутом стилу дао одушка истинском политичком расположењу народа, и подвукао његово југословенско-национално вјерују, као и после говора колеге Д-р Кожуља, који је у свом исцрпљеном говору изнио не само потребе свога среза који су истовремено и потребе цјелога Далматинског приморја, јер су животни услови у главном исти и идентични у свим крајевима нашег државног и националног приморја.

Али, ако и поред тога узимам реч, ако узимам реч и поред говора врло уваженог Г. Министра Српкића, који је у својој необичној али хвале вредној искренности сам означио наше далматинске прилике тешким, то чиним зато што осјећам потребу а и дужност да као један од најмлађих ваших сарадника у овој часној кући, као један од млађих југословенских бораца, на Југословенском Јадрану, који у својој моћној, недељивој Југословенској отаџбини, види снагу, величину и бољу будућност целокупног народа у опште, а далматинског крпа на посе, унесем још једну зраку светлости која ће може бити, видније да осветли наше држање и гласовање (на име држање и гласовање оних приморских посланика, који неће гласати за овај буџет). Народ Људевита Гаја и Јосипа Јурија Штресмајера, народ Ђива Гундулића, Јурија Крижанића, Андрије Качића Миошића и Франа Сунџа не може да буде него само део велике југословенске заједнице, не може друго него да вјерно следи југословенску унитаристичку мисао, и високо диже југословенску заставу, тај симбол нераздржљивог братства и јединства, Срба, Хрвата и Словенаца. Али, и ако с једне стране констатујем ту дубоку и непобитну истину, морам истовремено и са друге стране констатовати другу истину, на име да је та унитаристичка мисао и у нашем народу често пута слабила и јењала, и то увек онда кад су превладавали вјереки и племенски осјећаји, (изазвани борбом измјеничним нетактичким поступцима, повредама правде, једнакости, и истинске равноправности).

Цела наша историја, нарочито историја наших тужних прошлих времена и не пружа нам друго, него јасне и непобитне доказе за ову велику и почућу историјску истину. И зато ја, а и многи моји другови, сматрамо не само правом, него императивном националном дужношћу, да претом упиремо на све оне нездраве појаве у нашем јавном животу (и грешке у државној политици и администрацији), које раздражују верске и племенске осећаје широких слојева народа, дубоко уверен, да тиме поступамо у чистом духу 6 јануарске политике. И зато желим одмах да изјавим, да ја, а сигурно и неки моји другови сматрамо потпуно исправну и прихваћамо тезу врло поштованог Г. Министра Д-р Сршкића који тврди, да је сувише неоправдана а за наш национални развитак и опасна, свака верска и племенска дефанзива. Али нека Г. Министар не замери мени најмлађему, ако томе додам, да је све то сувишно, неоправдано и доиста опасно онда, када не постоји никаква верска или племенска офанзива. Али ако се та офанзива у јасној, или прикривеној форми ма где појави, мислим, да нам је дужност, да ту појаву жигушемо, а то наше жигосање не може се и не смије назвати, за развој нашег народа, опасном дефанзивом. Ја мислим, господо народни посланици, да у таквим случајевима није на месту нити је оправдана ма чија претерана осетљивост, јер истина и добронамерни говори изнећи у овоме дому, у патриотској намери, могу само да допринесу оздрављењу наших прилика и односа, а то је сигурно жеља и циљ целокупне Народне скупштине без икакве изнимке. Али ту морам признати, да одговор Г. Министра Сршкића на приговоре разних предговорника, а нарочито г. Анђелиновића, није био за ме задовољавајући, и ако свечано признајем и подвлачим, да је Краљевска влада и у том смеру постигла велике резултате, и ако сам дубоко уверен да врхови наше државне егзекутиве желе, да на чело племенске једнакости и равноправности по сваку цену и у свим гранама државне управе остваре.

Господо народни посланици, морам се осврнути на још једну изјаву уваженог Г. Министра Сршкића, који је тврдио, да група Југословена из које произлази д-р Анђелиновић мора бити широкогруднија и да не сме да прави међу наводно искреним и правим Југословенима вештачку разлику чистих и нечистих Југословена. Овој групи Југословена припада и моја маленкост, и мислим, да могу да изјавим, у име своје и у име свих оних Југословена које је Г. Министар Сршкић убрајао у ту групу, да ми ово становиште Г. Министра Сршкића потпуно схваћамо и одобравамо и чак у целом свом политичком раду по њему поступамо, па нас боли да Г. Министар Сршкић управо нама тај приговор управља. Ми нисмо, господо народни посланици, никада у нашем јавном животу правили никакву, а камо ли вештачку разлику између родољуба који се Југословенима исповедају, а по датуму када су ту идеологију прихватили. Али ми правимо и правимо разлику између оних Југословена којима је Југословенство једно пуко име, и Југословена којима је Југословенство једно дубоко уверење, једна вера, синтеза српства-хрватства и словенства, дубоки душевни процес и поглед на будућност целокупног нашег народа. Ми правимо разлику само

између ових двају светова и природно је, да желимо да се спречи да они први потисну са јавног рада оне друге. И нека буде уверен Г. Министар Сршкић да ми нећемо пасти у погрешке које он с правом сматра опасним, али желим да и он па и цела Краљевска влада не падне у те погрешке и да њезином аљкавошћу буду потиснути истински Југословени од југословенских шпекуланата.

Г. Министар Сршкић директно је апелирао на посланике далматинских крајева, да унесу у свој народ веру и његову снагу и у нашу бољу будућност и да му дижу дух да не клоне.

Господо народни посланици, ја мислим да ми не треба тек да изјавимо, да тај апел примамо и да ћемо му се одазвати у пуној мери. Ми смо то увек и до сада чинили и у многим тешким часовима наше недавне прошлости били смо једини који смо тако поступали. Ми верујемо тврдо и непоколебљиво у нашу велику националну будућност, али морам да истакнем да је том вером било прожето и цело наше хрватство и далматинско Приморје. Ако је у многим редовима нашег народа у тим крајевима та вјера мало поколебана, и ако је ту појаву и чињеницу запазио и сам Г. Министар унутрашњих дела, те ми, који смо остали у тој вјери непоколебљиви имамо право и дужност, да позовемо Г. Министра унутрашњих дела и целокупну Владу, да она одстрани узроке, који су ту вјеру поколебали.

И у колико у говору г. Анђелиновића и осталих приморских посланика избија незадовољство, које чак пријечи и нама југословенским националистима, да гласамо за буџет, то незадовољство и та наша одлука има се сматрати само као меминто, да се са таквом политиком не настави, ако се жели, да вреди оптимизам у бољу будућност нашег јединственог народа и недељиве отаџбине, завлада и код оних, којих је тај оптимизам привремено мало замрачен.

Господо народни посланици, прећићу сада на неколико опаски, на сам буџет. Моји предговорници из приморских крајева, како рекох, доста су исцрпиво о томе говорили, нарочито истичући тешке прилике настале услед винске кризе и Житног закона. Ја ћу споменути још и то да су све те тешкоће врло осетљиво погоршане услед недовољног размјевања наших државних и кредитних установа, почимајући од Народне, Хипотекарне и Аграрне банке и свршавајући најновијом установом Занатском банком. Вјероватно то долази од тога што људи који управљају овим установама немају довољно познавања наших прилика.

Навестићу примјером колико се мало познавања и бриге за наше крајеве исказује буџетом, кад изнесем само ту чињеницу, да је за наше рибарство предвиђено само 100.000 дин. Дакле за наш најсиромашнији и најбједнији сталеж, који једва данас може да смogne толико да спаси голи живот, а који од Сушака па до Бојане и преко Бојане до Скадарског језера броји далеко преко сто хиљада фамилија, предвиђа се циглих 100.000 динара а који ће износ много Министарство додјелити као потпору каквој малој сеоској задрузи. Мени је жао да овај приговор морам да учиним Г. Министру саобраћаја, који је у више згода до сада показао пуно разумјевање за наше рибарске невоље и не могу да верујем, да је он ову бједну цифру

сам унио, када добро знаде, која је и колика невоља наших рибара.

Жао ми је такођер да из буџета не видим настојање Владино како да помогне нашем уљарству, уз вино најважнијем приморском производу. Јер док је год вино главни узрок његове кризе хипер-продукција највиши производ уља не може да покрије ни половичне потребе цијеле наше земље. Потребно је да се паметном царинском политиком онемогући истискивање овог нашег производа са наших тржишта, или да се пак потпорама уљарским задругама и подизањем једне јаке рафинерије на Приморју омогући бољи квалитет овог нашег производа, који ће онда и сам онемогућити и сваку страну конкуренцију.

Вријеме ми не допушта, да се потанко позабавим предлозима за ријешавање кризе осталих наших далматинских производа. Учинићу то другом приликом. Хоћу само да истакнем, да би ипак наше приморје могло да постане активним и да нашој држави не задаје више економске бригае, кад би се његовим производима поклонила она брига и пажња, која се поклања неким производима земљорадника из других крајева земље.

Са неколико речи осврнућу се још и на прилике нашег поморства, ма да се и по том питању исцрпиво говорило. Пала је са Владиних клупа, у овој скупштини ријеч како Влада подупири наше поморство дајући му чак пола милијарде субвенције. Кад је то и у таквој форми било поменуто, мислим да је требало донети барем и то, да та обавеза Владе додуше протистиче из уговора склопљеног са нашим бродарским предузећима мале обалне пловидбе, да та сума претставља збир државних приноса, за пуних десет година, да је та сума није ни дар а ни нарочита потпора, него само наплата за службу и за услуге које паробродска друштва држави чине, а од којих држава прима материјалне користи, које кад би биле валутиране и срачунате превазишле би суму коју држава даје. У приликама у којима ми живимо, а нарочито помањање довољног разумевања за наше Море и за његово велико значење морају се и ови уговори сматрати једним великим кораком напред, али у поравнању са правим значењем мора, у поравнању са напорима других народа и држава у погледу изградње њиховог поморства, онда наша цјелокупна поморска политика, нарочито она која се огледа у цифрама наших буџета, па и овог који је пред нама, изгледа врло недостатна и мањкава, врло шкрта и нерационална. Ја признајем наше садање финансијске тешкоће, које су наше одраза у овом нашем буџету, али мислим да нема и не може да буде нити једног јединог посланика, који неће одмах увидјети нерационалност поступка, када се за одржање и изградњу наше целокупне обале од Сушака до Бојане, за одржање цјелокупне управе поморства, поморске полиције и разних међународних обавеза предвиђа сума од циглих 19,000.000 дакле сума која је пуно мања од суме потребите за изградњу једне једине банске палате.

Ако, господо народни посланици, наша држава хоће да сачува море, и ону позицију, коју је у свијету освојио наш далматински морнар, и то властитим снагама, и у данима бједи и ропства, тад се морате одлучити, да нашем Мору и његовим проблемима доиста посветите много већу пажњу и помоћ.

На крају овог кратког излагања морам да изјавим следеће: стојећи с једне стране на становишту да увјек, а нарочито у овим тешким приликама незапамћене и опасне свијетске, привредне и опште кризе, цјелокупни наш народ треба да гаји искрене осјећаје несломљиве народне и социјалне солидарности, па даље, подвлачећи, да једина политика која одговара осјећајима, потребама, и виталним интересима нашег народа, јесте политика инаугурисана шестог јануара 1929 год. ипак нећу гласати за овај буџет с разлога, што политика Краљевске владе није била на висини свог историјског задатка. (Одобравање од стране неколико посланика).

Пошљурејседник Др. Коста Поповић: Има реч г. Душан Поповић.

Душан Поповић: Господо народни посланици, Краљевска влада, у прогласу пред изборе, од 8 новембра прошле године, нарочито је истакла да ће један од њених главних радова у Народној скупштини бити ревизија целокупног нашег пореског система, пошто и сама каже: „увођење неких врста пореских терета је била једна привремена потреба“.

Пред нама се сада налази буџет за идућу буџетску годину, из кога се види, да је Краљевска влада доследна своме обећању, извршила знатна смањења, како у врсти непосредних пореза, тако и у посредним порезима. У Закону о непосредној порези Влада је дошла са најављеним предлогом о измени и допуни у Закону о катастралном чистом приносу смањивши га тим законом за 20%. Ту ће се учинити осетне промене на ниже, а тако исто што се тиче посредног пореза најављен је и пројект закона о изменама и допунама у Закону о трошарини.

Г. Министар финансија, у своме образложењу буџета, што се тиче врсте посредног пореза — трошарине, изјавио је, да ће у вези са пројектом тога закона, бити предвиђено неко смањење, и то тако, да ће се у будуће плаћати од једног литра вина државне трошарине 0,50 динара, бановинске 0,50 динара, и општинске највише 1 динар од литра, док су до сада све те три врсте трошарине плаћале укупно у висини од 2,50 динара од литра. Према томе предвиђа се једно смањење свега пола динара, те ће тако у будуће бити укупно трошарине 2 динара по литру. Ја ценим, господо, напоре Краљевске владе, а нарочито Г. Министра финансија, који се трудио да ту трошарину смањи, али сам мишљења, да би ту трошарину требало ако не сасвим укинути а оно бар смањити знатно ниже, да буде сносљива и да не смета слободној продаји вина и ракије у нашој земљи.

Овако како је до сада било, било је просто неиздржљиво и стагнација у трговини вином и ракијом дошла је до кулминације. Терети на винограде и воћњаке претерано су превисоки, јер се за винограде и иначе плаћа десетострука земљарина колико отпада на оранице. И тако се на тај начин упропастила цела трговина вином и ракијом. (Одобравање.)

Ја ћу, господо, да вам израчунам колико једно катастрално јутро винограда има да донесе прихода, колико се од тога плаћа на име државног, општинског и бановинског пореза. На једно катастрално јутро, на земљи средњег бонитета, плаћа се око 780.— динара што државног, што бановинског и општинског пореза заједно са прирезом. Једно катастрално јутро винограда даје прихода око 40 хекто-

литара. Ако се узме у обзир да се од тога 10 хектолитара изгуби у самој преради, на превирање, разлив и кућну потрошњу, онда то значи, да би 30 хектолитара дошло на пијацу. Од тога се имало платити према досадашњим трошаринским ставовима 7.500.— динара посредног пореза. Додајте, господо, томе трошкове обраде једног катастралног јутра, — јер ми на пример и данас плаћамо за један килограм плавог камена 7 до 7,50 динара, исто онако данас кад продајемо један литар вина по 2 динара, као што смо плаћали плави камен и онда кад смо вино продавали по 6, 7 и 8 динара. То имамо да захвалимо само заштитним царинама којима се заштићују наше домаће фабрике плавог камена. Оне су једноставно ставиле те благодети у свој џеп, а потрошачима плавог камена оставиле су исте цене. Но ми и поред заштитних царина на плави камен, морамо да увозимо плави камен из Саксоније и да га купујемо исто онако по 7—7,50 динара као што га плаћамо и у нашој домаћој производњи. Кад господо, томе додате и трошкове обраде, који износе у најмању руку по катастралном јутру 1.800 динара то значи, да виноградар мора из својих руку да привреди за једно катастрално јутро винограда другима око 9.000 динара. Додајте томе још и губитак на инвестиционе трошкове сваке године, јер у једно катастрално јутро винограда треба да се уложи око 20.000 динара, (додајте томе свакогодишњи губитак на инвестиционим трошковима), то значи, да сваке године виноградар мора да да око 10.000 динара другима са једног катастралног јутра винограда.

Господин Министар финансија нарочито је нагласио да се Краљевска влада трудила да трошаринске ставове пренесе на купца. То за нас није ништа ново, јер је то и до сада тако било. (Одобравање.) Али ми знамо у пракси како то изгледа. Све се то кида од произвођача, јер у колико су ставови виши у толико купац тера на ниже цену вина код произвођача. (Одобравање.) Оно што је најглавије у трговини вином и ракијом, то је да трошарински ставови онемогућују већу унутрашњу потрошњу, јер се у продаји вино и ракија појављују на пијаци са високим ценама, тако да нису приступачни за материјално слабију публику.

Шта више док се сви ти трошарински ставови наплате, не сме се изнети ни једна количина вина на продају. Један наш сељак немајући ни пребијене паре, а пун подрум вина, покушао је да изађе на пијацу у Шиду и продаје једно буре вина. Шта је било? Финанси му продали и кола и коње и буре запленили и на крају крајева отишао човек кући без ичега. (Одобравање и пљесак.)

Господо, на тај начин ми данас имамо апсолутни застој у трговини са вином и ракијом у земљи. Велике залихе вина и ракије стоје у подрумима читавих наших виноводних провинција, народ нема ни пребијене паре, његове обавезе доспевају и према држави и према повериоцима, којима није у стању да одговори, па се извршује продаја једанпут, а ако први пут не успе и други и трећи пут, тако да се нагомилају судски трошкови, чиме се виноградар коначно упропаштају.

Господо, могло би се проговорити овом мом наводу, да са социјалног гледишта није опортуно тражити да се дозволи трговина алкохолних пића без трошарине, јер би то појачало потрошњу алко-

холних пића у земљи услед чега би порасло алкохоличарство, злочини итд. Међутим тај приговор не би се могао уважити, јер умерена потрошња алкохолних пића још не значи алкохоличарство. Ми можемо бити умеренаци, али зато не морамо бити апстиненти. А најзад можемо и да будемо сви идејно апстиненти, али као практични политичари, морамо да узмемо у обзир очајан положај виноградар и не можемо пред тим фактором да затворимо очи и казати им, радите како знате.

Господо, наши пољопривредни, а нарочито виноградарски стручњаци упућују нас да променимо културу и да пређемо са сађење винских сорти на сађење асталског грожђа, и ако то преуређење културе кошта силне паре. Подизање једног јутра винограда кошта 20.000 динара и сада у овом очајном стању, треба ми поново да се бацимо у трошак па да преуредимо наше винограде на садњу асталске сорте грожђа. Најпосле шта би било, кад би ми сви прешли на садњу асталских сорта? Онда би уместо кризе вина, имали кризу асталског грожђа.

Господо, и друге државе имају великих потешкоћа са пласирањем њиховог вина. Тако је Мађарска наредбом од 23 децембра прошле године наредила да се 260.000 хектолитара вина има прерадити у вински дестилат од 50% јачине само зато да би смањила количину произведеног вина. Прераду тога вина поверила је земаљској задружној пећари, која је куповала горњу количину вина од продуцената по 1,1 пенга, што ако рачунамо у нашој валути, рачунајући пенге за десет динара износи 1 динар и 10 пара по литру. Француска је исто тако један знатан део вина дала прерадити у вински дестилат од 50% јачине, а осим тога је наредила блокирање једног дела производње код продуцената тако да један произвођач који има више од 400 хектолитара вина један део не сме изнети на пијацу у извесном времену, него стоји код њега блокирано. Један мањи део произведеног вина дошао је на пијацу тако да су се услед тих мера цене вино мало поправиле.

Господо, симпатична је изјава уваженог г. Др. Франгеша у Сенату и као известиоца при расправи о Привредном већу, у којој каже да би за ублажење наше винарске кризе требало наредити нашим великим пећарама шпиритуса, да морају од вина пећи шпиритус, чиме би се знатно умањено контингент произведеног вина, а тиме и цене вино поправиле.

Осим тога морало би се најстрожија контрола провести код тих великих фабрика шпиритуса, које фабрикацијом вина и ракије онемогућавају прођу природном вину и ракији и тиме винску кризу још потенцирају. Исто тако нужно би било од стране Краљевске владе издати једно наређење да се у земљи може производити и трошити само, винско сирће а не од гром есенције и којекаквих отровних дрога, а то би сигурно смањило контингент вина и свет би добио да пије здраво и добро сирће.

Што се тиче нашег извоза, ми смо извозили наше вино у Чешку, Швајцарску, Италију, Пољску, Немачку. Године 1930 имали смо за Чешку одређен контингент у количини од 110.000 литара, а нисмо овај контингент ни у половини исцрпили једноставно зато што су чешки трговци радије куповали тада грчка вина, јер је драхма тада пала, а исто тако радије су куповали боља шпанска вина, јер је пезет ниско стајао тако да им се то боље рентирало. У

години 1931 нисмо имали одређени контигенат, него смо могли извозити колико смо год имали купаца, а извезли смо тек нешто. Извоз је био отежан због великих царина, које су износиле на вино 210 чешких круна за 100 кгр. Постоји уверење међу виноградарима да је чешка влада ударила на наше вино овако високу царину као репресивну меру за високо оцарињено њихово пиво од стране наше владе. (Узвици: Тако је! Пљескање.) Говори се да Чеси кажу: Дајте нам слободан увоз нашег пива, ми ћемо дозволити слободан увоз вашег вина.

Наша Краљевска влада, да би заштитила домаћу индустрију нашег пива, високо оцаринила чешко пиво и тако због заштите доста слабе наше домаће индустрије пива морају да пате, и да не могу да пласирају у Чешкој своје вино читаве наше винородне провинције. Сад је још већма отежан наш извоз у Чешку, јер наредбом чешке владе од 21-1-1932 године дошло је и вино у списак робе, за које сваки увозник уз спроводницу свога вина има допринети и уверење Емисионе банке, да ће му она ставити на расположење девизе за исплату.

За Пољску смо имали одобрен контигенат од 50.000 хектолитара за вино и 12.000 хектолитара за ракију. Међутим увезли смо вина свега 620 хектолитара а ракије тек неколико стотине литара шљивовице. Контигенат вина нисмо исцрпили ради тога што су Пољаци оптеретили увоз нашега вина са високом царином. Још је отежавало наш увоз у Пољску и то што је наше вино југословенско за њих нова роба, која још нема на њега привикнуту потрошачку публику, јер су тамо етаблиране из раније велике и јаке винске фирме талијанског порекла. Исто тако нисмо исцрпили ни контигенат ракије, јер је тамо уведен државни монопол вотке, која се продаје тамо по 7,60 злота док царина за један хектолитар шљивовице од 50% јачине износи 11 злота по литри, дакле, за 50% превазилази продајну цену вотке. Декретом пак пољске владе од 1-1-1932 године уопште је забрањен увоз шљивовице, као репресивна мера према земљама, које отежавају увоз стране робе забранама и контингентирањем, међу које спада и наша земља, јер је и она ограничила пољски увоз.

Мало боље је почео извоз нашег вина у Швајцарску, нарочитог јачег, бољег квалитета. И ако је наше југословенско вино било врло слаба конкуренција швајцарском вину, јер су тамо главни увозници Шпанија и Италија, које увезу милион хектолитара, ипак је швајцарска влада наредбом својом од 8-1-1932 године повисила царину на југословенско вино за 6,30 франака за 100 кгр. вина, да тако парализује дејство наше извозне премије.

У Аустрију је наш увоз био врло слаб. Тамо се увозе талијанска вина, нешто и наша вина, нарочито далматинско вино, али под фирмом талијанских вина преко наших јадранских лука.

Трговину вина са Аустријом и Италијом фаворизира још нарочито клириншки споразум, закључен са Италијом.

Контингетирање увоза забране заштитне царине стоје целокупној трговини на путу, па и трговини вина са иностранством. Застој подузетности на трговачком подручју у опште стоји у тесној вези са политичким питањима. Решењем политичких питања кренуће и трговина у опште већим полетом и замахом. Поред свег слабог нашег извоза вина,

биланс извезеног овогодишњег свеукупног нашег вина износи 170.000 хектолитара за чега је добијено 51 милион динара. Кад се прорачуна просечна свота, добијено је по литру 3 динара.

Велике су препреке, које не зависе од нас, трговини уопште па и трговини вина и ракије са иностранством. Ту ми нисмо господари ситуације. Али смо господари ситуације у земљи. Ту ми сами одлучујемо, па је стога врло нужно, управо за произвођаче спасоносно и последњи је час, да не теретимо разноврсним теретима и прописима унутрашњу трговину нашу са вином и ракијом. Пустимо је без тих терета! (Аплауз.) Дајмо слободну трговину овде, где то можемо, ослободимо од трошаринских верига спутано наше вино и ракију, јер веригама тим економским заробљавамо и упропашћујемо читаве наше лепе провинције. То тражи цела Далмација, Херцеговина, Северна Србија, Вршачки Банат, цела Фрушка Гора и Лепо Загорје. (Аплауз и узвици: Тако је! Живео!)

Нађимо у нашем буџету на другој страни наплату за овај приход, предвиђен у трошарини. Ту су разни луксузи, који се увозе у нашу земљу, као што је споменуто са овога места, повисимо на њих царинске ставове, ту су свиле, разна скупочена крзна, луксузни аутомобили, тусу разне драгоцене ствари, парфими, сапун и стране провенијенције, па и много друго, што се подвући може под појам луксуза; растеретимо наш овај национални производ и спасимо од сигурне пропасти милионе људи. Ако не можемо да га потпуно скинемо, сведимо га на најмањи минимум. Трговачка комора у Новом Саду, у јесењој својој резолуцији тражи, да сви трошарински ставови, и државни и бановински и општински не би смели бити већи од једног динара по литру вина. То исто је закључно и конгрес виноградара у Београду резолуцијом својом и од речи до речи каже ово: „Нема ваљда производа на земљи, код кога је трошарина за 50% већа него што је његова продајна цена“. (Аплауз.) А то је случај са вином.

Да овим мојим излагањем имам најбољу намеру, изјављујем да ћу гласати за буџет, и то са ових разлога:

1) Што имам највеће поверење у ову Краљевску владу, 2) Што ценим напоре Краљевске владе, уложено за знатно смањење буџета више од 2 милијарде динара; и 3) Што напоследку гајим уверење, да ће Г. Министар финансија оценивши ова моја добронамерна излагања уложити још у последњем часу крајњи напор да их уважи и по могућности трошарину укине, или на најмању меру смањи. (Аплауз.)

Потпретседник Др. Коста Поповић: Реч има народни посланик г. Вукашин Спасовић. (Гласови: Није овде.)

Реч има народни посланик г. Коста Алексић.

Коста Алексић: Господо, народни посланици, вашим поверењем имао сам част бити изабран у Финансијски одбор. Тамо сам господо, са својим друговима чинио све да се овај буџет што више реализује. Све што смо могли учинити, учинили смо, и ја морам признати Господину Министру финансија и ако је млад човек, да је спреман као Министар финансија и да је вешто и способно бранио свој буџет. И ако је господо, овај буџет доста мањи него прошли буџет, ја ипак велам, да је доста

велики и да према моћи народа немогуће га је реализовати. А, господо моја, највише то због тога што сам баш ових дана видео из Трговинског Гласника да је у 1930 години наш извоз био 661,661,000 динара а у јануару ове године износи свега 218 милиона динара. То је толика разлика да је диференција око 400.000.000 динара. Значи, господо, да је та моћ народна толико опала да нећемо моћи да тај буџет реализујемо. Ја сам, господо, у Финансијском одбору говорио доста, и с тога не мислим овде да говорим, него мислим да се осврнем на друге неке ствари, а када будемо дошли на специјалну дебату онда ћу и о томе говорити.

Сада хоћу да се осврнем на Народну банку. Вама је познато да је Народна банка 8 августа прошле године угасила кредит и да је тиме нанела огромну штету оним људима који су имали своје кредите и услед тога створила панику код улагача, те су улагачи изгубили веру и почели подизати улоге, а трговци немајући кредита нису могли да обаве своје послове без новаца, те је и ту било штете.

Када је пре неколико година сељак запао у зеленашке дугове, по највишој жељи вечитог староца села, нашега господара, створена је Аграрна Банка. Она је имала и има за задатак да земљораднику да јефтини кредит, и то дугорочни, и у тим данима када је почела рад она је у погледу каматне стопе учинила велику услугу, јер је камату од 30—40% svela на 9%. То је био велики добитак за село. Али док се до таквог зајма дошло, трошкови су били толико велики да је ова камата више износила.

А зашто све то? Чиновници и формалисте, далеко од сеоског живота, воде банку сељака чије навике и потребе нису правилно и довољно схватили. Таман су камату снижили од 30 на 9% а цене артиклима пала је за 85% и тако благодет ниске камате губи се у немогућности плаћања услед слабих цена. Још нешто господо, Аграрна банка врши продаје људима у овом времену кад је криза тако страховита да се дугови не могу платити. Зашто она ствара излишне трошкове кад нема потребе за то, јер њу њени повериоци не терају. Ја бих био зато да Аграрна банка својим дужницима продужи рок бар до новембра месеца да би народ могао летину, ако да Бог те роди, да покупи и да прода, и тако плати свој дуг Аграрној банци. Житни режим господо моја, имао је врло лепу замисао. Али на жалост ту замисао нису дошли да извршују људи који су способни за тај посао. Ту су требали да уђу трговци а не чиновници, јер чиновници тај посао не разуму. За сваки се посао тражи спрема па и за овај, а они ту спрему немају. Овде се чује често критика односно житнога режима. Ја мислим да је о томе довољно говорено и да ће Краљевска влада повести о томе рачуна и то питање изнети на дневни ред, односно скинути га са дневнога реда. Ја верујем да већина народних посланика води нарочито рачуна о томе да ли ће Краљевска влада једанпут то учинити. Ја сам тако рећи ових дана чуо да се Краљевска влада и носи том мишљу и да је решила да тај житни режим скине са дневнога реда, па бих зато молио Г. Министра финансија да ми о томе да једно кратко објашњење.

Господо посланици, најбољније питање које данас стоји пред нама јесте питање задужења нашег

сељака и занатлија и ситних трговаца. И о томе питању довољно је говорено. Ја верујем да се наш сељак задужио свесно или несвесно. Али какве су биле прилике, нарочито велике камате које су од њега наплаћиване, а које су као што сте чули износиле по 30 и 40%, оне су дотерале нашег сељака до тога да више не може да плаћа своје обавезе. Наш сељак, господо, не тражи и не жели да се његови дугови бришу; он не тражи да му се што шконттира, али тражи да му се створи могућност да може дугове платити. Зато је наша дужност да учинимо са своје стране у том погледу све што можемо. Он, господо, будним оком прати наш рад и има једину наду у нас да ће преко нас наћи спаса и лека да га од овога дуга излечимо. (Пљескање). Вама је, господо, добро познато да ми морамо да идемо својој кући, ако не нађемо лека за нашега сељака. Вама је исто тако, господо, познато, да је сељак врба, као што је овде говорено. Али ви исто тако врло добро знате да ни врба ако се на време не поткреше да ће да се осуши. А од суве врбе нико нема вајде, господо.

Господо, ја вас уверавам, ако ми са Краљевском владом као што вам рекох, нађемо пута и начина да излечимо нашег сељака и занатлију, ја вас уверавам да ће цео народ поздравити оно што је Краљевска влада од 6 јануара до данас учинила. Али ако ми преко тога пређемо, а ви сте чули да је Г. Министар Српских рекао, да нам је народ дао поверење; то је тачно, али се бојим да нам народ не одрекне то поверење, не зато што ја нећу, или што ви нећете бити посланици, али све то зависа од тога ако Краљевска влада буде водила рачуна о нашем тражењу, а ми не тражимо ништа у своје име, него оно што народ од нас тражи. Ако Влада буде заједнички и сложено нашла лека народу и излечила га, ја вас уверавам господо, да је са тим излечена и држава. (Гласови тако је).

Уважени пријатељ и друг г. Анђелиновић неки дан у своме говору кавао је овде, да признаје да оно стање које је било до 6 јануара није било добро, и да поздравља 6 јануар, па критикује зашто се не вратимо систему тих Закона ранијих. Он заборавља да би се тиме вратило оно што је било. Господин Анђелиновић је у своме говору признао Југославију и државно јединство, али ме чуди кад он то признаје да после тога говори о племенима, кад то питање племена не постоји. Не иде ми у главу таква излагања од стране г. Анђелиновића, који је до јуче био Министар у Влади, па сада када је престао бити министар говори противно овоме; једино то, ако жели да и даље буде Министар.

Што се тиче трошарине, ту је било доста говора и ја могу само да изјавим ово, да наш народ није навикао господо, на оне финансијске контролоре. То нашем народу боде очи, то му је најтеже. Али још нешто, господо. Ви треба да знате да наших воћњака у нашој предратној Србији има свега у четири округа: ваљевском, подринском, чачанском и ужичком. Господо, воћњаци постоје само на оним местима где не могу да успевају остали усеви, а то је на кршовитом и брдовитом земљишту. Ти су воћњаци већ опорезовани порезом на воћњаке, а сада се тражи још и друга пореза, а то је та трошарина. Још пре две до три године штитава ваш упропастила је воћњаке у многим окрузима, а од кад је већ примењена ова трошарина,

народ губи вољу да сади воћњаке, јер каже, зашто да садим воћњаке кад за то не могу ништа да узмем; што бих узео, то ми држава узме. (*Министар финансија Д-р Милорад Ђорђевић*: Има воћа сем шљива; има јабука). Молим вас господине министре, ракија је од шљива. Јабука има, али као што сам рекао ономад, на жалост 1930 године, код нас је било 1000 вагона јабука, али ваши конзули и посланици на страни нису водили рачуна да се старају и да јаве да у другим државама нема јабука, него су дошли шпекуланти па су покупували јабуке по 40 и по 50 пара кило; а после неколико дана, пошто су јабуке покуповане, оне ху продаване по 4—5 динара кило. Они нису водили рачуна о томе и онда зашто ми плаћамо наше Конзулате и посланике него зато, да воде рачуна о томе, чега нема у осталим државама, а да тога има у нашој држави. 1930 године родило је много јабука али народ на жалост није то искористио, већ су то искористили поједини шпекуланти, као и они за бонове и признанице г. Шврљуге његови. (Одобравање).

Да би се господо, постигло оно што жели господин министар и Краљевска влада због трошарине, ја се слажем са предговорницима да се удари већа царина, односно трошарина на бензин, на шпиритус, на свилу и на сав луксуз и да се подмири ово, али трошарина је болно место, које наш народ нарочито боли и то мора да се скине.

Господо посланици у моме срезу постоје четири општине које су сувише пасивне. Верујте ја сам ових дана био код куће; однео сам 4—5.000 динара и од тога сам вратио свега 200 динара; делио сам по 100 динара сељацима јер народ нема хране, а нарочито нема сточне хране. Ја сам ових дана поднео господину Министру војном једну молбу у којој сам молио да он одвоји нешто од државне хране која постоји у моме гарнизону и да се да као позајмица народу. Народ не тражи милост, него да се то народу позајми и да он то, кад буде своју летину средио, врати. Јер никоме није у рачуну, а нарочито држави нашој да сељак изгуби стоку, јер кад сељак изгуби стоку од чега ће он да живи.

Господо посланици, вама је познат овај последњи Закон о адвокатима. Он је страхан, и ја бих молио Краљевску владу да тај закон измени, а ево зашто. Код мене има један пример да је једном адвокату Суд досудио за један дан 9000 динара. Има случајева господо, да док се једна стечајна маса од 30—40.000 динара расправи, да то само адвокат узме и нико други, господо. Ја мислим да је то претерано. Ја господо, мислим да нигде у свету, ни у једној земљи нема таквог закона за адвокате као што код нас има.

Тако би исто предложио, господо, Краљевској влади да једаред реши свештеничко питање, јер господо моја, мене народ стално пита, шта је са тим поповима. Може ли се већ једанпут са њима решити, да попови не уцењују народ.

Молио бих Краљевску владу да води рачуна о набавкама за војне потребе да се те набавке врше непосредно од народа, а не преко лифераната. Јер баш ономад је било речи у Финансијском одбору, кад је Министар војни изјавио како месо кошта 7,50 динара, и кад сам му ја навео пример да се у моме Ваљеву месо може купити за два динара, он је рекао: то су закључени уговори и примљени, па ми снизујемо по мало.

Поред тога код мене господо, у Ваљеву може се купити колико хоћете дрва по 30—40 динара метар. Па то је велика разлика и велика штета за државу, кад се скупље плаћа.

Тако исто господо, и лекари страшно наплаћују, нарочито на пример кад увате неку операцију они узму по 5—6—10.000 динара. Замислите једнога сиромашка, ако он нема пара за операцију он мора да умре. Ја мислим да би Краљевска влада требала о овоме да поведе рачуна.

Тако исто је и са апотекарима. И апотекари баснословно наплаћују, и онај који нема пара, он нема ни лека. (Гласови: Тако је).

Предложио бих, господо, још и ово, да се поведе рачуна о манастирским имањима. Ко тамо ужива господо? Уживају калуђери и то на великим комплексима имања по 1 до 2 калуђера, а од тога нема користи ни држава ни народ. Ја сам, господо, примио једно писмо од сељака и не знам дали би ми дозволили да вам прочитам, да видите шта сељаци пишу. Ево потписа, то нису адвокати него сељаци.

„Поштовани господине посланиче,

Као што вам је познато, данашње стање у народу нашега краја, а без сумње и у целој држави, у погледу незапамћене привредне и новчане кризе и других потребних послова, које треба да спроведе Народна скупштина и Сенат, како би се криза отклонила и послови свршавали у интересу народа и државе и очували љубав и поверење између народа и претставника државе и тиме загарантован солидан рад и културно-привредни развој и јачање државе за коју је неизмерна крв проливена, — то вас потписани, на захтев и молбу грађана из наше околине молимо, да у Народној скупштини и на надлежном месту, слободно и без икаква уступања учините следеће предлоге:

1 Да се разрез државне порезе за 1932 годину, која је установљена на основу израчунатих чистих прихода у 1929 години, када је 100 кг. сувих шљива продавано за 800—1.000 динара; 100 кг. пшенице за 350—450 динара; 100 кг. кукуруза за 250—350 динара итд., изврши узев у оцену постигнуте приходе од земљишта према данашњим ценама производа.

2 Да се што пре установе стручне комисије за правилан пример и класирање земљишта, јер у 1928 години тај посао је извршен за врло кратко време те су због тога учињене огромне погрешке, јер је велики део слабог земљишта стављен у најбоље класе, а појединим грађанима још и произвољно је уписано више земљишта но што га у ствари имају.

3 Да се изједначе купо-продајне цене између артикала које пољопривредници продају и које уопште морају да купују за своје потребе.

4 Да се укину додаци на скупћу г. г. чиновницима и уопште онима који исте примају, пошто данас скупћу не постоји.

5 Да се укине диурне свима чиновницима за изласке ради свршавања ма каквих послова ван канцеларије као што су: забране, продаје, увиђаји, ревизије и друго.

6 Да се смање и умере награде лекарима за преглед болесника и апотекарима проценат зарађивања за продају лекова, јер су ови и сувише пристрасно скупци.

7 Да се свештеницима законом одреде награде за вршење обавезног чинодејства и исте умере према садашњим приликама, јер већи део свештеника данас се не обзире на своју свештеничку дужност, већ уцењује грађане како који хоће, наплаћујући за испите, венчања, опела и друге верске обреде по 200—300 и више динара.

8 Да се у сеоским основним школама укине летњи одмор, а ако је исти потребан засновати га у зиму, т. ј. у месецу децембру и јануару када су деца и иначе више пута спречена од похађања школе због хрђавог времена, хладних зимских времена, а и у самим учioniцама због испаравања мокре обуће и одела, док у летње доба ово би се избегло, што би деца у току других дана летњих школу походила, када је време топло и лепо.

Ако је летњи одмор потребан г. г. наставницима због бањског лечења онда онима, којима је то потребно по лекарском мишљењу, давати наизменично одсуство тако, да школе не прекидају рад.

9 Да се заведе мораториум за плаћање досадањих дугова за 6 година, тако да за прве три године не тече никакав интерес, а за друге три да се установи 8% годишњи интерес, али да се за свих 6 година наплата не може вршити егзекутивним путем и да каматна стопа и после овога рока не може бити већа од 8% годишње.

10 Да се радно време код свију надлештава установи од 8—12 пре и од 2—6 поподне, како би грађани и из удаљенијих места имали могућности да сврше посао, ради кога су послати, јер досадањи одмор од 12—3.30 поподне не даје могућности да позвани посао сврши истог дана, већ остаје за следећи дан те је тиме изложен већем трошку и дангуби.

11 Да се према основном порезу, обавезом личног рада (кулука) на недржавним путевима обтерећују сви грађани само у општинама свога сталног становања. Као основица за ово оптерећење да служи њихова укупна основна пореза коју плаћају на своје имање па ма где се оно налазило.

Да би вас тачније уверили у каквом се стању налазе сада грађани наше околине, навешћемо само овај пример:

I. Цене пољопривредних производа:

	1925 г.	1931 г.
1 100 кг. сувих шљива Дин.	800—1000	200—400
2 100 кг. пшенице „	350—450	120—140
3 100 кг. кукуруза „	250—350	45—80
4 пар волова „	6000—18.000	500—3000

II. Државне и самоуправне дажбине (сем општинског приреза).

1 Наша општина плаћала је за 1925 г. непосредне порезе 11.336 динара а са свима државним и самоуправним (без општинско) прирезима (редовним и ванредним) укупна сума задужења износила је свега динара 159.167.

2 За 1929 г. по новом пореском закону, односно по неправилном класирању и утврђивању чистог катастарског прихода наша општина сада плаћа само основног пореза укупно динара 132.478, што значи да је ранија непосредна пореза повећана скоро 20 пута, а она, разуме се, утиче на задобивање разних права и повластица за појединце и у исто време повећава разна друга оптерећења.

Када се овој порези додају још и: допунски порез, свештенички бир, бановински прирез, цеста-

рина, здравствени прирез и друго, сигурно је да ће укупна сума задужења прећи преко Дин 200.000.—.

Из овога излази да су плаћања повећана са 25%, онда када су сви приходи спали за читавих 1000% и више.

Стога вас поново молимо да се за излазак из ове тешке и мучне ситуације, у којој се наше сеоско становништво налази, озбиљно побринете.

Поштрејседник Карло Ковачевић: Господише посланиче, ваше је време истекло.

Коста Алексић: Молим, молим, сад ћу завршити. У моме срезу постоји 10 хиљада хектара шума која је неискоришћена и труне. Поред тога постоји чувени Ребелски рудник који је раван по квалитету Борском руднику. Од светског рата до данас тај рудник не ради. Тако исто и шуме стоје неискоришћене и ја бих молио Краљевску владу да о томе поведене рачуна. Имајући поверења у Краљевску владу да ће све ово извести, ја ћу гласати за буџет.

Поштрејседник Карло Ковачевић: Има реч г. Др. Грга Анђелиновић ради личног објашњења.

Грга Анђелиновић: Мислим да ниједна Скупштина, а ја сам прошао три до четири, није била нетолерантнија него ова садашња. Свако противно мишљење које долази у сукоб са мишљењем, рецимо, већине или Краљевске владе, врло је тешко овде изразити. Јер, људи мисле ако смо ми изабрани на истом принципијелном програму, да морамо бити једнолични и да морамо радити све оно што било Влада или већина скупштинска мисли. Ја вас молим, господо, да овај мој приговор узмете искрено до знања. Доказ је и то ако неко критикује било у којој форми, било најлепшој и најпријатељскијој, одмах падну инсинуације на начин на који не би пале ни у једном пристојном друштву. Ја имам своје мишљење које сам бранио годинама. Можда и криво за вас и друге, ја не тражим ни кога да моје мишљење прихвати, али је то моје мишљење које сам бранио у много тежим данима него данас али опет је пала инсинуација г. Алексића да је г. Анђелиновић бранио Владу кад је био у Влади. Ја нисам био у Влади, а друго ја сам био посланик не Краљевске владе, него Краља и државе и кад дођем у позицију да браним Краља и државу онда ћу, ма каква била Влада, макар г. Алексић био Претседник те Владе, бранити, јер браним државу, а не Владу.

А друго, господо, што се тиче те инсинуације, ја сам као посланик вршио своју дужност све до оног времена док сам био на тој дужности. Ја сам истакао добру и злу страну тога режима и подвукао, да на концу тако зване диктатуре мислим, да је био већи плус него минус. Али је диктатура свршена и Устав је дошао и ја сам сматрао, да ћу тим путем поћи и даље. Али пошто нисам видео, да Влада иде тим путем, имам право да своју критику отворено и искрено кажем.

Ја вас молим, господо, ако хоћемо тим путем правити инсинуације, онда сматрајте, да ја то примам као бачену рукавицу коју ја не одбијам. Ова Скупштина има злих и добрих страна, али она може бити Народна скупштина, ако добије карактер и ако дозволи слободну дебату и слободно мишљење. Али ако будемо са инсинуацијама радили, морам вам рећи, да сам био и у Влади и у опозицији у странци, кад је била врло јака и ја сам заступао своје мишљење без обзира на последице које могу

настати, кад је у целом делу народа све било на једној страни, а када сам ја био на другој страни. Није ми, господо, било до успеха, него до мојега мишљења. С тога ћу ја и сада своје мишљење заступати све дотле, ако будем мислио да је добро, без обзира, да ли ће 315 посланика бити на једној страни а ја на другој страни. Ја сам то мишљење увек заступао. С тога те инсинуације одлучно одбијам и сматрам да су неумесне и недостојне скупштине.

Потпреседник Карло Ковачевић: Реч има извештај г. Др. Анте Кунтарић.

Др. Анте Кунтарић: Господо народни посланици, дозволите, да ја као извешатељ Финансијског одбора кажем неколико мисли и оне водице, које су нас водиле у раду самог буџета. Наш посао у Финансијском одбору је један посао врло деликатан и састављен од више компонената, које су одређивале правац нашег рада, јер право буџета Народне скупштине је једно најјаче и најшире право Народне скупштине из разлога што Народна скупштина имаде право да одређује висину прихода и расхода целе државне управе. И ако ми промотримо сам буџет, ми ћемо моћи да установимо, да је буџет рекао би огледало целе политике Краљевске владе, огледало је зато, јер из буџета ми можемо да установимо не само ону државоправну политику, него можемо да установимо и привредну политику и социјалну политику, политику, коју Краљевска влада заступа.

Ево, господо народни посланици, том директивом је био везан и Финансијски одбор и он и ако је био ограничен и временом и пословником и позитивним законима, он је своју дужност по мојем мишљењу најсавесније испунио.

Господо, ја сам нагласио, да је управо једна компонента нашег државног буџета и политичка и ако ми у Финансијском одбору нисмо се нарочито тиме бавили осим што смо прихватили начело 6 јануара, да су у нашој држави сви грађани једнаки и да имаду да носе једнака права и једнаке терете. То је важно баш са овога фискалног гледишта. Али, господо, наше време у Народној скупштини је ограничено и ја као извешатељ не могу се осврнути на све примедбе народних посланика, па ћу стога у главном да се држим ова три правца, политичкога, привреднога и социјалнога.

Што се тиче политичке стране ове наше дебате, како сам нагласио, то није био предмет специјалне дебате у Финансијском одбору, па ћу морати да изнесем лично своје мишљење и лично своје гледиште.

Пао је један навод и један приговор, да је наш Устав најмодернији што се даде замислити и да га сваки слободни грађанин може са највећим одушевљењем поздравити, али закони који га проводе у живот да су ти управо реакционарни, да га они дерогирају. Ту је нарочито циљано на питање слободе штампе, па затим на слободу збора и договора и коначно на однос рекао би старим фразама српства и хрватства.

Господо, што се тиче политичких односно грађанских права, ја сам уверен, да код нас у Народној скупштини нема ни једнога народног посланика, који би са неким нарочитим одушевљењем бранио ово ограничење грађанских права. Али ако уважимо, да данас не живимо у једно нормално време, онда морамо да устврдимо, да у једно ненормално време морају се примењивати и ненормални про-

писи. Господо, та ограничења ми видимо у државо-правном погледу не само код нас него и свуда у страним земљама, ми их видимо у привредном погледу и у погледу социјалном. Доста је погледати наше суседне државе, а најбољи пример показује нам данас Француска, где се опажа једна тенденција, да се цела извршна власт има да скупи у једне руке. И ако ми, господо, то видимо, онда ћемо моћи да устврдимо, како је то исправно образложио наш Министар унутрашњих послова, да су те мере нужне и онда онај час кад се створе претпоставке и када се дође до осведочења, да те мере нису више нужне, ја сам уверен, да ће и Краљевска влада и цела Народна скупштина од тих мера да одустане.

Господо народни посланици, ја сам рекао, да живимо у једно ненормално време и зато да морамо да пригрлимо или да прихватимо и неке ненормалне мере, које можда ми са нашег становишта и човечанског и демократског не би потписали. Зато се не слажем са једним говорником, који је одавде говорио и пледирао, да је требало провести диктатуру одмах после ослобођења. Господо, то је сасвим неисправно. Неисправно је зато, јер велики светски рат био је симбол борбе за слободу, симбол за само одређење народа, симбол најширих грађанских права, јер би можда на свету био један народ и једна држава, која би могла у оно време да проведе диктатуру. Зато кажем, свака Влада и сваки облик владавине мора бити плод онога времена, у којем се држава и народ налази.

Имаде, господо, још једно можда најбољње питање, које се стално покретало у Народној скупштини, а то је био један приговор, да се хрватски дио нашег народа на свим положајима занемарује и запоставља. Господо, дозволите да кажем, да би требало разликовати у том погледу две ствари: једно је систем, а друго су појединачни случајеви. Ја верујем да има случајева, а можда и доста њих, где се таква политика проводи са стране државне администрације, али ако ми имамо поверење у Краљевску владу, која је била толико одважна да можда у најкритичнијим историјским данима наше државе старе славом овечане српске заставе похрани у музеју, једне у музеју као дио наше историје, онда ја не верујем да би данашњи систем наше Краљевске владе био такав да протежира српство (Одобравање). Ето наша је дужност, господо посланици... (*Др. Грга Анђелиновић:* Видите Устав српско-православне цркве! Ако мене питате, ја ћу да вам кажем.) Ја наглашујем поново да ја не поричем да има таквих случајева, али ми морамо држати једно на уму: ми смо млада држава; ми смо то Југословенство тек почели стварати од 6 јануара (Гласови: То није истина!) Јест, од 6 јануара, оно постоји као државна догма, а пре 6 јануара био је то наш национални покрет. Кад сам ја то устврдио да је Југословенство тек од 6 јануара једна државна догма, то значи да се једна наша администрација била поделила на српску, хрватску и словеначку и ако је 6 јануара та наша државна администрација добила други правац, онда не треба да сумњамо да у року од ове три године та администрација није била у стању, ни по своме одгоју ни по душевним јакостима и националном осећају да води политику Краљевске владе онако, како је то Краљевска влада замишљала. Зато ипак у овом погледу нећу дуже да говорим, јер сам дубоко уверен да сваки од нас

народних посланика има дубоко засађену у срцу југословенску идеју, као синтезу свега што је најбоље у нашем народу. Ја ћу се стога вратити на рад нашег Финансијског одбора, да би га осветлио са стране привредне, са стране економске.

Господо, није било ни једног народног посланика који бар није неколико пута поменуо реч „привредна криза“. И Финансијски одбор, кад је пред собом имао предлог буџета Краљевске владе, јасно је да је морао рачунати са том привредном кризом. Ми можемо лако установити манифестације те кризе; она је захватила све гране наше привреде, захватила је аграрну производњу, индустријску, трговину и наше повчарство. Те манифестације очитују се у диспаритету цена. Питање је како је тај диспаритет настао. Господо, ми знамо да је светски рат донео целу једну револуцију у аграрном и индустријском погледу.

Ми знамо да су се велике индустријске државе, нарочито Америка, Енглеска, па и Немачка бациле интензивно на аграрну производњу. Шта више оне су ту аграрну производњу и рационализирале и механизирале, ограничавајући на тај начин земљораднички сталек. И тако је та аграрна производња постојала све интензивнија и све обилатија, а последица тога била је та што су цене аграрним производима падале. С друге стране, господо, индустрија је пошла другим путем, јер код индустрије није владало оно исто начело понуде и тражње, већ друга начела, која су то начело ограничавала. Нарочито протекционистичка политика држава и према капиталу и према раду. Код индустрије цене и диспаритет цена није остао подједнак и у релацији. Код индустрије цене на велико и на мало нису остале у истом размеру као цене код аграрних производа, јер тамо нису пале у истом односу плате, каматњак и државне дажбине. И кад се промотри цео комплекс питања онда се могу констатовати чињенице које су кризу створиле, — али ја мислим да је врло тешко наћи свему томе лека. — Ето, господо, Финансијски одбор стао је на становиште да у овим тешким приликама привредним треба само што више развијати штедњу, али су у томе погледу подељена мишљења. Говори се са извесних страна да питање штеђе није исправно, јер држава је позвана да запосли што већи број народних маса, те да би се ти људи могли прехранити. То је апсолутно тачно, јер држава је најјача организација и највећи подузетник и она највише привредних радова може да спроведе. И ми сви шледирамо за то да држава спроводи јавне радове. Финансијски одбор међутим, стао је на становиште да би требало обуставити све радове који нису неодложни а само оне који су неодложни да треба извршити, пошто је финансијско оптерећење нашег народа већ према данашњем буџету толико да се мора о томе повести рачуна. И Финансијски одбор при томе позвао се на две ствари: Да инвестиције буду различите према томе да ли се троши на продуктивне или непродуктивне сврхе. Јасно је, према томе, да код непродуктивних сврха, трошкове треба свести на минимум. Али, господо, ту је посао био тежак, пошто ми имамо огромну администрацију која је створена разним законима још пре десет до дванаест година, — и Финансијски одбор није имао ни времена ни могућности да мења законодавство, те да на тај начин умањује трошкове администрације. С друге стране, господо, Народна скупштина

је зато овде да спроведе темељну организацију наше државне управе.

Друго питање, господо, на коме желим да се задржим, јесте питање социјалне природе, питање нашег чиновништва. Овде су пале тешке речи против нашег чиновништва, пале су речи да је оно добро плаћено. Господо, ко познаје прилике у нашој земљи, он мора утврдити да је наше чиновништво, и оно средије и оно из најниже категорије, плаћено једва толико да му то буде довољно за његов животни минимум.

И када то имамо на уму, онда је јасно да нисмо могли правити никакве веће уштеде; а, с друге стране, имали смо на памети и социјални моменат, т.ј. да данас, када је та криза можда на врхунцу, не можемо поћи тим путем, да редуцирамо можда хиљаде државних намјеника, да их бацамо на улицу, и да од њих правимо наш пролетаријат.

Рекао сам: да смо нарочито водили бригу о нашим продуктивним гранама привреде. И ја бих био слободан, као заступник из Приморја, да овде нагласим неке ствари, савезно с овом политиком, односно с овим одређењем Финансијског одбора.

Ми имамо на првом месту питање нашег поморства, имамо питање рибарства, имамо питање туризма, имамо такође шумско питање. Што се тиче нашег поморства, господо посланици, пале су доста велике, јаке замерке: да се није посветила пажња овој нашој толико важној саобраћајној политици, јер, као што су државне железнице у самој земљи жила куцавица целе привреде, целог промета, тако је наше Јадранско море не само жила куцавица државе, него нас оно веже и са целим светом, и на том нашем Јадранском мору ми слободно истичемо нашу југословенску државну заставу. Али, господо, ако пратимо политику Краљевске владе од 6 јануара баш у питању поморства, ми не бисмо могли озбиљно да ставимо тај приговор. Ми морамо да разликујемо период до ове велике кризе, т.ј. док није дошла цела та привредна криза до врхунца, од данашњег времена. Јер, господо, од 6 јануара, па, рецимо, до почетка септембра 1931 год., било је код нас новца изобиљно. Наши буџети су се можда пенали више по што је било потребно, јер кризе у правом смислу речи није било; јер су државне касе биле пуне новца; јер су банке биле пуне новца. И, у то време, господо народни посланици, Краљевска влада створила је цели привредни план наше поморске политике; створила је тај план на тај начин, да је створила дугорочне уговоре са појединим паробродарским акционарским друштвима. Према тим уговорима везана су та друштва да граде велике бродове; да обављају становити број миља; да се створи у истини једна јака и солидна југословенска трговачка морнарица. И зато кажем, не би се могло приговорати, да Краљевска влада није посветила и не посвећује нарочиту пажњу и важност овом питању. Али, када су дошли ови поремећаји наше целокупне привреде; када смо морали снижавати буџет Министарства саобраћаја, онда нисмо могли оставити нетакнуто ни питање нашег поморства. И ја наглашавам, да је буџет поморства мали, можда сувише мали, и да долази управо у питање, да ли ће моћи да издржи и проведе функције, које има да проведе у интересу целе народне привреде. Али, господо, морало се је поћи тим путем, и ја сам уверен, ако би до тог момента дошло, да нити Народна

скупштина, нити Краљевска влада неће дозволити да наша трговачка морнарица, која, како рекох, врши становите функције за државу, пропадне. С друге стране, господо народни посланици, има још једно врло важно питање, а то је питање туризма. Ми знадемо да је туризам промет странаца; да је он један од огромних врела прихода наше управе. Туризам носи непосредне користи нашој држави готово једну четвртину милијарде.

И онда је јасно, ако ми имамо развијену овако јаку привредну грану, да ми ту грану не смео запустати. И ако пазимо и разгледамо буџет могли би додуше констатовати, да је за тај туризам у истину сувише мало вотирано. Ја овде наглашujem као заступник из Приморја, да томе питању треба посветити нарочиту пажњу и савезно са туризмом да треба посветити пажњу изградњи наших цеста, које такође служе унапређењу самог туризма.

Конечно бих рекао нешто и о питању шума. Наша држава је у великом свом делу шумовита и богата шумом. Ми на жалост немамо нити омеђашене шуме, нити проведених шумских катастар, а наше Министарство шума води већ кроз године становиту шумарску политику, но ја поново наглашujem баш за оне пасивне крајеве — и ти пасивни крајеви можда заузимају целу јужну половицу наше државе — за те пасивне крајеве се не посвећује доста пажње, не посвећује се доста пажње зато, јер тамо је пушта голет, а разумна шумарска политика могла би претворити и они голет деломично у пашњаке, а с друге стране отворити нашу шумску производњу грађином шумских путева.

Кад говорим о тим привредним питањима, господо, имаде још једно питање, које и Народну скупштину, а можда данас и Краљевску владу највише интересује. То је питање, господо, житног режима. И кад ми имамо то питање пред собом, ми би се начелно могли одмах сложити, како да то питање решимо онда, кад би наша држава имала једну теренску формацију. Али како сам пре нагласио, ми с једне стране имамо сељака земљорадника, који живе од земљорадње, и с друге стране имамо сељака у пасивним крајевима, који једе хлеб и који жели да хлеб јефтиније једе. И баш здрава државна политика треба да нађе неку средину, треба да нађе хармонију интереса и земљорадника, који продуцира жито и онога, који га консумира. С друге стране баш при томе питању ваља имати на уму и обавезе које је Краљевска влада преузела. И баш зато што је ово питање толико деликатно и што Финансијски одбор нити је имао времена, нити је имао могућности, да то питање дефинитивно реши, односно пред својим пленумом, ми нисмо у томе погледу створили никакав дефинитиван закључак и о томе имаде да донесе решење Народна скупштина.

Господо народни посланици, ако ми установимо, да је данас у истину ова тешка привредна криза точно одредила правац рада Финансијског одбора, онда морамо...

Пошленик председник Карло Ковачевић: Господине посланиче, време вашем говору већ је на измаку.

Известилац Др. Апте Кунтарић: ...онда морамо имати на уму, да су и становите социјалне потребе одредиле правац нашег рада. (Гласови: Тако је). Те социјалне потребе, господо народни посланици, су толико важни за унапређење наше државе, да о њима морамо водити рачуна. Оне су важне зато,

јер данас смо преживели доба оних великих националних, или као што рече један посланик, — националистичких полета, данас долазимо у доба социјалних реформа и баш тим социјалним питањима треба да посветимо нарочиту пажњу.

И ми смо се у Финансијском одбору тим питањима позабавили а као што рекох, нити смо компетентни и нити смо имали времена, да та питања решимо. Ту у првом реду долази равномерно и прогресивно оптерећење пореза, затим уређење пореза на оној основи, која одговара данашњем социјалном поретку.

Како нема времена не могу да говорим много о порези на ренте. Знамо из буџета да порез на ренте носи држави цирка 30.000.000 динара а земљарина и остали непосредни порези много више. За то ја налазим да ће требати реформирати целокупни наш порески систем.

Осим тога, има још других социјалних питања која треба решавати, и која ће доћи на дневни ред пред Народну скупштину. Ја бих само нагласио питање станарине и још неке друге реформе. Господо, народни посланици, ако имамо на уму да је рад Финансијског одбора био обележен тим трима компонентама онда немојте да замерите ако можда та наша ревизија, или то утврђивање нашег буџета, није баш онако како и ми сами желимо.

Ја бих нагласио још једно питање а то је питање нашег задругарства у вези са питањем нашег рибарства. Питање нашег поморског рибарства налази се у једној очајној ситуацији. Наш рибар је по својим способностима један од најбољих рибара што га познаје свет а то тврди и ми кажем са разлога што су наши рибари и у Америци створили рибарски сталеж, управо једну нарочито привредну грану. То рибарство код нас, и ако има своје задруге, не може да се развија, јер нема довољно потицаја и довољно помоћи са стране државне управе. Ми смо у Финансијском одбору, што могу рећи са нарочитим наглашавањем, врло радосно саслушали експозе Господина Министра пољопривреде г. Деметровића. Он је нарочито важност свратио на питање ових задруга. Јер, господо, у данашњим помереним друштвеним класама питање задруга је једина форма која има сва преимућства капиталистичког поретка а и социјалистичког, јер садржава с једне стране слободну иницијативу, с друге стране не искључује конкуренцију а с треће стране води праведну расподелу добара међу најширим слојевима народа.

Ја ћу да завршим, и слободан сам да апелујем у име Финансијског одбора, да смо ми свратили нарочиту пажњу на државне расходе, да смо водили нарочито рачуна о томе колико може наш народ да поднесе фискално оптерећење, водили смо рачуна о томе да буџет буде стваран и извршив. А ми апелујемо и на Краљевску владу да у границама буџета такође проведе штедњу, јер ће можда и у самом буџету моћи да се нађу становите ставке за уштеду. Апелујући на вас, господо народни посланици, ја вас молим да схватите нарочиту озбиљност коју је и Финансијски одбор посветио буџету и нарочито озбиљност у овим временима, која су, како рекох, тешка и да из разлога и политичких и националних манифестујете да је тај буџет овакав какав је и потребан, да буде једна манифестација да ова Народна скупштина не жели данас у овим најтежим временима да прави од тога становито питање. Ја ћу с тога гласати за буџет. (Бурно одобравање и плескање).

Потпретседник Карло Ковачевић: Реч има г. Живојин Јеремић.

Живојин Јеремић: Господо народни посланици, мени као сељаку са села а и као нешколованом човеку врло је тешко да овде кажем оно што могу казати правници и стари парламентарци, али молићу вас да ме извинете, ако што погрешим.

Господо народни посланици, пред нама се налази буџет, који је од прошлогодишњег мањи за 2 и нешто више милијарде динара. О томе буџету говорено је на дугачко и на широко и нема речи које би могао ја да кажем, а да нису овде казане. Ја само могу да захвалим Влади што је она овај буџет смањила од прошлогодишњег за 2 и по милијарде динара.

Господо народни посланици, полазећи у овај дом од стране бирача и народа мога краја препоручено ми је да замолим Краљевску владу и Народно Претставништво да измене Закон о трошарини и да дозволе сељаку, да му је слободна продаја вина и ракије. (Одобравање и плесак.) Господо народни посланици, народ мога краја, а не знам да ли је тако свуда, чиновнике Финансијске контроле не назива друкчије него кажу дахије. Господо, да су заиста они неисправни чиновници у моме крају, ја ћу навести неколико примера.

У месецу новембру један чиновник Финансијске контроле дође у једно село мога среза код једног домаћина који је имао казан, па му каже: ти си наплаћивао ушур, ниси га пријавио, него ти ћеш мени дати једну суму новца да не би платио казну од 11—12.000 динара. Овај сељак, мислећи да је то тачно, извади па му даде 1200 динара; сељак је био толико прост да му није тражио ни признаницу на новац, него му је веровао, али је ипак одмах известио општинску власт. Општински часници, верујућу у моју моћ, да ја чиновнике као бајаги и отпуштам и намештам, напишу ми једно писмо овакве садржине: „Посланиче, молимо предузмите кораке и видите да ли је у праву овај чиновник што је узео овом нашем сељаку 1200 динара“.

Ја, шта сам могао, напишем једно писмо старешињи Финансијске контроле и кажем да је срамота за земљу ако се на овакав начин узима новац без пресуде и дате признанице на новац. Они су се после овога писма мучили тамо, већали и напослетку изваде и врате му 1000 динара а 200 динара задрже.

Други пример, господо. Чиновници Финансијске контроле имају право да наплаћују службенички порез и тако дођу у једну општину, у варошицу Умчаре, код претседника, који је био и обласни посланик и траже му да плати тај службенички порез. Овај претседник извади, а то учини и писар и плате, а они узму и прилепе на књижицу маркице које су неупотребљиве и поништене. Овај кад то види напише тужбу и оптужи их још пре шест месеци. Шта даље бива? Иследник, који ислеђује ствар, зове овога претседника и каже му: претседниче, овај чиновник кога тужите, знате да је убио свога оца, само што му не каже: убио је оца, убиће и тебе, боље ће бити да одустанеш од ове тужбе.

Молим Господина Министра Финансија да провери, да ли је ово тачно или није.

Трећи пример. Један грађанин Радојко Стојковић из села Умчара имао је фијакер и имао је да плати таксу. Тај исти чиновник Финансијске контроле написао му је једно писмо овакве садржине: „Драги Радојко, имаш фијакер зашта имаш да пла-

тиш таксу у 1800 динара, али донеси 900 динара, па ће ствар бити у реду“. Тај је човек поднео тужбу и никаква одлука није донесена.

Господо посланици, то је што сам имао да кажем о Закону о трошарини и неисправном чиновништву Финансијске контроле. Ја молим Владу да се трошарина потпуно укине и да буде слободна продаја вина и ракије сељаку. (Плесак.) Општински чиновници који су бирали још пре 6 и више година, упарљивили су се и изгубили поверење у народу, и молим Краљевску владу да што пре донесе Закон о општинама, те да народ изабере оне људе у које ће имати највећег поверења.

Господо народни посланици, приговара се овде да би требало да се државним чиновницима смањи плата. Ја се у томе баш не слажем тако. Неисправно, непоштено чиновништво које гризе као прв дрво, треба најурити из службе, а поштено чиновништво наградити. Јер кад је поштено чиновништво награђено, оно ће честито и поштено радити, јер стара пословица лепо каже: „Весело срце кудељу преде“.

Било је овде напомена о томе да се донесе Закон о општинама, а ја бих молио Краљевску владу да донесе и Закон о изборима банских већника.

Говорило се о раздужењу сељака, а и тај би закон требало што пре да буде изнесен пред Народну скупштину. Ја не знам какав би то закон био, то ће свакако Краљевска влада боље знати, и ја верујем да ће га она и допети. А до донешена тога закона, ја молим Краљевску владу на нареди својим чиновницима да обуставе наплату меничног дуга док се овај закон не донесе.

Друг Милутиновић изнео је овде да се у његовом крају од стране порезника наплаћује 10 динара за сваку опомену дужника, кад има да плати порез. То је тако, код њега кад добије дужник опомену. Али код мене није тај случај него се наређује општинској власти да свакоме узме 10 динара на име егзекутивне порезе. Међутим кад је општинска власт однела дневник у пореску управу, видело се да је дневник порезе испрепртаван и да је унето да он има да плати за свако плаћање по 10 динара на име егзекутивне порезе. Ја молим Г. Министра да се томе стане на пут.

Верујући у ову Владу да ће се Закон о трошарини укинути и да ће се сељаку дозволити да може слободно продавати вино и ракију, и да ће поднети предлог Закона о избору општинских часника као и Закон о избору банских већника, и да ће буџет извршити како треба, ја ћу гласати за овај буџет.

Потпретседник Карло Ковачевић: Има реч народни посланик г. Михаило Јефтић.

Михаило Јефтић: Господо народни посланици, уобичајено је да се приликом буџетске дебате увек критикује и општа политика Владе. То је, господо, и појмљиво и разумљиво, јер право Скупштине да вогира буџет једно је од најважнијих скупштинских права. То само право довољно је Народној скупштини па да може чинити притисак на Владу па је чак и оборити, увек ако мисли да Влада није дорасла великим државним задаћама. У овој буџетској дебати од стране госпoде народних посланика учињено је врло много корисних примедаба. Али поред тих корисних примедаба учињено је и неколико изјава које су направиле један врло мучан утисак и у овом дому, а верујем још већи ван ње. Један од госпoде народних посланика изјаснио се да ће гла-

сати у начелу против буџетског предлога зато, што му Г.Г. Министр није излазила на сусрет. Други се изјаснио против буџета зато што је г. Бедековић једина сметња споразума Хрвата и Срба. Трећи се изјаснио да је против буџета зато и да ће против њега гласати, што се хрватским Министрима дају, ма да и ако врло важна, Министарства са мало пара. А четврти господин није задовољан ни са Владом ни са приликама, зато што у Загребу нема сигурности и што се хиљадугодишња култура потцењује.

Овакве изјаве стварају један мучан утисак, стварају уверење да се претпостојањуарско стање није ни у колико изменило, јер такве изјаве могу потећи само од људи код којих још старо партијско осећање није изумрло. Ја све те изјаве госпoде народних посланика сматрам као последње трзаје и то последње трзаје старе партијске и племенске борбе која није никад дала људима да виде више интересе од партијских, али оно што ме теши, то је што су ти људи малобројни, и надам се да ће бити све малобројнији до њиховог ишчезнућа.

Госпoдо, сад ми дозволите да се задржим на изјавама двојице посланика. Г. Лончаревић учинио је једну несмотрену изјаву која може да се схвати онако како поштовани г. Лончаревић неће ни у сна да сања, кад је казао, да ће гласати против буџета и са тога разлога што се хрватским Министрима дају Министарства и ако врло важна, али са врло мало пара, али је он смео са ума, какво искуство ми са ове стране имамо о неким хрватским Министрима, који су били у Министарствима која су имала много пара. За време ове трогодишње диктатуре Влада је донела једну одлуку да се признанице ратне штете по члану 10 примају за порез у номиналном износу, и та одлука је изведена тако неспретно и незгодно од стране Г. Министра финансија, да су Загреб и Осјек сазнали за ово пет месеци раније. И резултат тога био је такав да је Крагујевачка дирекција пореска, која је ликвидирала пореске рачуне на територији Србије и Јужне Србије ликвидирала за 53 милиона динара ових признаница, а Загребачка за 298 милиона динара, и ако та територија није била добила ни пет пара тих признаница. Кад овако ствар стоји, онда једна оваква изјава, какву је дао г. Лончаревић, може да изазове тумачење на која г. Лончаревић није мислио, и зато ја бих скренуо пажњу госпoди да при давању оваквих изјава буду много и много опрезнији. Г. Бачић дао је једну изјаву још несмотренију и још нетачнију уз то. Он се жали да у Загребу нема личне сигурности, а одмах после њега имади смо прилике чути нашега друга и посланика г. Стрезовића, који тврди да на југу Србије, на албанској граници, данас постоји потпуни правни поредак и сигурност. И ова држава, која је имала моћи да створи ту сигурност, у крајевима где су комите и качаци неких 50 година правили анархију, имаће ваљда снаге и моћи да и у Загребу постави правни поредак и сигурност. Ако ипак, госпoдо, и поред свега настојавања државе у Загребу постоји таква лична несигурност, та несигурност која постоји у Загребу, постоји и у Земуну, и у Београду, али та несигурност не долази од неспремности државе или од њених рђавих органа, нити од Срба или Хрвата, него долази од ренегата ове земље, долази од Перчеца и његових другова. И г. Бачић и госпoда која мисле као он, могу бити

спокојни: ова држава која је умела да створи поредак тамо где су га угрожавали качаци и бандити, још лакше ће створити тамо где га руше Перчец и његови другови. Нека буду спокојни, конзули ове земље не спавају. Г. Бачић учинио је један апел на нас да не потцењујемо хиљадугодишњу културу, и ако са наше стране нико није то учинио. Нека ми г. Бачић не замери ако се ми у извесној мери и браћимо од те културе. За време ове трогодишње диктатуре донесен је један указ о помиловању шверцера осуђених по трошаринским и таксним кривицама. И кад се расмотре пресуде по којима су ти шверцери кажњени, долази се до констатације да су на територији србијанској помиловани људи са казнама у износу од 200.000 динара, а да су на територији хиљадугодишње културе помиловани људи чије су осуде износиле преко 900.000.000 динара. Госпoдо, верујем, те казне које су изречене на овој територији изречене су према људима врло високим, према банкама и њиховим директорима, према великим фабрикама и великим предузећима, а не према ситним и неупућеним људима. Насупрот томе, код нас осуђени су били људи ситни и по менталитету и по моралу. Па, госпoдо, од тих и таквих чињеница, кад се већ тражи с правом, а ја то признајем, да се не потцењује хиљадугодишња култура, онда ми са још више права можемо тражити да нам се она не натура, јер она има и овако своје налицје.

Ограђујући се и жалећи што су овакве изјаве пале, ја ћу прећи и то врло брзо на критику самог буџетског предлога. Г. Министар финансија подноси пројекат буџета на одобрење Народној скупштини, у своме експозеу оцртао је опште привредне прилике поготову као очајне. Г. Министар износи нам јасно и без икаквог устезања и увијања тешку привредну ситуацију, у којој се данас налази наш народ. А у факту што нам Г. Министар није показао начин за излаз из ове и такве ситуације, Г. Министар нам је дао на знање да се ни поправци тих прилика не можемо надати у скоро време, управо да се не можемо овој поправци надати све дотле, док се не почну сређивати опште међународне привредне прилике. А кад ће то бити, то нам није казао Г. Министар, а и не може нам то рећи, јер није пророк, морамо се вратити оној народној: сачекај јуначе, до зелене траве.

У време опште привредне збуњености у којој су народи, један енглески економиста стекао је уверење да се цео свет претворио у једну велику лудницу, јер све мере, које су поједине државе предузимале ради спаса овога и оваквог привредног стања само отежавају и погоршавају и иначе тешке економске прилике. Све мере царинске и друге само су учиниле стање још несношљивијим и неподношљивијим. У таквој ситуацији и пред толиким недаћама, Краљевској влади и нама народним претставницима није остало ништа друго него да према тим недаћама које се из дана у дан гомилају заузмемо један одбранбени став, и такав положај био је и код нас народних посланика и Краљевске владе и Финансијског одбора. Сретстава за први моменат нема много на расположењу, засада свега једно једино и то је штедња. По томе принципу држала се и Влада приликом састављања садањег буџетског пројекта и смањен је као што сви знате за две милијарде динара према прошлогодишњем буџету. Финансијски одбор отишао је један корак даље па је буџетски предлог сма-

њих још за близу 200 милиона. Намере Владе и Финансијског одбора могу бити похваљене поред свега тога што се од многих то није сматрало за довољно, а у те и ја себе убрајам. Чуле су се озбиљне замјерке на велики буџет, чуло је се да се ни приходи предвиђени њима неће моћи у томе износу прикупити. Чак је и један од протагониста овога буџета г. Шећеров то кроз зубе процедио и изјавио да ако се баш и не оствари велики буџет да ће се ту са извесном лакоћом моћи проћи што ће се напустити инвестиције. Та нас утеха није могла утешити. Штедња у предложеном буџету изведена је на инвестицијама и платама чиновника, на трећем се није могло штедети. За овај први мах у овом тренутку привредне збуњености и изненађења нису се друге мере могле предумати. Али што би се могло замерити у предлогу буџета то је што штедња није изведена са оном енергијом коју захтевају данашње привредне прилике. У предложеном буџету требало је прибегнути редукцији чиновника и многих непотребних установа.

Ја велм, господо народни посланици, у погледу смањења чиновничких плата треба бити врло опрезан и учинити само онде, где се оне, према данашњим приликама, показују као сувишне. Ићи и сувише далеко са њима, излаже се једној великој опасности, да наше чиновништво доведемо у искушење, да не буде савесно. Зато, велм, приликом смањења чиновничких плата, мора се поступити са крајњом опрезношћу. Ја бих, пре, прихватио предлог редукције чиновника и непотребних установа. Још ваљда 1926-27 године Народна скупштина анкетом констатовала је, да смо ми, у оно доба, имали много више чиновника него што је било потребно, а од тога доба до данас личне издаци на личне расходе појачали су се, што доводи до уверења, да је број чиновника данас још већи него што је био. Бановине су, господо, установљене од претпрошле године, један велики део функција са Министарстава отишао је на њих. Број чиновника није се смањио ни у Министарствима него или стоји или је већи.

Ми морамо, господо, штедети и даље. Ми морамо штедети дотле, докле се у нашем државном буџету не покаже и један суфицит. Тај суфицит, и то замашан, омогућио би тек Влади, да обара царинске ставове, ставио би је у повољан положај, да према суседним и другим државама у које извозимо из наше земље, изађе на сусрет нашим оправданим захтевима и мање оптерети наш извоз. Колико би било користи по наше произвођаче и нашу привреду, нећу да вас убеђујем, јер је свима вама, господо посланици, јасно. Али да би то, поред осталог, смањило диспарат цена између наших аграрних производа и фабричких, које увозимо, не сумњиво је јасно за свакога. Да би се на тај начин прилике наше привредне у целокупном нашем друштву учиниле подношљивијим, ја мислим, да сте у то уверени сви од првог до последњег.

Често се чује, господо народни посланици, израз „разумна штедња“. То је један врло растегљив појам, који нема граница, јер често пута се под тим изразом крије и расипкућство. У мојим очима штедња или је штедња или није штедња. Ако није штедња, онда може бити само двоје, или тврдичлук или расипање. У овако тешким приликама, у којима се налазимо, ако не би могао човек да погоди праву штедњу, ја би пре саветовао, да се прихвати тврдичлука, јер је мање опасан у оваквим приликама него раси-

пање. Од свих својих незгода, има ту добру страну, да би, после извесног времена, ојачао и народне и државне резерве. Ми се морамо, обрнути на ту страну штедње, јер један народ, чија привредна продукција за годину дана износи око 45 милијарди динара, не може да подноси државне терете по 24%.

Господо, зато ја и налазим, да је овај и оволики буџет сувише тежак за наше привредне прилике и да овако буџетирање води пауперизовању народних маса. Претпостављам да ће ми се рећи: да је прошла година била изузетно слаба и у погледу производње и у погледу уновчења исте.

Али ако би се тако што рекло, ја на то одговарам са чињеницом да иностранство није апсорбовало ни ту нашу најслабију производњу, а како ће ону која буде јача и боља. Куповна моћ наших иностраних потрошача ослабила је изгледа горе по у нас. Немачка је догурала дотле да је суву шљиву огласила за луксуз и претераним царинама и таксама поготово јој затворила улаз у земљу, а прописима да се ракино брашно мора мешати са пшеничним редуцирала је увоз пшенице. Тих метода придржавају се и многе друге потрошачке државе, те ће према томе извоз наших аграрних производа све теже ићи у стране земље. Шта то значи најбоље се огледа у индустрији дрвета. Тога у нас има још подоста и његов извоз није опао због смањења производње, по што се нема коме да прода, израђена роба. Ето то ће очекивати и у будућој години наше аграрне производе. И резултат тога биће то: што ће појачана и повећана производња аграрних добара изазвати још већи пад цене аграрних производа, а затим и онадашње укупне вредности народне привреде, која може пасти и испод 40 милијарди, дочим ће буџетске цифре остати непоколебљиве, што ће проценат пореског оптерећења погоршати. Из оправданих бојази од таквих последица, ја сам, господо народни посланици, за ту штедњу па ма она била и претерана, па ма је неко назвао и неразумном.

Смањење државних расхода за суму око 2 милијарде за похвалу је. За похвалу је и уштеда, коју је учинио Финансијски одбор. За похвалу су и мере које је предложио и наш посланик и друг Др. Владимир Станишић. Прилике су такве да се мора штедети и на ситницама. Ту нарочито, јер тих ситница има бестрага много.

Али ја не знам, господо, зашто нису укинута државни аутомобили. У временима када је државно чиновништво мање господовало а више радило и то радило до сатирања сопствене снаге, није нико ни помишљао да сме искоришћавати ма каква државна превозна сретства такве врсте.

Господо народни посланици, један Јован Ристић, један Стојан Новаковић, један Јован Авакумовић, један Димитрије Маринковић, Милутин Гарашанин, генерал Сава Грујић, Миша Вујић, Владан Ђорђевић, Стојан Протић и Пачу, били су мужеви и државници чија ће се имена увек спомињати с поштом. То су били државници првог реда и сваки од њих у добу свога делања ударио је печат свој на време свог државног рада.

У исто време били су и сјајна господа и као државници па и као приватни људи свакад и у свакој прилици сјајно представљали и своју државу и свој народ. Сви су, господо, делали до дубоке своје старости и последње изнемоглости, па ипак се сви ти људи нису поцели никада на државна кола. А данас ?!

Ко се све не вози државним аутомобилима. Издаци на аутомобиле, шофере, бензин, замену делова, гума, одржавање гаража итд. иде на стотине милиона.

Па, господо, кад би то била нека прешна или озбиљна државна потреба, па да слегнемо раменима. Али кад су толики наши државници могли без тих кола, могу ваљда и наши данашњи државни чиновници с обзиром и на тешке прилике у којима се сада налазимо. Кад прилике у земљи не би биле овако тешке и кад би постојала могућност за то, ја бих био за то да свакоме државном чиновнику дамо по један аутомобил; кад га могу имати американски радници, зашто да га немају и наши државни чиновници. Само нека се наши државни чиновници стрпе док и ми дођемо до онога државног просперитета до кога је дошла Америка, па се онда могу томе надати. За сада се може очекивати од њих да ће они и сами ту жртву учинити.

Друга ствар, коју бих имао да замерим поднетом предлогу буџета у томе је, што су заједно изнесени издаци на пензионере и на инвалиде. То је једна болна страна нашег финансирања и нашег буџетирања. Увек се у оваквим приликама мешало то једно с другим. А кад би то било одвојено, онда би се видело колико смо ми тешки грешници према инвалидима и колики су тешки грешници управљачи ове земље који су довели до овако великог пензионерског буџета. Инвалидске потпоре наших инвалида који су те потпоре несумњиво заслужили тако су бедне и ништавне, да за нас треба да буде стидно да их и помињемо. Насупрот томе стоји колосално велика цифра издатака на пензионере, међу којима има и велики проценат потпуно способних и употребљивих за службу. У овим приликама држава би се могла врло много помоћи и врло много користити отпуштајући из службе људе који немају права на пензију, враћајући пензионере у службу, јер су многи људи без икакве потребе пензионисани, док су опет с друге стране многи, без икакве потребе, у државну службу уведени. Кад таква једна мера у нормалним приликама може бити од велике користи, онда би она у данашњим тешким приликама несумњиво била још много кориснија и повољнија.

Ја хоћу да похвалим овом приликом једну меру Влади, што у овим тешким приликама, хотећи да помогне што ширим слојевима нашег народа, ускраћује пензионерима разне дохотке. Таква је мера за похвалу, али треба имати на уму да ми имамо и таквих пензионера чије су пензије врло мале. Према њима би требало имати признања. Ми имамо три врсте пензионера: пензионере по старом закону, пензионере по новом закону и пензионере по специјалним законима. Док пензионери по новом закону имају врло велике пензије, које често иду до изравнања са редовним платама, дотле има пензионера, по старом закону, чије су пензије бедне и ништавне и ако су ти људи у пуној мери заслужили сву пажњу државе, јер су је часно служили.

Претседник Др. Коста Кумануди: Господине посланиче, време истиче, молим вас да скратите свој говор.

У осталом ја ћу, и не довршивши овај говор, кад је већ време да прекинем, да проговорим само још неколико речи, и молим господина претседника да ми то дозволи.

Претседник Др. Коста Кумануди: Имате, господине посланиче, још само 5 минута на расположењу.

Михаило Јевтић: Ја обраћам пажњу Краљевске владе, јер ће она повраћањем пензионера у државну службу, учинити једну врло велику и корисну услугу нашој држави.

Нека ми је допуштено, господо народни посланици, да проговорим овом приликом само још неколико речи о сељачким дуговима. О томе су питању говорили већ многи народни посланици, и ја вас нећу дуго замарати, али је то питање, које јако интересује наш народ, и зато хоћу и ја да скренем пажњу Краљевске владе на прешност решавања тога питања. (Пљескање и живо одобравање.) Питање сељачких дугова, господо, није нова ствар. Још у изборној кампањи 1927 године, претседник ондашње владе пок. Веља Вукићевић, обећавао је народу расправу тога питања. Расправу тога питања прихватили су тада и опозиционари ондашње Народне скупштине, и онда се то питање и расправљало. И кад се, господо, у оно доба осећала немогућност плаћања сељачких дугова због ондашњих економских прилика, можете мислити, господо моја, у каквим је тешким приликама данас наш народ, кад је вредност његових производа у тако огромном проценту опао. У нашем народу има много сељачких дугова, и они сами намећу једну потребу, да се то питање што пре реши. Да узмемо на пример, господо, само оне дугове, који су најлакши за плаћање, а то су они дугови, који су учињени код Аграрне банке. У службеним новинама можете читати једну масу продаја имања за рачун Аграрне банке, што доказује да је народ у истини у немогућности, да и тако лаке обавезе регулисава. Према томе ја мислим да је и само то већ довољно, да је хитна потреба, да се већ једном приступи решавању ових питања регулисавање сељачких дугова.

Морам сад неколико речи да кажем, и о порези на непокретна добра. И ако је о томе већ било овде речи од стране неколико говорника, морам да кажем, да се и ту осећа једна неопходна потреба, да се у томе закону учини олакшица народу. Ово је потребно у толико пре, што је данашње пореско оптерећење вршено баш у оно доба, кад је конјуктура била одлична, у доба кад је била и одлична жетва, и кад су цене аграрних производа биле на највећем степену. Према таквом стању одређена је била и велика стопа пореског оптерећења. Међутим, господо, како су се данас прилике сасвим промениле, на штету нашег земљорадника, то је и сам Г. Министар финансија и Краљевска влада вољна, да се у том погледу изађе нашем пољопривреднику у сусрет. Али овај предлог Г. Министра финансија није ни привидно задовољавајући, нарочито узевши у обзир разрез порезе на земљишта у воћарским крајевима, где су воћњаци. По данашњем разрезу пореза, воћњаци су оптерећени са највећим порезом од свих других врста пореза, па и ако је немогуће да на тим земљиштима буде друге културе сем воћа. Чак кад би се на тим земљиштима гајила и друга култура, морало би на њима да се плаћа она пореза, која је била оптерећена за воћњаке. Ја ћу да вам наведем, на пример, да је код нас владала штитаста ваш, и према томе требало би ослободити сва она земљишта, која су била под воћњацима, од те тешке порезе. Околина Ваљева, господо, изгубила је 10 милиона дрвета, и можете мислити, колике су те просторије земљишта, где су била засађена та дрвета! Зато је неопходно потребно,

да се изврши што пре та ревизија порезе на земље где су били вођњаци.

И верујући да ће Краљевска влада, пошто немамо више могућности, да враћамо овај предлог Финансијском одбору, верујући да ће Краљевска влада све ове наше напомене прихватити, примити, и ослободити наш народ од ове тешке порезе, ја ћу гласати за предлог буџета у начелу. (Бурно плескање и живо одобравање.)

Претседник Др. Коста Кумануди: Реч има г. Лончаревић ради личног објашњења.

Др. Иван Лончаревић: Господо, г. Јевтић ми је пребацио да сам ја у своме говору учинио једну несмотрену изјаву. Г. Јевтић је ту изјаву тобоже поновио и ако нетачно, и то у следећем садржају, да сам ја рекао да се Хрватима дају важна министарства са мало пара. (*Јевтић:* И поменули сте чак Министарство за телесно васпитање). Господо, ја сам овакву изјаву учинио и казао сам да је истина да се Хрватима не дају важна министарства, него Министарство за физичко васпитање. (Приговори. Претседник звони). Рекао сам и то да није мала ствар то Министарство, и ако је мали буџет. (Приговори. — Претседник звони). Господо, ја сам то лојално споменуо. Читава та дискусија и то читаво пребацивање мени за оно што сам рекао, и што је Никивић о томе говорио, састојало се у томе, да ми се каже, како је г. Шврљуга не знам нешто некоректно учинио као Хрват, и као Министар финансија. (*Јевтић:* Извините нисам то казао!) Ја сам то тако схватио, а то су тако и други морали да схвате.

Претседник Др. Коста Кумануди: Ви можете само исправљати говор, а не можете износити нове чињенице и држати говор.

Др. Иван Лончаревић: Ја не могу то на други начин да исправим, јер је он мени то пребацио. Ако је г. Шврљуга нешто учинио, ја нисам позван да га браним, нисам ја лично помињао поједине људе нити њихова имена износио, него сам говорио начелно о једној ствари, и при томе остајем. Али стоји факат, да нико овде није хтео да схвати читав садржај мога говора. Не може се тврдити, да нема Министарстава важних и неважних, примарне и секундарне важности. Господо, ако се приговори нешто г. Шврљуги, колико је господо било Министара Срба којима се свашта приговарало, па никоме, нити нама, нити ма коме овде у Скупштини, пријашњој и садашњој није пало на памет, да из тога изводи закључак да Срби не могу бити у неким важним ресорима.

Господо, као што видите, ова дискусија ипак није оборила једно, а то је оно, што је била суштина мога говора, да кроз 13 година ми нисмо видели ни једног Хрвата на положају Министра унутрашњих послова, министра саобраћаја и још кога важнијег министарства, а да смо га само једанпут видели на положају Министарства вањских послова, министра финансија и министра просвете. Ето, то сам имао да кажем.

Претседник Др. Коста Кумануди: Прекидам седницу, која ће се наставити у 15 и по часова.

(Седница је прекинута у 13 часова).

(Наставак у 3 и по часа после подне)

Претседник Др. Коста Кумануди: Настављамо седницу. Има реч народни посланик г. Вукашин Спасовић.

Вукашин Спасовић: Господо народни посланици, пред нама је нацрт државног буџета за 1932-33 годину. Питање државног буџета је једна од најважнијих послова овог високог дома, а за народ и државу животно питање. Говорим у име народа Среза моравичког: планинског, брдовитог, сиромашног среза; без железничког саобраћаја, без колекског пута унакрст по целом срезу, без плодног земљишта, сиротињи народ Моравичког среза био је 100 година на граници — на крају Србије, сада је на крају бановине а увек је био на крају срца наших државника и Министара.

Ја, господо посланици, државу сматрам за једну велику разгранату задругу. Један добар домаћин свакако би при грађењу задружног буџета узео у обзир извесне чињенице преко којих олако прелазе наша господа Министри финансија.

За покриће државних расхода могу се у државном буџету предвидети онолики приходи, колико је стварна моћ економска у народу. Свако оптерећење народа преко његове стварне економске моћи ствара у народу материјално упропашћивање и беду, а државне финансије у озбиљне тешкоће доводи.

Ми, господо, имамо златно важење нашег динара. Наполеон је сада десет пута скупљи од предратног важења. Логично је да би чиновничке плате и пензије могле бити сада највише десет пута веће од предратних. А то није изведено, него су повећане са по неколико десетина пута. Привредни су производи сада највише десет пута скупљи од предратних цена, а оптерећени су скоро са сто пута више државним и самоуправним разрезима него што су опорезивани пре светског рата.

Добар сеоски домаћин или човек послодавац у овом критичном новчаном добу смањује своју режију, не само материјалним издатцима за издржавање породице и себе, него је смањује и у подели рада, у броју персонала радног, да би му расход био мањи; управо да би му расход био онолики, колико га може исплаћивати. У нашој држави партизанство је створило огроман број чиновника и пензионера. Има их много више него што државна служба захтева. Један пример из мог изборног среза: у пореском одељењу пре рата били су један управник, један порезник, један писар и два служитеља, сада има: један шеф пореске управе, два порезника, два дијурниста, два дневничара и два служитеља. Скоро исти је случај и у другим надлештвима.

Југославија је неколико пута већа од Србије. Срез моравички по територији и становништву није увећан. Државни послови су скоро истоветни, па зашто је преко дуплог броја више чиновника? Свакако зато, у нашој држави од тринаест и по милиона становника има једно четврт милиона чиновника, имамо велики број пензионера са 90% још за службу способних.

Због пада цена привредним производима, надницама и томе подобном, ја дубоко верујем, да државни приходи предвиђени поднетим предлогом буџета премашују економску моћ народа, те неће моћи бити прибрани у предвиђеној цифри. Мишљења сам, да би државне расходе од прошлогодишњих у предложеном буџету требало смањити у приближном проценту смањених цена привредним производима,

који повлаче исти проценат смањивања трговачког промета, занатлијских и индустријских прихода.

У моме крају постоји народна изрека: „Треба се пружити према губеру“. У противном озебу ноге, од ногу оболи стомак и глава и цело тело, па га треба лечити. Лечење није свакако сигурно оздрављење. Зато је боље болест спречити него лечити. С тога молим Господина Министра финансија, да спроведе итедњу у свим ресорима, како би народ био што мање оптерећен. Изјављујем, да ћу гласати за предлог буџета у начелу. (Одобравање и плесак).

Претседник Др. Коста Кумануди: Има реч народни посланик г. Живко Даниловић.

Живко Даниловић: Господо народни посланици, од почетка буџетске дебате, са овога места чуле су се многе добре, наметне речи. Али, признати морамо, да их је било рђавих. Рђавих у толико што су по моме, скромном мишљењу, стварну критику буџета, односно критику државне политике скретале на један терен врло никакљив. Потрзале су се ствари племенске, покрајинске, локалне па и личне. Све то, господо, није добро, а право говорећи, није нам то ни потребно да одговоримо поверењу народа који нас је изабрао на дан 8 новембра прошле године. Поверењу народа које нам је дао, ми ћемо одговорити најбоље, ако као један човек својски прионемо решавању данашње економске кризе, која дави наш народ као мора.

Господо, народ 8 новембра дао нам је поверење или управо мандат, да као његови претставници овде, у овоме дому, доносимо законе који имају служити па добро народу и држави. Један од најважнијих закона јесте буџет. Буџет који је предложен за прорачунску годину 1932/33 подиет је Народном Претставништву од Краљевске владе, да ми као људи који смо у додиру са широким народним слојевима изнесемо сваки свој објективни суд и критику како о општој државној политици, тако исто у овом случају и о овом законском предлогу буџета. И ако је пре мене било много говорника и истакнуте и подвучене многе добре и рђаве стране у нашем државном газдинству, дозволите и мени да изнесем своја опажања. Овде је много пута наглашено и подвучено, па ако хоћете и у програм наше странке унесено, да је темељ наше државе сељак — сељачки дом. Полазећи са тога становишта, наша је света и неприкосновена дужност да тај темељ који је данас пољуљан тешким економским пертурбацијама, очувамо, јер нам је он најсигурнија гаранција за нашу будућност у националном и економском погледу. Да видимо, господо, да ли се тако и у томе правцу радило. Морам истакнути, да се одмах после ослобођења у томе правцу пошло погрешним путем. Сељак и село је занемарено и препуштено на милост и немилост разним народним пијавицама и зеленашима, који су нашег непросвећеног земљорадника сисали и, просто речено, пљачкали. Разне банке велике и мале дајући му кредит по скупе камате довеле су га готово до просјачког штапа. Ево, господо, да видите како је наш сељак кредитиран. Ако узмемо годишњи извештај разних и многобројних банака, видимо грдне зараде све са леђа наших широких слојева народа.

Господо, сељак дугује ситним банкама и зеленашима. Камата коју плаћа и данас, а коју је плаћао и раније, прелази 24%, а у неким крајевима и 50%. Највећи део новца, који је дат под зеленашки интерес, долази од онога новца који су благонаклони улагачи

поверили несавесним банкама. Али, један други део долази од онога, који су наше велике повчане установе позајмили под повољним условима малим банкама. Изузимајући Словеначку, која у том погледу живи потпуно одвојено и сама за себе, и тешко своје вишкове новца пласира у друге покрајине, три су велике институције, које су највише криве за презадуженост сељака под овако тешким условима, а то су: Народна банка, Хипотекарна банка и Привилегована аграрна банка. О Хипотекарној банци не треба много да говоримо. Она је главни кривац за наказно изграђивање наших градова и за слабо финансирање нашег села. Уместо да народне фондове, који су уложени у Хипотекарну банку употребити па то, да кредитира и нашег сељака, како је закон замишљао још кад је оснивана Управа фондова у Краљевини Србији, Хипотекарна банка је постала једна чисто градека, варошка установа, која сав свој кредит даје за изградњу варошких кућа, и то врло често и врло ризично, што доказује највећи број садањих продаја, где Хипотекарна банка не може да покрије ни свој основни дуг, иако је држава дала све погодности тим зградама, ослобођавајући их чак и порезе на дуги низ година. Не треба ништа друго гледати, него Београд. У Београду, како сам дознао, две четвртине зграда припадају Хипотекарној банци, јер су изграђене по њеном кредиту. Кирије су тако високе, да већина чиновника и ситних људи 50% од својих припадљивости дају за исте.

На место да је Хипотекарна банка фаворизирала изградњу задружних кућа, онако како је то учињено у Бугарској, или у свим другим земљама које су хтеле да реше кризу станова, она је фаворизирала ситне зграде, рентијере, који су још у већем неред у хтели да добију сталну годишњу ренту. Из основа мора да се мења политика наше Хипотекарне банке, ако се хоће да избегну велики социјални поремећаји, који несумњиво морају да дођу како од варошког, тако и од сељачког становништва, због погрешне политике коју воде наши новчани заводи, којима је на челу са погрешном политиком и Хипотекарна банка.

Поштанска штедионица располаже свакодневно огромним сумама, које мора негде на неки начин да пласира. Чудан је тај закон и схватање Поштанске штедионице, да се може пласирати новац само код банака, а не код задружних савеза и задругарства, које је далеко ликвидније од банака у и бољој могућности да увек поврати потребне суме.

Ако узмете извештај Народне банке од 1930 год., можете тамо видети, да је Народна банка дала преко милијарду и по динара кредита по есконту и залагама хартија од вредности. Ни 40 милиона од те своте није пласирано у село или сељачка задругарства, него је дато банкама, које даље дају тај новац у зеленашке сврхе.

Никакво чудо није што зеленашлук постоји, кад најпозваније и највеће повчане институције не чине ништа да га спрече, већ су учиниле све да се он појача. Можда је с тога и био сувише мудар акт, да се оснује једна нова банка, сељачка банка, Аграрна банка, која би те мане у кредитирању, које имају ове велике повчане институције поправила и дала нашем земљораднику кредит, који њему конвенира и који неће бити онакав, какви су били они, који су дати од других институција, можда се мисли да би било

најповољније да ове велике новчане институције своје вишкове кроз ову Привилеговану аграрну банку пласирају у народу.

Народ је тако схватио и највећу наду у ту банку полагао што се види са неочекивано великим уписом, који није учињен само од државе и других функционера, него од ситног и малог сељака, који је последњу своју пару, последњу своју уштеђевину давао у акције Привилеговане аграрне банке, надајући се да му са њом долази спас и решење свих његових тешких мука, које има са зеленашима.

Најплеменитија идеја, највеће дело изиграно је првим актом, када су у Управу ове Банке ушли претставници банкарства и сви други, а само не они, ради којих је ова банка установљена. Природно је, да они људи, који нису имали правилно схватање завођење земљорадничких кредитирања, ни код свих новчаних институција нису могли унети ништа добро ни ново ни код ове нове институције. Све своје мане, сву своју погрешну политику, која је била кобна по земљорадника, спровели су дословно кроз ову нову институцију, чије је стварање имало супротан циљ.

Први биланс ове Банке то најбоље показује.

Банка је укупно дала кредита 579 милиона динара, и то по хипотекарном кредиту 323 милиона, по задружном 167 милиона, по задружном текућем 83 милиона и по есконтованим меницама 1,5 милион. На ломбардни зајам једва је дала 700.000 динара. Из овога се јасно види да је Банка поглавито радила хипотекарни кредит. Она је радила управо оно што је требало да ради, Хипотекарна банка, а не ова, Привилегована аграрна банка, јер је немогуће да се наш мали сељак, ради кога је ова Банка и створена, хипотекарно задужује, пошто врло често нема ни уредну тапију, ни друге исправе, које се траже за хипотекарни кредит. Углавном, они који су се користили хипотекарним кредитом, то су били велепоседници, што се јасно види по томе, што се Дунавска бановина овим зајмом користила 58,21%, Дринска бановина 17,62%, а остале готово незнатно. Они, који се хипотекарним зајмом користили од 1—10.000, т.ј. мали сељак, узели су свега 23 милиона, док су све остало узели они, који су се користили кредитом од 10.000 до 1.000.000 динара. Највећи је број оних, који су узели зајам од 25—250.000 динара. То, сигурно, није никако био наш мали сељак, који чини највећи део нашег живља и коме је давано једва 3000 динара по хектару.

Са задружним зајмовима Привилегована аграрна банка, била је још несретнија. У ствари они, који су се користили задружним зајмом, биле су задруге за пољопривредни кредит, које су узимале пара коликогод им је требало, а задруге слободног задругарства, које једино могу и да се рачунају у право задругарство, нису се ни користиле, тако рећи, овим зајмом, јер услови које је Привилегована аграрна банка давала нису били они, који би конвенирали нашем сељаку.

Непрестана борба између задругарства и Привилеговане аграрне банке види се прво између слободног задругарства и Банке, а данас и између задруга за пољопривредни кредит и банке. Скоро отворен рат постоји између једних и других, јер задругарство, било једно или друго, не може да прими начин кредитирања коју је увела Привилегована

аграрна банка и који не одговара природи сељачког кредита и сељачког задругарства.

Привилегована аграрна банка мора из основа да промени своју политику, да се ослони на задругарство и да само преко задругарства дели кредит. Привилегована аграрна банка је радила супротно израженој жељи Његовог Величанства Краља у Престоној Беседи, где се каже, да се задругарству мора поклонити пажња и да оно мора да буде главни ослонац. На против, рад Привилеговане аграрне банке ишао је на то, да разруши постојеће задругарство и да се створи једно задругарство, које не постоји нигде у свету.

Господо народни посланици, Ви сви знате, да земљораднички кредит мора да буде такав, да буде брз, јевтин, лако достижан земљораднику и контролисан, т.ј. да се даје земљораднику само онда, кад га употребљава у произвођачке сврхе, а то је могуће само онда, ако се кредит даје преко задруга. Сваки други начин је апсолутно немогућан, и Привилегована аграрна банка треба да постане централна реесконтна банка, која ће да ради са задружним савезима, њима да одобрава глобалне кредит, а они да дају глобалне кредит задругама. Немогуће је да Привилегована аграрна банка цензурише и одобрава кредит сваком земљораднику, јер она нема ни те могућности, ни те способности.

Целокупно њено пословање у супротности је са циљем, у коме је она основана. Ишло се, господо народни посланици, како је конвенирало појединим чиновницима и онима, који апсолутно не познају нашег сељака. Из тих разлога се види, да су трошкови Привилеговане аграрне банке, за прошлу годину износили преко 11 милиона динара, јер је она створена као велика бирократска установа, са безброј директора и чиновника, који оптерећују режију и уносе напред у праву природу земљорадничког кредита. (Пљескање).

Ја мислим, господо народни посланици, да међу нама нема овде човека, који одобрава досадањи рад Привилеговане аграрне банке. Она мора из основа да измени своју политику. Привилегована аграрна банка има да буде предата оним људима, ради којих је и створена. Разне претставнике банака и разне бирократе треба што пре, у интересу државе, из ове банке уклонити.

Ето, господо народни посланици, Ви сте видели, како се кредитирао наш сељак од највећих наших новчаних институција. Па није ли чудо, да је данас дошао, плаћајући велике камате разним зеленашким банкама, готово до просјачког питања.

Питање сељачког задужења, односно питање сељачких дугова, јесте једно горуће питање, које нам императивно налаже, да га што радикалније и хитније решимо. Ја знам да је ово питање крупно и велико и баш ради тога, што је велико и крупно, треба му приступити одмах, да би се решило док је време, јер само тако одговоримо ономе поверењу, које нам је народ на дан избора дао. (Пљескање). Јер, господо, ако то питање неби решили хитно, може да се догоди, да долази опет да решавамо поново аграрно питање.

Ја ћу, господо, да се осврнем у вези са овим мојим излагањем и да вам примером покажем стање и однос дуговања у моме срезу. Срез у коме сам ја

изабран има 55.000 становника са 9600 домаћинстава, газдинстава. Колико сам ја, господо, могао проверити тежачких меничких дугова у овоме срезу има 27—30 милиона. Ових дана, господо, дознао сам да је у среском суду у току ових 15—20 дана преко 1400 меница протестирано. Ако узмемо да је на свакој меници потпис од три човека, то значи, да имамо око 4.500 људи којима може да се прода оно што им је најнужније и најпотребније да би се отплатили њихови дугови. Ово дуговање, господо, не би било тешко ни страшно да те камате које тежак плаћа нису велике, али кад тежак долази у положај да продужује менице свака три месеца он према данашњој цени своје стоке и својих производа мора да продаје пошто зашто и да продужује менице, па ради тога и долазимо у положај да наш сељак пропада из дана у дан и да остаје без најпотребније теглеће стоке, да остаје без своје земље и без свега онога што му је најнужније. Ја, господо, апелујем на Краљевску владу да ово питање о регулисању сељачких дугова, наиме што се тиче закона самога, што пре донесе у Скупштину да се тим законом позабавимо и да га претресемо онако како то захтева данашња потреба и да се оно што је најнужније донесе.

Ако погледамо, господо народни посланици, наш државни буџет за 1932-33 год., па погледамо поједина Министарства видећемо следеће: Министарство пољопривреде које је управо по мом мишљењу требало да буде по својој суми највеће, јер ми смо земља неоспорно аграрна, о томе се чује сваки дан и то наглашује сваки који год говори овде, ми смо сељачка земља, треба селу помоћи, јер сељак пропада, али видимо да је Министарство пољопривреде најмање од свих Министарстава, не само у овом буџету, него је тако од Ослобођења до данас. Видимо то и по суми која је предвиђена код материјалних издатака ради помоћи у набавци разног семена, разних справа које су потребне пољопривреди, зато је укупно одређено 56 милиона. Господо, па шта је то, молим вас, за тако огроман број пољопривредника у нашој држави? (Гласови: Тако је!) Наш сељак, наш тежак, ја ћу да говорим о нашим крајевима у Врбаској бановини, у моме срезу он и данас ради претежно најпримитивнијим справама и њима обрађује своју земљу. Према томе буџет Министарства пољопривреде треба да буде много већи да колико толико одговори потребама које се указују да помогне селу.

Код народне просвете, господо, ја бих се само дотакао једног питања не улазећи у то колика је свота предвиђена за грађење основних школа. Врбаска бановина а исто тако и друге бановине у томе погледу су веома заостале. Има срезова у Врбаској бановини које стоје управо на последњем месту у погледу основних школа. Признати морам да је оснивањем бановине и доласком данашњег бана г. Светислава Милосављевића уложено много труда да у том погледу коракнемо напред.

Али при грађњи основних школа, треба, господо, изменити по моме мишљењу Закон о основним школама и тај начин, како се гради једна основна школа и донети одредбу, да целокупна политичка општина гради основне школе у појединим селима, а не да гради дотична села и долазе у положај, да они људи који су у народу, дођу у такав положај, да се њихова добра и иметак продају за школу.

Ја знам, да у Србији, Војводини и у другим крајевима општина то гради, али код нас где је 17 села и 20 села у једној општини, то није, него ако једно село од 50—60 кућа гради школу, оно мора да допринесе и грађевни материјал и мора дати 50—100 хиљада динара.

Што се тиче домаћинских школа, хоћу само да проговорим у толико и нећу да кажем, да нису добре за народ, далеко сам од тога, али хоћу да подвучем, да програм у домаћинским школама, који се данас предаје ученицама сељанкама не одговара никако и није згодан. Предмета има тамо по 20—25, а код нас сељак не зна читати ни писати и најпримитивније живи у кући својој и нема ни појма о основама хигијене, и ту се уводе предмети, као да ми живимо у неким другим напредним државама. Ја мислим, да би било згодно, кад се већ троши на једну домаћинску школу, која траје по 5 месеци, по 15.000 динара, да се поставе путујуће учитељице, које би ишле од села до села по 20 дана у крајевима брдским, где је наш сељак заостао и примитиван, да поучи нашега сељака о хигијенским приликама и о другим корисним стварима. Код Министарства грађевина ја ћу се осврнути на Закон о кулуку. Закон о кулуку предвиђа среске путне одборе. Ти срески путни одбори су апсолутно непотребни. Они нису ни за што установљени, него да претседник тога путног одбора седне у једна кола и иде у општине и каже: Исплатите му 200, 300, до 400 динара дневнице. То апсолутно треба укинути, јер општине данас код нас у таквим су приликама, да не могу да плаћају најосновније своје потребе ни једном школском подворнику, а камо ли претседнику путног одбора, који је само један непотребан баласт.

Господо народни посланици, ја сам биран у Срезу приједорском и у моме срезу налази се државни рудник Љубија. То је један рудник једно државно предузеће, које је готово највеће и може се казати и најрентабилније. Тај рудник данас лежи, тај рудник данас не ради, не ради са тих разлога што уговор који је сачињен, важи само уназад годину дана. Тај уговор је пропао и од 1200 до 1300 радника данас је број радника спао на 200. Ја нећу да кажем, да ми можемо много да учинимо, кад неко неће да купи рудачу, али хоћу да подвучем, да приликом редукција радништва није се водило рачуна, да се редуцира онај радник, који има иметак добар, који има од чега да живи, него се редуцира онај најбеднији сељак и тежак, који је радио на руднику, а остављени су они, који имају од чега да живе.

Министар шума и рудника Д-р Ставко Шибеник: Молићу вас, господине посланиче, да ми изнесете конкретне примере, па да исправим.

Живко Давиловић: Ја ћу вам после дати, господине Министре.

Сем тога, радничке наднице које су биле раније по 1.200 до 1.400 динара, данас износе свега 419 динара. Овај износ пре 15 дана такође је смањен тако да данас целокупна зарада пала је од 419 на 220 динара, јер су наднице још редуциране. Радник један који се отпусти и који је радио по 10 до 12 година, и улагао у пензиони фонд отпуштањем својим, ако није платио за годину дана свој улог у пензиони фонд, оно што је уплаћивао 11 и 12 година изгубио је. Ја молим господина Министра

да и о овоме поведе рачуна и да се да могућност да се очувају права и да се продужи од 6 месеци на 3 године упослења, и да се што пре донесе правилник о фонду којим ће се обуставити ова неправда.

Ја сам господо, народни посланици, од многих говорника овде чуо, и ја се слажем са господом предговорницима који су критиковали разне хонораре и тантијеме. Ја мислим господо, да у овакво тешким временима и при оваквој тешкој економској кризи, сваки од нас треба да се скучимо и да скуте савијемо и да тантијеме укинемо и не дозволимо да се по 250.000 динара исплаћује чиновништву на рудницима преко плате и награде коју редовно прима. Данас то не може бити, и то треба укинути, јер у опште и не знам по чему је то уведено, јер се ничим не може оправдати кад бедан радник зарађује свега 220 динара месечно, и са том сумом не може да живи. Питање крчевина, питање шума у нашим крајевима врло је важно питање за наш народ и доношење закона о колонизацији једна је прешна потреба да се ово питање реши. Код нас господо, у Врбаској бановини где има много шума огромна маса тежака поднела је молбе да им се додели државно земљиште и уплатила је надлештву по 900 дин. и готово сви ти људи чекају да им изиђе комисија која ни до данас није изашла. Ја молим господина Министра шума да овај закон што пре изнесе на решавање Народној скупштини.

Код Министарства социјалне политике, и ту имам једну ствар да поменем, а то су инвалидске пензије. По Закону о инвалидима који је донешен 1929 године, сви су инвалиди морали поново поднети молбе којим су тражили нова уверења која су морала да поднесу по том закону, међутим та уверења инвалиди нису добили ни до данас и инвалиде им у врло великом броју нису решене ни до данас, те молим Господина Министра да нареди да им се та уверења што пре издаду.

Још једна ствар код нас у Босни и Херцеговини, постоји коју треба решити, а то је груписање општина. Општине у Босни и Херцеговини уведене су у 1925 години, и кад су исте увођене нису груписане онако како је то била жеља народа, него се са организацијом општина правио један политички и партијски пазар. Груписања општина треба спровести што пре, јер наш народ мисли да му је овако наметнут један тежак терет од стране државе. А ми не треба да допустимо да народ стекне овакво мишљење о једној најважнијој самоуправној јединици.

Ја бих са овим могао у главном да завршим. На крају рећи ћу још и то да се потпуно слажем са оним што су више мојих другова изнели у својим говорима односно редукције пензионера. Слажем се исто тако и са предлогом који је овде пао: да се смањи редукција расхода и на другим странама и да се ти расходи сведу на ону меру, коју народ може да поднесе. Господо, овај буџет, и ако је знатно мањи него други који су му претходили, он је ипак још толико велики да ја тешко могу веровати да ће моћи ући у државне касе све оно што се предвиђа. С друге стране свестан сам од колике је важности буџет за нашу државну организацију, па ћу стога гласати за са уверењем, да ће Краљевска влада ускоро поднети предлог закона о регулисању сељачких дугова. (Пљескање).

Прејседник Д-р Коста Кумануди: Има реч народни посланик г. Иван Радић.

Иван Радић: Господо народни заступници, ја бих хтео у кратким цртама да унесем мало светла и да покажем како хрватски сељак мисли о југословенској идеологији и на којој је бази он замишља. Да то покажем, вратићу се мало у историју.

Ми смо Хрвати изгубили своју државу и своју династију још 1102 године. Тога часа ми смо добили туђинску династију и ушли у склоп туђинске монархије. Сва феудална наша господа одмах су се приклопила уз туђинску монархију и туђинску династију, и од тога часа господа почеле су муке хрватског сељака и ишле све до 16 века. У 16 веку, господо, диже се у хрватском Сабору један човек, који рече: „Станите господо, доста је те тирације и гњаваже“. Али то нису онда схватила феудална господа, а ни хрватска династија, ни монархија. Да су се они онога часа приклопили уз сељачки народ, можда би и ми у тај склоп, ушли друкче а не онако као што смо ушли. И од онога доба кад су се феудална господа приклопила уз династију и монархију, од онога доба, господо, па све до 48 године, када је опет један син хрватскога народа прогласио да сељак више није кмет, него да је слободан, али опет без земље, хрватски је сељак опет много претрпео. У њега се усадила мржња према туђинштини, која је трајала све до данашњег дана, када смо ми Хрвати а специјално сељаци дошли у ову државу. А шта се господо сад догађа кад смо ушли у ову државу? Са стране браће Срба није се схватила нити се хтела познати хрватска сељачка поштена душа, која је увек гравитирала ка браћи Србима, Словенцима и Бугарима, како би се што боље очувала од туђинске најезде. Браћа Срби, који су имали главну реч у овој нашој, створеној заједници, делегирани су једнога човека Прибићевића, чији је рад унео неслогу и омразу међу браћом. И, господо, када је г. Прибићевић мислио, да ће речима: Живео Краљ, натерати нас да дођемо овамо онако као што он то наређује, дошао је враг и опет је видите дошао враг, који је смегао томе да се коначно хрватски сељачки народ приљуби уз југословенску идеологију на бази човечанства и пацифизма као што је то увек тумачио пок. Стјепан Радић. Господо, видите да је то за сељаке имало тако страшне последице, да је уздрмало и темеље те муком стечене државе. Ја верујем да ни са стране браће Срба није било злонамерног мишљења, да баш прекосавски Срби треба да тумаче хрватско питање. Ја могу то и на основу чињеница да кажем, знам још 1905 године кад се стварао програм сељачке странке, још сам био дете од 17 година, у главном делу тога нашег програма каже се у тачки другој, да су Хрвати и Срби један народ, те да имају да живе у заједници и споразуму. А у тој истој глави каже се, да су Јужни Словени једна етичка и народна целина. Молим, дозволићете, да до данашњег дана тај програм није још мењан и он је и сад на сили и на њему је покојни претседник Стјепан Радић приступио поштена срца своме Краљу.

Да пређемо даље, како је коначно српски сељак пришао овој држави и како ју је он схватао, и то ћу да кажем. Кад је у XIV веку, 1389 године пало тобож српско царство на Косову пољу, срећа је била тада за српског сељака што је $\frac{2}{3}$ феудалних

господара ту пало, а оно што је остало и није погинуло од Турака, остало је слободно од тога феудализма. Тада су Срби по брдима и планинама само стварали своју заједницу, стварали су своју државу и своје две династије које су му постале од њега самога, и зато није чудо што је тај сељак заволео државу и династију, јер је он за њих радио, јер је то било његово. У склопу данашњег уређаја улазе Хрвати са мржњом против државе и против династије, а Срби улазе са вољом и љубављу за државу и династију. Ја мислим да наши професори, који су паметији, бар по декрету паметији, ма да и то није доста, требали су боље то да разуму и није се требало прибегавати тим мерама да Прибићевић са буџом и силом тумачи хрватско питање, јер одавно је то наша жеља била да дођемо сви у једну велику заједницу. Даље се чиниле после тога грешке са стране Срба и Хрвата. Мени се чини да је се отишло у те грешке што се није показала воља са стране велико-српске господе и што се није показало воље и са стране велико-хрватске господе, због чега је и дошла таква ситуација да су постали екстремни.

А после, господо, кад је тај екстрем престао, и кад је дошао нов ферман, кад је дошао 6 јануар, сва су хрватска господа постала по страни, а хрватски сељак се питао шта ће сад доћи. И колико год је нас било који смо крочили из бивше Хрватске сељачке странке, сви раме уз раме ми смо собом донели исто осећање што смо имали и раније, а ми смо дошли зато да правимо фронтове и да поново поставимо хрватско питање, него смо ушли зато што смо тако схватили. Ако нас неће неко схватити и чини нам приговоре, онда је то једна грешка.

Ви господо мора да знате да то није само бојазан него је и наша жеља да се не догоди понова нешто што нико од нас не би хтео. Ја господо знам да Хрватски сељак не мрви ову државу и знам да он воли своју династију, знам и то да Хрватски сељак увек у души има нешто велико и лепо и да он пред собом види једну лепу и напредну Југословенску државу, али изграђену на социјалној правди и човечности. То се најбоље очитовало и показало у данима када је Његово Величанство Краљ пролазио кроз хрватска села.

Данас су дошла тешка времена и због тога треба бити и паметан и душеван. Не може се данас само празно проповедати и ударати у прса: ја сам Југо словен. Важно је данас да се оствари та идеологија и да се при томе реши социјални и економски проблем нашег сељака, и Србина и Хрвата и Словенца. Кад решимо тај социјални и економски проблем, онда смо господо решили и проблем Југословенства. (Бурно одобравање, плесак и повици: Тако је). Ја знам да се то не да остварити једним потезом пера и да се не може све ово решити за три дана. Ми знамо да и данас има аристократије и феудалаца, само што немају оно „племенити“ између имена и презимена и то су они који би за своје интересе прегазили све само да дођу до пара. Има их и данас, којима није на души ни слобода, ни Југословенство, него су им на души само њихови лични интереси, а то су наши банкарџи, индустријалци и несавесни трговци — част изнимкама. Сва запрека је ту.

Како год је мени Хрватском сељаку, тако је и српском и словеначком. Нема данас опасности ни за југословенство, ни за српство ни за хрватство,

него је данас у опасности добро свију нас сељака и то нам добро угрожавају наша школована деца, која гледају само себе, подређујући интересе народа, из кога су и сами, интересима личним.

Када се поставља питање раздужења сељака, одмах настаје читава збрка, а проблем је лако решити: Нека дође до изражаја принцип човечности и правде, па нека се каже: ко год се користио падом цена сељачких продуката, тај има и да извесним делом помогне сељака. Ето у томе се огледа југословенски патриотизам, јер ако успемо да решимо социјално-економски проблем нашег села и сељака, онда нам је успело и народно и државно јединство, а тиме ће нам бити гарантовано и наше духовно јединство. Ништа друго не смета хрватском сељаку, који је приљубио и југословенску идеологију и који воле своју династију. Хрватског сељака само боли, као и српског и словеначког сељака кад види да у својој рођеној држави пропада и црква.

Питао ме један наш угледни државник да му одговорим како је хрватски сељак примио форму државе. Ја сам томе угледном државнику одговорио: молим, сељак не пита за форму, него за садржину. Сељачка кућа може бити намолвана како хоћете, и бело и црвено и зелено, то је њему свеједно, њему је главно како је у тој кући и шта у њој има.

Господо, ја не бих хтео да се можда очешем или нападем поједине људе или можда поједина становишта. То ми ни из далека није на памети. Али после свих тих патњи и мука ми сељаци не можемо доћи до изражаја да бранимо своја сељачка права. Ви сви колико год вас има интелигенција сте, а нас сељака можемо да избројимо. Тенденција је била, и данас је тенденција, да у Парламенат имају доћи људи школовани, паметни. Молим, дозволите, ми се тога држимо. Ја знам, ми смо се те тенденције држали. Узмите прву Конститутанту па да видите колико је нас сељака седело ту. Увек се измудровао неки закон тако да смо увек дошли са 10—15% у ову кућу, где би требало да нас је 75%. Ја добро знам то па се питам ко је крив злу. Јесу ли можда сељаци? Најмање. У свим тим Парламентима је било $\frac{2}{3}$ школоване деце наше. Сви Министри и до 6 јануара и после 6 јануара су школована деца наша.

Погледајте по Београду: лепе палате, лепа светлост, лепа станови. У Загребу је исто тако. А кад погледате своје село, видите: подерану цесту, прљав тур и презадуженог сељака. Има неки враг ту. Сад, питање је где су ти жуљеви, где су те муке, наше, где су те силне шуме и руде наше, камо су репарације из Немачке? Кад дођеш и гледаш Београд са Торлака, где сам ја био за време рата, и погледаш сад видиш да је онда Београд био мали, а данас је већи за три пута, дакле саградили смо три Београда, а место једног Загреба видиш два Загреба. А када дођеш у село? Како си га оставио после рата тако је и сад. Ја знам по појединим породицама, узмемо на пример моју породицу, ми радимо стотину, двеста и триста година, а никад нисмо могли подићи палату на пет катова, него увек муке, мало крпљења, мало крова. А у Загребу, Београду и Сиску за 6 месеци израсте палата на пет катова. А откуда то? И ко је враг на тако брзу руку сазида?

Сад, када сте сазидали, када сте направили, када сте саградили, не приговарамо, али сад братски радимо на да имамо нешто од тога, да ви дате нешто и да нас помогнете, јер, ако будете и даље тако радили неће ваљати.

Христос је рекао Светом Петру када је чувао овце: Пази овце, паси их, стрижи их мало, и музи их мало; али ви само стрижете нас и гулите нас! На за то дајте малко ви који сте искористили пад цена наших производа, који сте копали руде и искористили шуме, дајте ви сад, помогните. Апелирамо на ваше душе, на ваш патриотизам и југословенство ваше. Не лупајте се само у прса: Ја сам југословен, а не давати никакав доказ да сте заиста то: Ја нисам никад био и никад нећу бити против приватне својине.

Ја сам човек који увек поштује туђу имовину, али тако исто тражим са правом, да и други поштују моју имовину. (Одобравање). Не можемо ми, господо, сељаци дозволити, да нас сељаке гуле и пљачкају, и да само ми трпимо, а кад дође да се брани земља од непријатеља, онда хајде ти, гегуло, да гинеш. То, господо, не може и не сме тако бити. Ако смо морали да цркавамо на фронту, бар сад то не морамо. И зато о томе треба водити најстрожијег рачуна. Само о томе питању овиси јединство народно Југословенско. Питају нас како се осећају Хрвати у нашој држави, а тако исто како се осећају Срби и Словенци? На то питање ја ћу одговорити да онако исто, како стоји хрватски сељак, тако исто стоји и српски сељак, тако исто стоји и словеначки сељак. Ту међу њима нема разлике. (Живо одобравање).

Господо, наш је сељак сазидао пучке школе, да у њима школује своју децу, те да оно, што он није могао сам да постигне, да то ураде његова деца, а он ће и даље да оре и да копа. Господо, кад смо ми већ у једној држави, и кад смо дошли до нашег народног уједињења, онда треба да и сво оно зло, које смо наследили ми Хрвати, или ви Срби, да заједнички поделимо и заједнички да га трпимо. То што важи за сељака, важи и за нашу интелигенцију, без обзира да ли је она хрватска или српска. Уз пркос, господо, тога што смо у овом рату страдали највише ми сељаци, ми видимо да данас купује и ратну штету и беглукче обвезнице, и обвезнице Хипотекарне банке, све само наша интелигенција. Метите, господо, прст на чело на размислите па ћете видети да ту нема разлике између хрватске, српске и словеначке интелигенције, ту су они сви заједно. Стога је једна врло велика грешка што се код нас прави опозиција тамо где не треба, а не напада се оно што не ваља.

Господо, друго што ћу да вам кажем, то је оно, како ја мислим, на који би се начин могао да реши проблем тога сељачког питања, које је данас најактуелније, а о коме се пишу расправе по новинама, и држе беседе на зборовима већ 4—5 година, и ми смо дамас наследили ту муку, те да ми морамо тај проблем да решавамо. Господин Министар унутрашњих дела Сршкић каже, да народ на улици више виче и прави галаму, а ми кажемо, да је то једно велико народно зло, које треба што пре решити, и поправљати што се може да поправи. То вам је, господо, као кад дође један лош господар, па најје лоше господарство у својој кући. Ту другог лека нема, него треба прионути

да се поправља све што се може поправити. Ја, господо, овде износим оно, што нас највише боли, а то је шта највише боли сељачки народ, и то широке слојеве нашег сељачког народа а то доказују и наши жуљеви. Зато молимо све надлежне факторе, од којих зависи решење овог питања, да сви допринесу колико год могу, да се ово питање што пре реши, и ја бих молим да се за ово не нају уверењени. Дакле, господо, ако успемо да решимо овај проблем сељачких дугова на чистој основи човечности и правде, онда ћемо моћи мирне дупе да спроводимо и закон о слободи штампе, и све друге законе које хоћете, а док год се то не реши, не може ништа друго да се реши, и ја се чудим да неко још каже, како не може да спроведе у народу ни једну организацију. Он може да је спроведе али само код оних људи, који су зависни, а код слободних људи не може. Међутим, господо, ја сам о овоме разговарао и са Господином Претседником наше Владе, који се потпуно самном слагао, и који ми је рекао, да је то једна од првих дужности Владних, да реши проблем сељачких дугова, и казао ми је да ће он гледати да што пре тај закон дође на решење пред Народну скупштину. Кад то питање, господо, решимо, онда ћемо моћи врло брзо и лако и сва друга питања да решавамо, па и питање организације странке.

Онда, господо, можемо потиснути Мачека и Давидовића који у другој форми мисле овој држави добро, јер било би срамота да су против државе, али ми који смо ту ми можемо повести само тим путем наш сељачки народ и ја верујем да ће то нама коначно поћи за руком. Ја знам, господо, и то као што знате и ви да ни једно стабло слободе народне не може да успева ако се с времена на време не полије крвљу најбољих синова. Ми смо то стабло пољивали крвљу хиљаде наших најбољих синова и то највише ми сељаци, пољивали смо крвљу и знамо то добро. Па зар сада када смо се нашли на окупу после хиљаду година, зар сада да се не сложимо? Не, то није потребно. Све се може учинити уз добру вољу, али зато треба више срца и љубави. Ја сам чуо где људи говоре Србину издере Хрвата, Хрват издере Србина; међутим то није важно, важно је ово питање да се ми хрватски и српски сељаци нађемо на окупу. Нећемо да водимо рачуна о томе ко је Србин а ко је Хрват. (Гласови: Тако јел!) Ми сељаци никада нећемо питати о томе ко је Хрват а ко је Србин, ми се бринемо како да вас господо уверимо да не постоји никакво хрватско-српско питање. (Гласови: Живео! Тако јел!) Ја верујем да ће успети нама сељацима да то постигнемо иако нас је овде и сувише мало и да ћете нас ви послушати. Наши сељаци слушају шта се говори по Загребу и по Београду, како се чине непрестано приговори да смо тирани, да смо ово и оно да Петар Живковић не ваља итд. Ја се чудим тим људима. Узмите ви, господо, друго што. Кад је реч о томе промислите шта је било у Хрватској 1920, 1921 и 1922 године, узмите како је онда било, па видите како је сада, када се свуда кличе: Живео Краљ!

После је дошао Љуба Давидовић и са покојним Вељом Вукићевићем створио тврди град. Пошло се тим путем и онда није било чудо што су три мртваца изнета из Скупштине. О томе нећу више говорити, али кажем да је сада много боље него ра-

није. (Пљескање). Ја не мислим овде певати славопојке али кажем да је овај режим само сретство да се дође до онога што је у нашем народу уврежено и што у нашем народу није никада демантовано а то је да се дође до братске љубави и слоге јер где нема слоге ту нема правиче, а где нема правиче и поштења ту нема ни живљења. То је темељ наше политике и тако бар хрватски сељак мисли. (Одобравање). Ја знам, господо, да се много пута догоди у нашој сељачкој кући, да отац мора применити и оштрије мере, ако деца нису добра, ако неће да слушају и неће да иду на рад. Један пије, други се около клатари и т. д. Нико неће да иде на посао и што ћаћа може онда да ради, него узме батину па тера децу на посао. Кад се догодило 1928. г. у Народној скупштини оно што сви знамо, што би било, да није било још једнога ауторитета, који је спасао државу. То је једина срећа, да се нашао још један ауторитет који је уздрману државу извео на прави пут. Док је живио мој покојни стриц, била су у држави три Краља. Што је рекао Пашић била је светост за Србе, што је рекао Радић била је светиња за Хрвате. Да је Пашић рекао, крава је бела, морала би бити бела, мада и није те боје. Да је Радић рекао, врана је бела, сви би Хрвати рекли јест тако је итд. Сваки је веровао само у својега вођу и то се веровање распрострло по целом народу. После догађаја од 1928. године, ко зна, шта би се догодило са нашом државом, да није било нашега светлога Краља, који је рекао, стављам на коцку живот свој и своје фамилије, овако даље не иде. Он је био добар куће господар и добар отац, који је децу, која нису хтели слушати отерао у Њорсокак. Зар се може томе приговорити? Ко би могао тому приговорити. Тако је требало да буде, другог излаза није било.

Ја знам и сам, да се на стотину наших погрешака није пазило, али браћо, ко је крив тому да се родило то страшно хрватско питање. То није било потребно. Јер ја знам, седио на управи Србији или Хрват, ја га морам платити и о томе не може бити говора. Каква год ова држава била уређена, била она јединствена, или федеративна, увек остаје иста држава и у њој остају увек исти чиновници. Кад су уведене бановине, намештени су у бановинама они чиновници, који су већ били у државној служби. Да ли ће ти чиновници бити хрватски или српски, за саму ствар је све једно, јер их платити мораш. Седио на управи геџа или кумек, све једно је, јер ја морам платити једнога или другог.

Кад сам тако дошао на плаћање, морам мало проговорити и о прорачуну. Ја знам, да се наша држава састоји од хиљаду и хиљаду сеоских кућица и господарства. Сваки куће господар у пролеће, кад нестане сена, онда рачуна и каже, имам коња, краву, имам кукуруза, то ћу уновчити и добићу новаца. Ово ће бити Кати за капут, ово Ивану за опанке, оно за порез итд. Али се догоди да падне туча, па потуче кукуруз, одмах куће господар прави други рачун, јер види, да се не може испунити његова намјера, па каже, Ката неће добити капут, нема новаца, Ивану за опанке итд. Тако би требало исто да се води и господарство државе. И овде би требало да се тако уреди господарство и да се најприје пита што има и колико има дохотка, колико ће се добити и тек онда да се каже, према тому дохотку ми ћемо трошити. Међутим код нас се ради

друкчије. Најприје се пита, колико треба да потрошимо и што треба да потрошимо, па ћемо онда узети. Али ја мислим, да би било боље, да се ради друкчије, да се ради онако као и у приватном господарству. Јер што онда, ако нешто подбаци, ако оно што је предвиђено кар доходак изостане? Шта ће онда бити? Онда се каже, мањак је у државном прорачуну. Али чиновник хоће да има своју плаћу, јер иначе не може да живи. Што сада? Тешко оној кући, која више троши него што може прискрбити.

Стално се говори код нас о зајму. То је права болест. Које је зајам потребан? Каже се: Потребне су извесне инвестиције и шта ти ја знам друго. Лепо, ако нема пара не мора ништа ни да се гради. Кад се има пара онда се и гради а кад нема сељак не посуђује у банци паре те да тим парама гради кућу. Исто је тако и у државном газдинству. Они који су далеко од сељачког народа, они који су ретко у дотицају са њим, то ни мало не осећају. Њих то не боли, али ми који чујемо свакодневно стотине приговора, жалби, који слушамо разне псовке од Бога до пандура, ми то другојачије схватамо. Ми другојачије разумемо народне потребе, јер ми долазимо изравно из народа, другојачије то разумемо него што тр разуме онај који по цео дан седи у Москви, седи толико да му власи од дима иду са главе. Ја вас, господо народни посланици, лепо молим да у будуће сви скуна припазимо на то да између нас не долази до приговора и до узајамних пребацивања. Сви скупа треба да се ујединимо и порадимо на томе да се остваре оне идеје за које многи наши великани и главом платише. Оно што ја хоћу, хоће и мој сељачки Хрватски народ. Ја, господо, не одајем никоме хвалу, али оно што ја хоћу то је, да нас све руководи мисао, мисао народног јединства. (Бурна аплауз). Успех тога свега овиси о нама самим, који смо овде, и о Краљевској влади, којој ја верујем и којој ћу увек гласати поверење све дотле док се она не буде огрешила о интересе сељачког народа, — а онда кад се буде огрешила о те интересе и буде их повредила ја ћу безувјетно викати доле. — Ради свега тога, господо, ја ћу прихватити овај прорачун који је, истина Бог, велики и превелики, али је он потребан да би се избегао хаос и да се не би правиле сметње Влади, ја ћу гласати за тај прорачун и изјављујем поверење Влади.

Претседник Д-р Коста Кумануди: Има реч г. Милош Драговић.

Милош Драговић: Господо народни посланици, овако важан предмет буџетске дебате мислио сам да посматрам са највећом пажњом. Ја мислим господо, и поред свога темперамента, да за оно што сам навео имам доказа. Посматрајући хладно дебату која се овде развијала и слушајући политичаре како говоре о важном програму Владиног рада и о оптерећењу народа, као и справљању буџета за идућу буџетску годину, ја сам мислио да том приликом саслушам наше финансијске стручњаке и господу политичаре који су раније долазили у овај дом и који су имали прилике да се већ занимају оваквим питањима. Али, из те инертности и тог хладног посматрања мене је тргао народни посланик г. Д-р Грга Анђелиновић. Изгледа ми да је њему било непријатно што сам ја тако хладно и пажљиво слушао и посматрао његов говор. Ја одбијам од себе сваку сумњу о томе да ја спадам у број оних који

хоће да упадају другима у реч без разлога. Треба, господо, разумети моју психологију. Ја сам учитељ који васпитава омладину у југословенском духу..... (Д-р Грга Анђелиновић: Немојте и мене уврстити у омладину!... Аплауз и смех)... А и ово је место где треба да се говори о југословенству са тактом и тоном онаквим каквог сам имао прилике да то чујем.

Још приликом претреса закона о Привредном већу, ја сам у своме говору истакао штетност наступа г. Анђелиновића, само наступа, господо, наводећи том приликом и писање иностране, нама нерасположене штампе. Том приликом, господо, ја сам рекао — а, сведоци су ми стенографске белешке, а и сви ви који сте овде — да је национални и политички рад г. Анђелиновића у прошлости беспрекоран. (Узвизи: Тако јел!) Али тај и такав његов рад не даје му права да данас, кад смо се сакупили на једном важном послу, уноси и разгребава оно што треба да се заборави. (Чује се: Тако јел!) Извесна господа предговорници, тако исто, са овога места, учинили су неколико изјава и навели неколико примера, који нису ни мало у сагласности с оним послом, ради кога смо се сакупили овде изабрани на једној листи и на једном програму. Наиме, г. Никић, г. Лончаревић и г. Елеговић казали су и наводили извесне ствари, потстицали и разгребавали оно што је једанпут за свагда требало да буде изглађено, оно што припада прошлости, оно на што треба да метнемо најдирнији veo, као покров.

Г. Никић је рекао и правио питање од тога, да је на место једног банског већника Хрвата дошао један Србин. (Д-р Н. Никић: Нисам ја правио питање, него сте ви погрешно разумели). Али, ја кажем да ми Срби, бар ми Србијанци, друкчије посматрамо те ствари, или, ако хоћете, ми Срби из Вардарске бановине, друкчије гледамо на то. Сем чиновништва, у Приштини нема ниједног Хрвата, и ту је именован за општинског одборника, или како би Хрвати рекли градског већника, један Хрват у лицу д-р Драга Хлоупека, и нико није правио питање зашто је у Приштини Хрват општински одборник. Напротив, то је примљено са највећом симпатијом.

Ово исто питање донекле је подвукао и г. Лончаревић, али се онда упустио у другу грешку, а то је: да класификује министарске портфеље. Ја мислим да је ван сваког коментара примарност или секундарност појединих Министарстава. А још најмање сме да се говори о томе којим кредитима располажу поједина Министарства, јер ја сматрам да сваки Министар спроводи у свом ресору политику Краљевске владе, и да не може да ради оно што би он лично желео.

Г. Елеговић је поставио такође питање, жалећи се на неког управника градске полиције у Загребу, или среског начелника. Ја не знам да ли тим појавама треба придавати неки општи или специјални карактер; али, кад сам ја, као претседник обласног одбора, путовао 1928 године службеним пословима обласне самоуправе, у друштву правног референта, мене је скинула из аутомобила жандармеријска станица у Лиљану, по наређењу великог жупана. Сведок ми је за то један од наших посланичких другова. Ја мислим да је Влада, и то Парламентарна влада, много одговорнија за поступке једног вели-

ког жупана, него што је одговорна за поступке једног управника градске полиције, или среског начелника.

Ја, господо, онда нити сам мислио, нити сада мислим, да за злоупотребу власти тога човека окривим ни Министра унутрашњих дела, а још мање режим и Владу, и то онда, господо, кад је г. Корошец био Претседник Министарског савета и Министар унутрашњих дела. (Д-р Никић: Мора да се ниси покоравао! — Смех — Д-р Лончаревић нешто примећује). Не, г. Лончаревићу, јер сам онда према томе режиму водио опозицију, па и онда сам сматрао за своју дужност, да нећу да злоупотребим то и да кривим режим. (Д-р Никић: Зашто си онда био у опозицији). Ја не знам зашто је ви водите.

Ја мислим, господо, да међу члановима Краљевске владе нема ни једнога члана, који ће штитити несавесног чиновника, а још мање чиновника, који би се дрзнуо, да у својој службеној дужности чини незаконна и незаконности.

Ја сматрам, да је прва дужност свих нас, да објективним чињеницама и о стварним злоупотребама појединих чиновника обавештавамо ресорне Министре, и кад сва та средства не помогну, онда да настане оно што треба да настане. (Д-р Лончаревић: Тако је и било!)

Ја не разумем, господо, још једну ствар, да се овде пред нама почело расправљати још о југословенству, да се почело да истиче хрватско питање и посебно неке српско питање. Ја мислим да ће нас народ преујудитирати у тим нашим разговорима и приговорима. (Д-р Грга Анђелиновић додаје иронично: И ја се бојим!) Ја се не бојим, него сам сретан, што ће тако бити, г. Анђелиновићу! (Д-р Анђелиновић: Зашто си тако казао). Нека послужи за пример долазак г. Перка, Хрвата, у мој срез, онда кад је народ среза са највећим овацијама за хрватско племе дочекао једног народног посланика Хрвата.

Ми, господо, кад смо отступали у тешка времена наше националне катастрофе, никада нисмо изгубили веру у то, да ћемо имати своју државу, а исто тако и Хрвати, стењући под Аустро-Угарском, носећи можда нежељену туђу униформу, излажући се опасности између два фронта, нису никада губили наду у то, да смо способни да живимо и да ћемо да се ујединимо.

Па, господо, узмимо примере из скоре наше историје, како су се хрватски омладинци понашали према Аустро-Угарским властима, како су све личне подвиге чинили, да би у колико толико дали израза својим југословенским осећајима, и то у лицу једног младог већ заборављеног младића нашег интелектуалца Јукића. (Салих Баљић: Слава му! Покој му души!) Господине Анђелиновићу, ја мислим да коректно говорим! (Д-р Грга Анђелиновић: Јесте, Јукић је био мој друг и сарадник!)

Ја мислим, господо, још једну ствар, да се осврнем на говор г. Мastroвића.

Господо, тешко је стање, то смо ми сви подвукли овде. Ја сам се лично уверио, да данас у Босни влада глад, да у Црној Гори влада глад, да у Херцеговини влада глад. Ни мало не одбијам то, да и у Далмацији није такво стање. Али са овога места изјавити да ће због недовољно одређеног кредита Далмацији гласати против буџета, не разумем, господо! (Д-р Анђелиновић: Није тако!) Као да та Далмација не сме

да осети привредну кризу, као да та Далмација не сме да сноси све оне терете, које ми спосимо, господо? Господо, није море далматинско, море јесте најближе Далмацији, али је море и онога од Ђевђелије и онога од Пирота и онога ако хоћете из Вршца. (Буран аплауз.) За тим морем стоји Отаџбина наша, за то море ми смо дужни да дамо све, да нам напредују луке, да нам је пуно бродовље, јер је то наш национални понос.

Али господине Мастровићу, замислите да мој сељак неће имати вола парњака да узоре своју нивицу. (Д-р Анђелиновић: А код нас круха нема, а ви и не знате што је морел!) Ја бих желео да ви разумете, да би ми били сретни и поносни, кад би место 29 милиона могли да дамо 290 милиона, али одакле? Треба да и ви разумете како се ми патимо и мучимо да преживимо ово тешко време.

Господо, не могу пропустити прилику, а да се не осврнем на извесне изјаве неке господе предговорника, које су учињене са овог места. Овде је пала једна ташка реч која тешко и неопростиво вређа један наш друштвени сталеж. Са овог места пала је на наш чиновнички кадар једна непријатна и немила оптужба. Може се с овог места говорити о потреби и непотреби, о корисности или штетности једног чиновничког реда, али никада се о њему не може рећи, да је то руља. (Један глас: Ко је то рекао) Можда су непријатни закони, које чиновништво врши, можда су тешки терети које чиновништво убира од народа, али нека буде и 90% неваљалих, ради оних 10% не сме са овога места рећи онако тешка реч, јер ће иначе то чиновништво изгубити веру у савесност и исправно схватање њиховог рада.

Исто тако извесна господа критикујући једну грану државног прихода оштро су се изјашњавали против прихода од те гране. Господо, то може и да је тачно, али се ми не смемо заборавити и узрујавати, и када критикујемо државни буџет, не смемо мислити на своје будуће политичке позиције и мандате, него морамо мислити само о томе да помогнемо народу, да се на неки начин колико је могуће скрешу државни приходи, а неки по могућству да се избришу. Незгодно је да и ми добро-желателни сарадници ове Владе доживимо катастрофални деманти сутрадан због говора извесне господе. (Д-р Анђелиновић: Небојте се, имаћете већину!) Ја се не бојим г. Грго за већину, а ви како сте вешти!

Господо, сад ћу да се вратим на буџет и пошто сам ја по својој струци просветни радник, задржаћу се специјално на просветној струци, али само у извесним контурама. Овде су пале неке речи, да једна наша бивша покрајина жели универзитет, а друга га грозничаво брани. Господо, ја мислим да та универзитетска питања, треба ставити на здраву основу и давати факултете готово свакој бановини, ако финансијске прилике зато дају могућности, а да се оне бановине, где не постоје факултети никако грозничаво не отимају за њих. Наша академска омладина, то су оне генерације, које ће сутра примити на своја плећа терет националне и државне политике, коју ће наследством од нас примити.

Ја имам веру у ту нашу академску омладину, јер знам да је не само академска омладина него и средњошколска и стручно школска увек ишла у корак, ако не и предјачила, националној мисли државне политике и жељама велике већине народа.

Господо, мени је јако жао што се приликом дебате у Финансијском одбору о предлогу буџета ограничио број учитељских места. Господо, то је једна замерка крупна, јер ми данас, у нашој држави имамо не само празних одељења, него и празних школа. Господо, таква политика, по мом мишљењу сматрам да је погрешна и задржавам право да говорим о овој грани када буде дискусија у појединостима по ресору Министарства просвете.

Што се тиче потреба народа Вардарске бановине, ја немам шта да кажем сем да парафразирам речи мог уваженог друга, г. Косте Стрезовића, који је под питањем Јужне Србије изнео питање Вардарске бановине. Само бих имао то да додам да сам изабран у једном крају, који је за време ратова увек проносио први славу Српског оружја, одакле је поникао највећи број резервних официра из сељачких гуњева, који данас од борбеног ратника, од беспрекорног јунака постају мирни ратари, скромни домаћини на својим имањима, који посте 7 недеља за Ускрс, 6 недеља за Божић, посте и сваке среде и петка и све могуће постове у православном календару. И данас тај народ стење, тај резервни официр чији се чин пење до капетанског, тражи метлу да буде пандур, да би могао да заради и своју породицу да исхрани и измири своје дажбине. Они упиру очи у овај Парламенат и желе да га он, на неки начин, ослободи бар оних неправилно наплаћених интереса код банака, или да му омогући да своје дуговање исплати на један дужи рок, да га не би зеленаши и поједини људи упропастили и бацали му образ под ноге, узимајући његову најпотребнију имовину.

Имајући пуно уверење у Краљевску владу, што сматрам и за моралну обавезу, јер, када сам кандидован на једној листи, на једном политичком програму, сматрам за своју моралну дужност да тај програм, бар за период за који сам изабран, спроводим, штитим и браним. Гласаћу за овај буџет. (Бурно одобравање.)

Председник Др. Коста Кумануди: Има реч народни посланик г. Ђуро Марјан.

Ђуро Марјан: Господо посланици, ја ћу бити кратак, а бићу кратак због тога што мислим, да већ писам кадар ништа казати, што ова кућа није чула, и због тога због осећам, да је атмосфера zasiћена. Али ћу ипак по дужности својој, да кажем неколико речи и мисли и осећања не својих, него мојих бирача, односно становника, житеља, онога краја који ме је овамо послао. Ја сам, господо, посланици, син и заступник оног врлетног кршиног краја, оног дела мајчице земље, чије се лице тако грубо, тако крупно, а и тако густо набрало, наборало, да јој је лице, велим, набрано, али ипак и те како лепо. Мислим, господо, и поносим се тиме да је тај део земље раван по лепоти најлепшим деловима мајчице земље на глобусу, и због тога тај део земље, ми синови тога крпа необично волимо и због тога тешко остављамо свој дом и одлазимо и раштркавамо се по свету. Али поред све те љубави наших људи према мајчини земљи, она је била и поносила се мађухински према нама, не само ове године, него то је стари историјат љезин, а нарочито се мађухински односила према нама мајка земља ове године, кад нам је затворила недра своја и ускратила нам тако рећи све. Ништа нам није дала. Има она дрва и камења, има управо онога што је мој посланички друг

г. Парабуђски, толико чежњиво јуче затражио, али господо посланици, од тих дрва и тога камења није се дало живети. Да, због тога што је дрвена индустрија сасвим затајила, што је тако рећи престала да живи. Многи и многи наш човек живео је од тога дрвета киријама и радом и тако даље, али прилике у земљи, у нашој држави и ван граница наших диктовале су скоро ликвидацију те дрвене индустрије. Камен се пак не да јести. Шта је преостало поред све те наше необичне љубави према тој мајници земљи, него да се наш Личанин селио и да је постала она пословица: „Лика насели сав свет, али себе не расели“. Можда ми нећете веровати, господо, али је истина да мојих људи има данас у Авганистану да зарађују, у Тибету, у најдивљивијим крајевима централне Африке и Азије. Срећа је што се та наша браћа тако јуначки сналазе у тим туђим крајевима. До сада, господо, док су знали наши синови и наша браћа из прекоокеанске богате земље слати доларе, било је и добро и тако је једно време настала узречица: „лиј драгане, у Америци магаре, шаље новце на вагане“. Али нестале радове, па нестале и долара, пресушиле ти доларски чекови и наша срећна Лика поче да гладује. Ја зато ово говорим да вам покажем да је према свима политичким програмима у новије време постао наш човек незаинтересован, јер је сваки делић, сваки перв свога организма упутио искључиво правцем да сачува го живот.

Нарочито ми је мило и весео сам, по три пут весео, што могу са овога високога места, да сезахвалим Краљевској влади, што не знам да је ко пре мене то учинио, што је Краљевска влада у овој најстрашнијој години дозволила бесплатан превоз у те наше пасивне крајеве продукте наше миле Војводине. Ја се у име наше личке сиротиње и свих осталих пасивних крајева које та Влада помаже са овога места најтоплије захваљујем.

Али није, господо, то доста. Наш човек има поноса а има и способности да ради и због тога, кад год сам се вратио међу своје људе, међу своје бираче, прво питање које ми је стављено, било је: г. посланиче, је ли можда зајам готов и хоће ли бити посла, хоћемо ли што зарадити, ето пролећа, поцркаћемо, а ми хоћемо да живимо. А ја, господо, не могу ништа да кажем ни о зајму ни о томе да ли је Краљевска влада што спремила, да се запосли тај наш радни сељак, не земљорадник него радник — поред све оне земље коју има у овоме крају, — да ли је спремила материјал односно пут да се дође до зараде. Једно је питање, господо, важно и то спомињем због тога, да покажем зашто је нестало интересовања за политичке проблеме и политичке странке. Што се тиче политичког дела: осећање нашега човека стајало је на становишту политике од 6 јануара са опом старом традиционалном љубављу према Владару, коју је, морам да споменем најалост, имао наш Личанин према оним туђим владарима. Ту љубав своју, ту традиционалну љубав своју према монархијском облику владавине пренео је Личанин на нашег Узвишеног Владарца Н. В. Краља. С тиме смо, господо, улазили у борбу и са тим смо побеђивали и наш сељак кад је чуо да је то Краљева политика, тада је за њега све до мора било равно, тако да ништа више није питао, тада је био испуњен програм и онај који је водио Краљеву политику, тај је дошао на кормило. Што се тиче политичког програма ја тврдим и не

бојим се никаквих будућих бургија од стране оних који помишљају и замишљају да ће моћи ту главну мисао, ту главну идеју да поремете, да им то неће успети.

Господо посланици, по запослењу нашега човека ја мислим да би се могао остварити далеко лепши живот који би се извео нарочито кроз задруге, због тога да би се избегла она нова посталација, тежња за реформисањем нашег новог људског друштва, која, изгледа, да налази ослонац код многих нарочито млађих генерација. Живот нашег човека у будућности биће безусловно живот у задругама, које ће имати да буду окарактерисане свима могућим ниансама привредног живота. Стварање, пропигирање таквих задруга има да буде дужност не само појединаца, не само алтруистички расположених појединаца у друштву него и наших официјелних, службених институција.

Господо, нешто што се тиче буџета, а што мислим да нико није рекао, а ја ћу бити слободан да споменем, то је моменат у експозицији Г. Министра финансија, кад је утврдио проценат редукције плата већи и за сеоско чиновништво него за градско. Ја тврдим да је то неправда и молим да се то исправи. Није истина да сеоско чиновништво живи боље у селу него оно у граду. Један сеоски учитељ ако хоће да дође до килограма шећера, до ципела, до одела, мора да купије кола, да потроши нешто у оближњој вароши. А ако купије у селу, мора да плаћа баснословне цене какве нигде у вароши не постоје. У свим пасивним крајевима купујемо банатску и бачку пшеницу, па тако исто и учитељ и сеоски чиновник мора да набавља све из вароши, а то је скупље. Зато ја тврдим и нисам могао да то преглутим и да није било тога момента ја не би дошао да ову реч кажем. Ја тврдим да је неправда ако се утврди овај моменат и у специјалној дебати. Ја молим Г. Министра финансија да буде љубазан да овај моменат уочи. Имао бих још много тога да кажем, али пошто рачунам да ће Краљевска влада по могућности да створи потребна сретства да се наш радник и сељак запосли, а по могућности да се Краљевска влада сети и наших крајева, који скоро нису имали од ослобођења до данас тако рећи ништа, био бих сретан да се те мале грешке у будућности исправе, не велим грешке него узус, а узус је био да се најпре репарирају крајеви који су били највише страдали а после они који нису били под ударцима ратних страха као што је била мајка Србија.

Рачунајући да ће Краљевска влада изаћи мојим жељама на сусрет, ја ћу гласати за буџет.

Поштрејседник Карло Ковачевић: Има реч народни посланик г. Фердо Шега.

Фердо Шега: Господо народни посланици, у парламентаризму у главном су два момента, када долази до изражаја мишљење појединих народних посланика. То је адресна и прорачунска расправа. У адресној расправи говорило је више наше срце, а у садашњој, у прорачунској расправи треба да говори наш разум. Сваки је до сада од господе народних посланика од појединих крајева изашао и дао мишљење о своме крају, па дозволите да и ја своје мишљење изнесем о потребама Краљевског и главног града Загреба, кога имам част заступати у овом Високом Дому и у ово судбоносно време.

Господо моја, ја се нећу упуштати ни у каква политичка питања, нити расправе, јер ја себе позна-

јем, можда би мене то предалеко завело. И ако господо моја сељаштво сачињава највећи део нашега народа и онај његов темељ, опет не смемо сматрати да је становништво наших градова само предмет израбљивања, које је добро само да плати порез и за које не треба ништа учинити, коме не треба дати ништа, никакве погодности, и које не заслужује никаквих вредности. Господо моја, наша држава према резултатима последњег бројања има 14 милиона становника. Од тога живи у селима 11,400.000 а у градовима 2,600.000 или 81% према 19%. Једна петина становништва живи у градовима и она претставља за државу ако ништа друго а оно најјачи порески предмет, па зато држава мора о њему водити рачуна. Не само, господо, то. Село има становништва које оно није кадро прехранити. Тај сувишак одлази или као исељеник, или као радник, или уопште као школован човек по разним слободним звањима у градове. Данас исељавање није више могуће, због тога за сувишак сељаштва има само једна могућност: смештање у градове.

Господо моја, да би градови могли примити тај сувишак који трајно одилази са села, треба водити такву господарску политику која ће омогућити ово трајно повећање градова и трајно повећање њиховог становништва, и која ће градовима дати могућност да сместе и прехране те нове придошлице које село сваки дан у све већем броју баца у градове. Осим тога господо, ми морамо имати велике и имућне градове да би они били што бољи потрошачи пољопривредних производа. Данас ми са нашим пољопривредним производима све теже долазимо на вањска тржишта јер се све државе заштитију увозним царинама, увозним ограничењима и забранама, те девизним мерама. Због тога су производи сељака доживели катастрофалан пад, јер има сувишка који се не може нигде сместити. Као што су наши градови постали једино уточиште за сувишак нашег сељаштва, тако су они и најбољи потрошачи наших сељачких производа. Поремећена равнотежа између производа на селу и потрошње може се услед помањкања извоза успоставити једино подупирањем пораста наших градова и јачањем куповне моћи и њиховог становништва. Француска је због тога тако здрава и у њој се криза тако мало осећа, јер је у њој најсрећније погођена равнотежа између села и града тако, да градови све потроше што село производи, а да се опет веома мало мора увозити из вапа.

Ми смо господо моја, велика земља са сразмерно великим бројем пучанства које се нагло множи, а са премало грађанског становништва. Наши су градови премалени, ми имамо премало градског становништва, а наши мањи градови су и онако напола села, чији становници обрађују поља, и они су већином полу сељаци.

Ми требамо неколико градова са пола милиона и милион становника како то имају друге државе као што је наша и са оволиким бројем становника. Југославија има данас 14 милиона, чији се број сваке године повећава са 1.6%. То значи, да ћемо за десет година имати 16,25 милиона становника, или за 2,25 милиона више. Овај вишак може само једним делом наћи зараде и живот на селу, а највећи део мора се селити у градове. У следећих 10 година морају наши градови само од вишка прираста становништва примити најмање којих 1 милион становника, а то ће моћи само ако државна привредна

политика буде тако вођена, да ће омогућивати не-сметани развитац и процват наших великих градова у првом реду наше Престонице Београда, и нашег другог највећег града те народног просветног и привредног средишта града Загреба, којему имам част бити народним послаником.

Нарочито се не сме на градске општине наваљивати никакви нови терети, јер су градови већ данас преоптерећени и не могу да спосе ни ове данашње терете.

Како је оптерећење наших градова, видећемо из ових података. Према основи прорачуна за 1932-33 годину плаћају се непосредни порези овако:

1) На селу се од непосредних пореза плаћа само земљарина, чији је укупни износ предвиђен са 510 милиона динара, тако, да на једног становника сеоских општина, ако узмемо да само ови плаћају земљарину, што није тачно, јер се она плаћа и у градовима, отпада крај 11.4 милиона становника сеоских општина динара 45 по глави.

2) У градовима се плаћа порез на подuzeћа и радње 200 милиона, порез на ренте 30 милиона друштвени порез 80 милиона, службенички порез 220 милиона, порез на нежењене 2 милиона, порез на камате 20 милиона, кућарина 260 милиона, укупно 812 милиона. Поред тога плаћа се школарина од 70,000.000, која највећим дијелом терете градско становништво, једнако као што је горњих 812 милиона отпада готово све на градско становништво.

Не узме ли се у обзир школарина, то на једнога становника у градовима отпада крај 2,6 милиона градских становника на државним изравним порезима око Дин 312.— према само Дин 45.— по глави код сеоског становништва. Морамо међутим узети у обзир, да градови уздржавају и све наше беспослене радника, који се умножавају баш са села и од онога сувишка који на селу не може наћи зараде.

За посредне порезе те за порез на пословни промет можемо рећи, да они у једнакој мери терете градско и сељачко становништво. Ти порези износе према основи прорачуна 3.370 милиона, прибродимо ли к њима и школарину, узевши да и она једнако терети и градско и сељачко становништво, то долазимо до броја од 3.440 милиона динара или по души од 14 милиона становника динара 245.—

Но сада долази највећи терет, а то су самоуправни и општински прирези. Само прирези градских општина износе око 650 милиона динара или по глави око динара 250.—; напротив прирези сеоских општина и бановинских самоуправа (које задње плаћају добрим делом грађани) износе такође око 650 милиона динара. Узмемо ли да их плаћају само становници сеоских општина, то долази на једну душу само динара 57.— према 250.— динара колико се плаћа у градовима.

Но у великим градовима, као што су Загреб и Београд отпада по глави попречно динара 433.— приреза према томе износи просечно пореско оптерећење једне особе. Господо моја, у градовима су непосредни порези по глави 312 динара, у сеоским општинама јесте непосредна пореза 45 динара. Посредни порез у градовима је 245 динара, а у сеоским општинама исто тако 245 динара. Општински управни прирези су у градовима 250 динара, а у сеоским општинама 57 динара. Укупно, у градовима 807 динара по глави, а у сеоским општинама 347 динара.

У Загребу, где општински порези досижу 475 динара по глави, износи пореско оптерећење једне особе 1.032 динара по глави, без обзира на то, да ли се ради о просјаку или новорођеном детету. Мислим, да ове бројке доста речито говоре, да су градске општине преоптерећене порезима, те да се становници градова не могу оптерећивати никаким даљним пореским теретима, него да им се напротив мора омогућити да буду снижени.

Да би се пољопривредни производи што боље уновчили, да би потрошња била што већа, треба настојати, да буду што мање терећени разним пристојбама. Овде би нарочито напоменуо, да према годишњем извештају загребачког тржног надзорништва, овому унаточ бројних претставки није успело, да би Министарство саобраћаја одобрило за довоз живих намирница из околине до 50 км удаљености, погодоване железничке тарифе, како то имаду градови у другим земљама.

Из свега што сам до сада споменуо, не можемо ми баш у интересу нашега сељаштва, и да би могли смјестити сувишак сеоског становништва, тјерати чисто аграрну протекционистичку политику. Ми морамо на против тјерати политику даљнега изграђивања наших градова, зато је прије свега потребна једна стална политика разумне заштитне индустрије и уложене главнице. Истичем, да та политика мора бити стална, јер само сталност ствара правну сигурност, а само правна сигурност ствара вољу капитала, да се користоносно пласира у привреди. Политика заштитне индустрије мора бити разумна, т.ј. заштита мора бити само толика, да даје домаћој индустрији минималну потребну предност пред иностраном индустријом. Никако та заштита не сме бити толика, да ствара неоправдане добитке за индустрију, а на терет широких народних слојева.

Држава мора надаље подупирати грађевну делатност у градовима и због тога морају и надаље остати на снази досадање пореске олакшице за новограђње, а једнако мора да и на том подручју влада правна и законска сигурност.

Господо моја, у нади да ће Краљевска влада водити рачуна о потребама грађанства и радништва, у обзир узети моје разлагање, те тиме олакшати и обезбедити живот у градовима а напосе у нашем Загребу, то изјављујем да ћу у начелу гласовати за предложени прорачун.

Поштрејседник Карло Ковачевић: Има реч г. Фрањо Шнајдер.

Фрањо Шнајдер: Господо народни посланици, наш Министар финансија предложио нам је буџет за ову буџетску годину и ради тешког економског стања на цијелом свету које је изазвано опћим господарским хаосом равнала се је и наша Краљевска влада, да према нашим околностима уравни тежи на буџет. Не може се на пречац створити могућност, да наше финансије и цјели господареки живот ступи на једну нормалну базу у облику сређености и сигурности и то из тога разлога јер то нити у другим државама и из истих разлога није нормализирано.

Буџет, којег нам предлаже Краљевска влада створен је како видимо и како се изразују многи од гг. предговорника и са стручне и са економске стране врло обзирно, па ако му Бог даде среће у тој оскудној години можда ће, да буде и реализиран. Дојам који чини на нас економско стање у последњим годинама не показује јасне и сигурне перспективе

али шта да радимо! Цијели свет имаде исте муке па зато свеједно не остаје скрштених руку, те тако исто не смијемо остати и чекати на Божју ману. Ако се је од Уједињења на овамо услед бољих економских прилика газдовало раскошно и неопрезно у сваком погледу, наша је дужност да то газдовање сведемо до највеће обзирности и скромности, па ако се то газдовање сведе на скромност потенцирано са марљивошћу бити ће од тога велике полакшице за расход.

На срећу се наша држава разликује од многих осталих у томе што код нас имаде свестрано врела за државни и народни приход са којима се до душе наша држава још нити послужила није док су на против многе друге државе у својим врелима за приходе врло ограничене особито са природним врелима, те се обично спасавају помоћу разне индустрије и другим сретствима. На нама стоји да испитамо и не пропустимо ни једно врело које и мало користи донаша, исто тако да корегирамо и онемогућимо све оно што је до сада било на штету прихода, па било то да се је вршило законитим или незаконитим путем, а у оном случају разумје се ако се је то вршило преко закона, мора се корегирати дотични закон, јер у том правцу нам треба, да је највећи закон гесло: марљивост, напредак и братска љубав, са сврхом да си поправимо стање. Свест и воља за дужности и заједничком настојавању треба, да нас веже свеколике и сложне да бдијемо као претставници наших бирача, да се марљивост и поштење уцјепи у свеколики државни stroj, а и да сами предњачимо како такови. Да може народ снашати и одговарати својим пореским обавезама, треба да будно пазимо, да се његов живот и рад одвија овако и у оном правцу да он у истину буде способан снашати тај терет, те да настојимо одстранити све сметње које би стајале на путу да народ дође до одговарајуће зараде помћу које би могао бити уредан и могућан платиша у својим обавезама.

Господо народни посланици, ми, народ и крај Горскога котара и Среза теничко-чабарског, огранак Алпа, и који се пружа према Алпима насељен је као што знате радницима и питомим народом. Народ, које је од вајкада будући му је таква економска околност, тражи свуда своју зараду. И не чека и не моли пуно, бежи у свет на све стране, и до сада хвала Богу било му је у истини ради његове марљивости и вредноће отворена сва врата. Била је блажена у оно време Америка, где је било пуно зараде, наш је народ хрлио тамо као марљив мрав и радио, а није заборавао своје драге, долазио је кући опет са пуним џепом, градио куће и хранио фамилију. И то је прилично добро ишло док овај несретни рат није обрнуто показао. Ова сва врела која су служила до сада народу моме, а и већим делом нашем народу тамо, пасивном, сад су потпуно пропала. Тај народ после откако се свршио рат долази кућама, не налази ни код куће посла, не налази ни код куће зараде и опет се враћа у Америку и у Канаду и на све стране, и опет се отуда враћа, и тако никако ништа не чини. Тражи помоћ, не тражи милост, тражи само посла. Разуме се да све то код нас водећи кругови виде и врло су забринути, брину се и настоје да нађу начин како да се помогне томе народу, позивају и Владу и све позване да се томе некако доскочи. Па хвала Богу могуће да ће се ипак да нема само ове несрећне светске кризе, могуће да би се ипак некако дало помоћи.

Ја сам, господо, напоменуо да ваља пазити на све стране, на сваки моменат на који ћемо начини ми помоћи нашем народу, да ваља пазити свуда где се може уштедети нешто за државу, да ваља штедети на свима странама. Ја ћу бити слободан да изнесем неке моменте из мога краја, из којих се види да би требало друкчије поступити, да се ту и тамо нешто поправи и коригира, и неки закон.

У нашем крају, као што сам нагласио, шума је красна и народ се тамо највише бави са израдом шуме, то му је готово код куће једини приход. Пре три године од прилике изашао је Закон о снабдевању малопилања необрадивим дрветом. Тај закон имаде за малопилање ту предност, да им даје уз станбиту ниску цену необрадиво дрво за њихове пилање, за стругаре, да би могле мало боље просперирати у тешкој ситуацији. Међутим код стварања тога закона манипулирало се и натегало и разне су комисије тако то сложиле, да је тај закон испало тако да он више погодује великопилањама него малопилањама. Малопилање које имају 6, 8, 10 кубних метара дневно капацитета не користе се тим законом, него баш оне које имају 40, 60, до 100 кубних метара дневно капацитета. Један је случај код мене, у једном месту, које се зове Врконај те имаде четири пилање. Од тих четири пилања само једна ради, три не раде ништа. Не раде стога, јербо једна имаде у половици страни капитал, а друга услед некога слабог економског стања, трећа исто тако, а четврта нешто мало ради. Према томе закону ако нема пилања у ономе месту, имају права из другог места да добију у државној шуми резервације, долазе стругаре, пилањаре са својим киријама и одвајају, а онај народ из онога места гледа и гладује. И што је још и горе због саме државе, што држава, ако је јавна конкуренција у шуми, добила је у томе случају 60 динара по кубик, а овако мора да даје пилањи по 20 динара кубик. Значи, држава губи 40 динара по кубик. Осим тога радници, који су беспослени и који би радили по пилањама, пошто ове пилање не могу да добију материјал, не могу да раде. Сви домаћи трговци, који су пре, који су такође од искони трговали са шумама, искључени су по томе закону и не могу доћи до материјала шумског по томе закону. Значи да су и они такође изложени пропасти. Земљишне заједнице услед тога, што ове пилање добивају по јефтиној цени ово дрво, такође су упропашћене и не могу ништа продати од својега. Земљишне заједнице морале би бити четири пута веће, па да их продавају по оној цени, како ове пилање добивају сада из државних шума, те да могу покривати своју режију. То је једна зла ствар с тим законом. Тај закон се мора или укинути, или се мора корегирати, да то не буде на штету нити државе нити народа нити земљишних заједница нити трговаца, да тај закон не фаворизира само појединце а специјално како су га искривили, да у месту малим, даје великим. Ово треба апсолутно корегирати. Молим Г. Министра шума и рудника, нека настоји, да се ова велика беда, што је тамо, исправи. Како сам већ казао, пошто је тај народ и иначе у тешком стању, да настојимо на све могуће начине, како да му олакшамо тешку ситуацију.

Онај наш лепи крај, који није ни мало заостао иза једне Швајцарске, могао би се уприличити и удесити, да би био згодан за промет странаца. С тим

смо већ и почели код нас. У Горском котару постоје већ два друштва за промет странаца, а постоји и привредно и позветно веће већ 10 година; што ми овде сада почињемо, ми смо то у Горском котару имали пре 10 година. То Привредно веће конферирало је и конферираће и споразумеваће се како и на који начин би се створила нека могућност овоме народу за живот. Срећа је била, господо, да у перспективи видимо један посао, од кога ће народ имати користи, а тај је што ће народ добити шуме помоћу аграрне реформе, које су у последње време и дате том народу.

Господо, ми смо сви чули критику преко Владе али ми можемо да критикујемо, и морамо да кажемо све, што нам на срцу лежи, и све оно, што је народу потребно, али ми морамо такође бити и толерантни према Влади, и морамо и њој признати оно, што је урадила добро.

Господо, аграрна реформа је на тапету већ неких 10 година. То се навлачило и повлачило на све могуће начине, али никада краја нисмо могли дочекати. Специјално за Горски котар тамошњи власетини просипали су силне милионе, да само неби дошло до тога. Према извештајима ти власетини су потрошили неких 80 милиона динара, да би спречили доношење тога Закона о аграрној реформи. Али после манифеста Његовог Величанства Краља, кад су позвати Министри да сарађују, они су се трудили да узму оно што је најкорисније за народ, и оно што је најпотребније било за народ, те да се ту спроведе аграрна реформа. То је и изведено оним својим током и онако, како су то захтевали народни интереси. Срамота је било, да се за 10 година до тога није могло доћи. Срамота је, да је толико људи било који су црпели приходе из ових 80 милиона динара, па да се морало чекати да дође и до тога, да се са Највишег места удари свима по прстима, па тек онда да приђу обављају и решењу тога посла. Кад се донео Закон о аграрној реформи, као што сам казао у оно време кад је Министар шума и руда био Г. Станко Шибеник спроведен је, односно донесен је закон прво онако, како је народу требало, закон који је важио не само за један крај, него за целу земљу. И сад пре кратког времена завршен је закон у сарадњи Г.Г. Министра привреде и Министра шума и руда, којим се законом притиче у помоћ ономе крају, са једним лепим гестом, који гест неће никада народ из Горског котара да заборави.

Господо, да се мало осврнемо на наше цесте тамо. Као што сам рекао, треба све да се корегира што не ваља. Ми сад имамо, по новом Закону о цестама, цестно-путне одборе, који се брину о самоуправним цестама, а имају за дужност да буду навиђачи путева и да плаћају за ванредно искоришћавање тих цеста. Према закону излази надлежни орган техничког одељења и на расправи одреди по споразуму са искоришћеницима колико ће који од њих да плати. Дође он па им одреди, после тога добије то срески цестни одбор, па опет за самоуправне путеве и то иде стално овако, никад се не зна позитивно колико има ко да плати. Према Закону о цестама стоји тако да је од прилике одређено колико ко има да плати што, али мени се чини да се банске управе не придржавају свега тога. Кулук никада није лак, кулук нарочито осећа онај који се бави индустријом. Према закону кулук уопште се не би смео убирати ако има доста сретстава, међутим не

гледа се је ли доста сретстава или није, он се убира без разлике. Ја бих молио Г. Министра грађевина да ту ствар такође мало извиди и да у том погледу учини неку коректуру.

Господо, код нас долази свет на летовање. Долазе и они ради одмора а долазе и други због болести, каквих има прилично доста. Разуме се да је то мало незгодно за тамошњи наш народ а тешко је опет кад нам неко дође болесан да га отерамо, јер је он дошао по здравље, дошао је да тражи здравље, да тражи живот. Ми бисмо волели да он остане у нашем крају али да га мало изолирамо а то није могуће, јер нема никакве такве установе. Требало би да се сагради какав санаторијум. Ја сам у своје време покушао и у Банској управи и молио, али како су несретне прилике, како нема материјалних сретстава, никако не може доћи до тога, а важна је то ствар, не би се смело доводити кад нам тамо долазе болесници да угрожавају здраве људе, па зато обраћам пажњу Г. Министру социјалне политике да о томе поведе рачуна како би се и та ствар на згодан начин решила.

Господо, ми смо много говорили приликом ове дебате о трошарини. Ја верујем, господо, да је то једно осетљиво питање овде у овим крајевима, специјално у Србији, јер знам да народ у овим крајевима није на то научио. Ја знам да му је то незгодно, јер он није научио на трошарину или на финансије. Међутим, господо, видите, код нас је то сасвим другачије, разуме се, јер код нас нема вина и код нас је то најлакши и најзгоднији начин да се покривају потребе за одржавање општина. Ја знам, господо, кад смо полазили у изборе да је сваки од нас ишао и испитивао свој народ шта му треба и шта жели. Свак му је казао шта и на који начин треба да се што постигне. Међутим, мене су у моме срезу нарочито молили и казали ми да настојим да та трошарина остане. Ја знам, господо, да је тешко финансијерима и Г. Министру финансија, ако нема прихода ни од куда, и ја нећу моћи такође да испуним све што су моји изборници тражили, јер су они тражили много више, они су тражили да буде трошарина и два динара. Међутим нека не буде ни онако како они траже, нека буде онако како за добро и правично процени Краљевска влада.

Господо, само још неколико речи да кажем прелазећи на политички део. Господо, ми смо чули многе приговоре, не сувише много, али било их је тако неколико који су пали од наших другова Хрватска. Десило се је да је према неким приговорима који су овде пали, изгледало као да су они мало превише незадовољни; могло би се казати с друге стране да изгледа као да је то нека мала самовоља. Међутим, господо, ја ћу казати једно: ми смо овде послани од народа да кажемо оно што је народу на срцу и какве смо потребе код народа видели. Ја сам био у народу, састајао сам се са народом, па су ми тако причали. Један каже да му је кћер свршила школу али да не може нигде да добије намештења. Други исто то каже о своме сину. Ја сам им говорио брате, па то је тако сада настало, у том погледу је нека мала хиперпродукција, нема места, па шта ћеш! Али, кажу они, није то ни тако, погледај мало око себе па ћеш видети да то није баш сасвим тако, да се ту мало гледа и онако, да се ту намешта кроз протекцију и да се нарочито намешта мало више племенски, тако да ми нећемо једног дана уопште у

обзир доћи. Ја сам им на то казао: Није тако, браћо, могуће је да има по нешто што изгледа да је тако, али морате мислити да је у току ових десет година било свакојакних Влада, па је могуће да је било таквих неправилности, али видите да ми данас имамо нову Владу, која има тврду вољу да спроведе равноправност и да се евентуално све исправи тако да будемо сви задовољни. Еволуција ће све исправити. — Они кажу: брате, назови то еволуцијом или како хоћеш, грешило се или се не грешило, али нека не грешни наша света мати Југославија. (Одобравање.) Нека она пригрли нас све на своје груди, нека она својим грудима храни нас све подједнако, нека не дозволи да иједно њено дете остане крјљаво, јер ће то бити њена срамота. (Одобравање.)

И од стране самог народа Среза тамничко-шабачког, треба да нагласим да је тај народ Горског Котара захвалио своме Краљу, да је знао у одлучном часу да заустави посрећу, да је узео у своје руке и показао прави пут куда треба да идемо. Да је тај народ благодаран његовом првом сараднику Министру претседнику, нашем носиоцу листе и целој Краљевској влади и у име тога народа и у име моје изјављујем да ћу гласати за овај буџет.

Поштрејседник Карло Ковачевић: Реч имаде г. Стеван Ђирић.

Стеван Ђирић: Господо посланици, ми посланици претстављамо целу државу, а не срезове. Ипак сви ми имамо извесних дужности сваки према своме срезу. Ја овога пута о своме срезу нећу говорити ништа, због тога што су господи предговорници исцрпili и она питања која се односе на мој срез и ја им на томе захваљујем и не желим понављати оно што су они казали. Сматрам да су интереси и мога среза dostatно обезбеђени оним говорима које су изнели моје поштоване колеге и зато ћу да говорим о ономе о чему се овде није говорило.

Господо посланици, изјављујем одмах да ћу за овај буџет гласати зато што је добар. Али кад кажем да је овај буџет добар, одмах ћете опазити да се налазим у извесној супротности са оном господом друговима, који су овај буџет назвали најбољим буџетом који је могућ када ствари овако стоје како стоје. Ја овај суперлатив нећу да употребим, називам буџет добар и мирне ћу савести гласати за њега, али хоћу да образложим зашто овај буџет не сматрам најбољим. Ја се не могу да упустим у то да вам прикажем детаље буџета, али могу да вам прикажем методе, којима је овај буџет постао. Господин Министар финансија и сам је те методе у своме експозеу приказао. Рекао је да основица овога буџета је она класична метода која пази: на сигурност и стабилност новца, на реалност буџета, на равнотежу буџета и на апсолутну поузданост у руковању дугова, т.ј. на сигурност државног кредита. Напослетку у нашем буџету пази се и на то да се не надмаши снага пореског субјекта. Г. Министар финансија са пуним правом могао је рећи то о овом буџету, јер кроз цео буџет провејава та класична метода и ти се сви ослоњци у буџету могу документовати. Г. Министар финансија је рекао и то да се добро чувао и пазио да не учини никакав неопрезан гест, јер експерименти обично не свршавају повољно и штетни су по државу. Ја знам на који је експеримент Г. Министар финансија мислио кад је ово у свом експозеу рекао и желим да истакнем, колико је похвално што је Г. Министар опрезан, јер ја ценим људе који не пре-

цењују себе и неће да експериментирају на рачун народа и државе, али сматрам да се и у томе погледу не сме претерати.

Господо, у овој истој дворани у којој ми данас говоримо о бројкама и народним невољама, све до скоро је живела књижевност и уметност. И, нећете ми замерити, ако употребим једно упоређење из књижевности и уметности, јер овде још живи тај *genius loci*. Као што има критичара који су постали чак и академичари, а који мисле да је све оно изван књижевности и уметности, што не одговара ни ховом класичном ставу, тако исто и оно што не одговара класичноме ставу код неких финансијера, изгледа некима да стоји изван онога што би се смело урадити, па то називају експериментима. Господо, ја желим рећи ово: да изнад онога класичнога става господо критичара у књижевности и уметности има многих путева којима се може ићи и на којима се могу учинити велика дела и на којима су велика дела већ и учињена. Господо, и изван ових класичних метода, који су добра основаца буџета, има и других путева којима се може ићи при склапању буџета и којима се мора ићи и којима ћемо ми вероватно већ у новоме буџету морати поћи.

Поштована господо, нећу да превидим оне напоре које је Г. Министар финансија учинио да доведе свој буџет у склад са животом. У експозеу се сасвим лепо и оштро види, веома кратко али лепо речено, како је криза прво избила у Америци, како је та криза имала реперкусију на Европу и како је ова криза изазвала код нас пољопривредну кризу и ту експозе прави један добар засек, па каже, како је криза порасла у једну општу кризу и на послетку имала реперкусију и на саме финансије па, на послетку, и на сам буџет, и како се Г. Министар финансија трудио да доведе у склад овакво стање ствари са буџетом. Ја нећу да потцењујем оне успехе које је у том погледу Г. Министар показао, али желим да нагласим ово: да се у том погледу могло отићи и даље. Могло се показати још више успеха само на један начин да се узела у обзир извесна мала рокада у позицијама и партијама. Господо, да одредим своје становиште сасвим тачно. Има их који кажу да је ово најбољи буџет, *rebus sic stantibus*, други опет кажу, да 2 милијарде које су уштеђене, нису dostatне. Мој положај се налази између ова два. Ја се задовољавам са уштедом од 2 милијарде у овоме буџету и не бих стављао извесне веће захтеве у том погледу, али сматрам да би извесне позиције требало променити, и ја се надам да ћу у току свога говора моћи споменути и конкретно који су то случајеви. Господо, ко је имао прилике да склапа буџет само једне општине, ја сам водио финансије једнога града као градоначелник тога града, тај зна са каквим се тешкоћама бори онај који буџет склапа. И желим да вам обратим пажњу на нешто, на што ме је навео мој поштовани предговорник г. Иван Радић, који је у своме говору нешто превидео, да би у том погледу дао сатисфакцију онима који су овај буџет стварали. Ако ми људи, појединци, не можемо да изађемо на крај са својим средствима, онда ми начин живота мењамо, и у том погледу нема оне најниже границе на којој можемо стати. Постоји само једна морална граница, у колико имамо моралне снаге и храбрости да се одвојимо од лепшега живота и да се помиримо са лошим животом. Има људи,

који немају те моралне снаге, па стандард свога живота држе и даље на истој висињи и ти људи напослетку и пропадну. Ево сад да видите у чему је тешкоћа у стварању добрих буџета.

У стварању буџета постоји граница преко које се не може ићи на ниже. Ја могу начини свога живота мењати за једну, две, или пет нијанса, ако хоћу, али држава која стоји у друштву народа, која стоји у друштву европских народа и европске цивилизације, она не може ићи никад тако далеко као што то можемо ми лично учинити. И, видите, из те диспаратности да ми лично можемо да идемо на ниже у мењању нашег стандарда живота, и то доста далеко, а да државе у градови то не могу чинити, из те диспаратности и потичу највеће тешкоће при склапању буџета. А то је оно што мене највише и забрињује с обзиром на наше прилике у будућности.

Поштована господо, ја сам вам, као што видите, прво нагласио тешкоће на које се наилази при склапању буџета, да видите да имам разумевања за те тешкоће и да бисте ми веровали, кад почнем критиковати методе стварања тога буџета, да ме у томе не води зла намера него жеља да помогнем Г. Министру. Јер да критикујем за један тренутак поштованог Господина Министра и говорим о њему лично кад он овде није и кад нема прилике да то чује, не сматрам то за тактично. О томе ћу имати прилике да говорим са овога места другим пут. Ја ћу вам сада говорити о нечему другом па ћу вам ту мисао изразити овако. У тешким финансијским приликама може помоћи или један финансијски геније као што је н. пр. из предавне историје Солон или из најновије Поенкаре. Између та два имена има и других бесмртних имена. Али ако се нема тако великог човека, онда можемо ми, може Народна скупштина колективно учинити оно што би учинила једна велика личност. Ја бих желео нашем Министру, да се временом развије у једну личност, која ће бити апсолутна вредност нашег политичког и јавног живота. Моје је дубоко уверење да без обзира на његову каријеру, да би то било добро и за нашу државу да имамо на финансијском пољу, да имамо у тој области једнога човека, који ће умети спровести наш брод кроз узбуркано море на коме се ми у идућим годинама морамо још дуго налазити. Као што видите господо, начин на који се могло то постићи то је овај: Да господин Министар, чувајући своје класичне методе и поштујући их, узме из нових путева и нових идеја оно што је здраво и да то уклопи у свој класични систем, да то прекува тако да то постане органски део његовог класичног система. Онда ће са смелим идејама и смелим мислима а са својом сигурном спремом, својим сигурним знањем и својом савршеном техником моћи дати онај буџет, за који ћу ја до године, ако будем на овоме месту, моћи да кажем у суперлативу: То је најбољи буџет.

Поштована господо, да ово овако кажем наводи ме на то извесна изјава господина известиоца Финансијског одбора, нашег поштованог колеге Ото-а Гавриловића.

Један од мојих другова, поштовани колега, мислим г. Маркић говорио је овде о дуговима сељака. После тога нашао је за потребно Гавриловић као извештач Одбора да на то одговори. И одговорио је на то на тај начин да је просто са

једном духовитом пронијом, — ја сам на жалост лежао у постељи и писам био сведок те сцене — тако решавати та питања то значи решавати штам-паријом. Господо, ја сматрам за своју свету дужност да се са овога места оградим против духовитости као и против свега што у овим речима про-вејава. Ја бих могао разумети г. Гавриловића да је казао ово: Господо посланици, та су питања врло деликатна и ако их изнесемо пред вас на дневни ред, могу да имају утицаја на финансијски живот, тако да наступе извесне поремећености, због тога боље да о томе не говоримо. Ја бих одобрио г. Гавриловићу то мишљење, јер као што знате у многим моментима Влада ставља питање поверења да се извесна питања не износе на дневни ред онда када им није време. И сам француски председник владе Лавал недавно је пао на том питању поверења. Или, да је г. Гавриловић рекао: Господо, то су ствари деликатне; њих морамо предходно простудирати, и не приличи дискутовати о њима мимогред и импровизујући. Ја бих и то примио, јер заиста та питања треба простудирати. Или да је г. Гавриловић рекао и ово: Ја сам простудирао то решење и кажем да не ваља. Ја сам имао једну полемику са г. Гавриловићем и он ме није могао да обезоружа. Претпостављам да је известилац Фин. одбора од то доба могао доћи до своје последње завршне речи у овом проблему и побити овде све што се односи на те предмете. Све би то акцептирао, али не могу да акцептирам ону загушљиву атмосферу коју осећам када се на та питања одмахне руком и каже: Та се питања решавају штам-паријом! Од тога зависи каква ће бити даља ка-ријера нашег Министра финансија, хоће ли он најближе савезнике и пријатеље тражити у онима који се за извесне идеје не заузимају, или их не виде и омаловажавају их, или ће тражити савезника у онима који те идеје хоће да виде, који хоће да их простудирају и који се са њима одушевљавају, и који би, ако би се установило да су то заблуде, дозволили да те заблуде падну, али би рекли, дужност нам је била да о том питању размислимо и да узмемо оно што је добро, или после једног озбиљног размишљања, да их одбацимо.

Господо посланици, Господин Министар у својој опрезности, и држећи се строго коначних метода, начинио је један буџет, за који сам ја рекао да је добар. Ја ћу још једно да кажем: да је то баш за то што није имао доста уха за оне сугестије које би му дао сам живот.

Господо, постоји једна лепа легенда у грчкој митологији, да је Антеус, син земље, у борби са сваким противником, у оном тренутку, кад би био бачен на земљу, добио нову снагу од своје мајке земље и нико га није могао савладати. Наш Министар финансија простудирао је многе књиге и види се да је то успешно учинио. Овај буџет служи ми на част, јер кад се карактерише да је добар, то је најбољи доказ да је то тачно. Али мени се чини да би сад дошло време да Г. Министар финансија почне да студира једну другу књигу, књигу живота, да мало прочита и оне странице, које приказују озбиљни положај у коме се у привредном погледу налазимо ми и цео свет, па да се то одрази и на буџету. Тај буџет би у том моменту био одличан. Питам вас, господо, има ли чега класичнијег, него што је златна валута. Па шта смо доживели

пре пола године? Доживели смо да је Енглеска, која за сву своју силу има да захвали баш трговини и вештини управљања својим финансијама, златну валуту пустила да падне. Питам вас има ли што класичније него што је слободна трговина, које се Енглеска држи већ преко сто година, па што смо доживели баш ових дана? Доживели смо, да је Енглеска и ту идеју која је била постала њен идеал, идеју слободне трговине напустила, јер то живот захтева.

Господо, ја би желео да се то осети и на овом нашем буџету и ја саветујем Г. Министру финансија да студира живот, а први корак у ту студију, то је ова кућа, јер оно што су народни посланици говорили у овој кући, то су странице тога живота (Пљесак). Јер ми господо, уносимо овамо сам живот и ако Г. Министар финансија простудира само оно што смо ми рекли, ја сам уверен да ће он до идућег буџета толико напредовати, да ће тај буџет бити бољи него овај садањи. Да ли ће се то у истини догодити, то зависи делом и од нас самих, од наше вредности и *in ultima linea* од вредности ове Народне скупштине. Господо, а шта ви мислите кад би вас искрено запитао каква је вредност ове Скупштине. Јесте ли ви себи кадгод ставили то питање? Ја ћу вам одговорити искрено, ни по бабу ни по стричевима, па и ако ме нисте питали, ја ћу вам одговорити: кад ме питаш право да ти кажем. Господо, једна случајност ме је на то навела, да о томе мислим. Ја сам осамдесети говорник у овој дебати. Сви ми, који смо до сада говорили у једном се слажемо, слажемо се у томе, да је тамо напољу изван ове куће, изван канцеларија, изван кабинета и бироа тешко, врло тешко, и да тамо бесни један оркан и докле ми господо, ову бујицу речи и ове јадованке овде сипамо, ми добивамо један предлог, случајно у исто време, у коме се предлогу тропина на вино — дакле питање у коме се сви једнодушно слажемо — смањује за свега 20%.

Господо, ја ћу вам рећи у чему је узрок да је то тако? Узрок је у томе, што се наше речи — допустите, кад је реч о буџету, да се изразим једним финансијским изразом — не узимају *al pari*, не придаје им се паритет него котирају ниже испод паритетног курса. Ја, који имам храбрости да критикујем сам себе, да строго критикујем своју сопствену личност, искрено да вам кажем не замерам Влади што наше речи не таксира *al pari*. Јер ми посланици често се налазимо у таквим приликама, да у вреви борбе морамо да претерамо. Према томе курс наших речи мора се нешто ниже узети. Али питам ја вас господо, да ли курс наших речи треба да тако ниско нотира на берзи Краљевске владе, да када ми сви јединолични и једногласно нешто тражимо, да се то нотира код Краљевске владе само са 20%. Ја мислим, господо, искрено вам кажем, да смо ми заслужили, да наше речи нешто више вреде код Краљевске владе. (Одобравање и пљесак).

Господо народни посланици, да се запитамо сада, а зашто наше речи више не вреде. Ја ћу бити у том потпуно искрен и отворен. Ето зашто. Врло често се догађа и догађало се у Парламентима пре овога, догађа се и у овом Парламенту, а догађа ће се и у Парламентима после нас, да се са овога места говори, како је то Господин Министар унутарњих послова Д-р Сршкић духовито изразио, да се го-

вори „кроз прозор“. То је један врло добар израз „говор кроз прозор“. Ја сам то до сада називао говорити кући. Говоре више пута господа кући зато, јер није важно да се овде чује говор, него да се чује код куће. Ако се господа пође с те претпоставке, да ми говоримо кући, сасвим је онда природно, да курс наших речи мора заиста ниско потирати. Али ту ја желим, господа, да Краљевској влади обратим пажњу на ово. Не говоримо ми господа кући, напротив ми говоримо од куће. Ми смо на пољу где бесни оркан. Ми њега доносимо овамо и Краљевска влада може нама само да пребаци, да смо ми можда заплашени. О том се онда да дискутовати. Али никако се не сме схватити да ми говоримо кући. Јер ја вама, господа, искрено признајем ово: Сви смо ми људи, погрешака имамо на стотине и више можда него добрих особина. Али таман за ово пола сата, за ово бедно кратко пола сата, где се не може нешто рећи, а камоли казати све, ту можемо бити савршени. Ја вам кажем господа, када закуцам на врата којег Министра, по мало мислим и за себе, да, израдивши нешто, утврђујем и свој положај. Али са овога места када говорим, ја такве ствари никада не мислим и сматрам, да је питање деведесетог реда, ко ће бити у будуће посланик Старопазовачког среза, према овој великој ствари што ће се овде рећи, кад хоћу да дадем на олтар отарбине и Краља, за добро Краља и државе оно најбоље што имам у себи. (Одобравање и плесак).

Господа посланици, ми ово питање морамо да рашичистимо. Јер и ако је главни тенор нашег говора да дајемо наш став према Влади т. ј. наше поверење према Влади, допустите да набацим и једну контра тезу, врло је важно, да се овде и став Краљевске владе према нама тачно утврди. Господа, ми смо више пута готово сви једногласно изјавили наше стопроцентно поверење и према Министрима појединце и према Краљевској влади у целини и ја бих желио, да зато задобијемо и за нас стопроцентно поверење Краљевске владе и појединце и за Народну скупштину у целини. (Бурни аплауз).

Господа, ово питање је важно због тога што ће од тога зависити наш даљи утицај на формирање и доношење закона. И, господа, не заборавите ово: Сваки има онолико права колико уме да га цени. Ја сматрам за потребно да мерим оно поверење које уживамо код Краљевске владе, не према изјавама које ће Претседник владе дати — јер сам уверен да ће он дати изјаве са којима ћемо ми бити задовољни, па чак и одушевљени — него према ономе колико Краљевска влада приводи у дело од онога што ова Народна скупштина тражи, моли или захтева. Господа, у оним питањима у којима ми, међусобно, један другог побијамо, у тим питањима Краљевска влада има одрешене руке. Али, у питањима у којима смо сви једнодушни, ја мислим да нам се мора веровати да ми претстављамо народ онакав какав је он. Ја мислим да ће задати главобоље кабинету и Краљевској влади, да проблеме реши онако како су они дати, али не преостаје ништа друго, она их мора решити. И ако Краљевска влада има поверење у нас, онда будите уверени да ће она те проблеме и моћи решити. Ја сам, господа, мало час рекао: Ми смо можда животом заплашени. Краљевска влада може бити да нема

потпуног контакта ако нас не узме потпуно озбиљно. Допустите ми, да сада ту мисао развијем позитивно овако: Краљевска влада има ту предност да у своме кабинету и својим канцеларијама о најтежим питањима може присебно, разборито, мудро и паметно да решава као о каквом случајевима. Као што један доктор, на пример, кад лежи дете болесно, може о његовој болести да промисли и размисли као о једном од могућих случајева. Мати, пак, тога детета не може тако да размишља, јер за њу то није један од могућих случајева, већ је то за њу питање живота или смрти. Ја признајем, да Краљевска влада има ту предност да у кабинету и по канцеларијама може разборито и присебно да размишља о случајевима о којима ми то не можемо, јер за нас то није један од могућих случајева већ је то питање живота или смрти. (Аплауз).

Али, господа, и ми исто тако имамо једну предност, а она је у овоме: Ми смо у најтежијој веза са животом, па чак и више — ми смо сам тај живот. И оно што ми овде дајемо то се, господа, мора примити к знању и Краљевска влада ако удружи своју предност, присебност, разборитост и мудрост са нашим познавањем живота, ми ћемо се онда моћи наћи на једној платформи. Можда је, господа, истина и овде по среди, али не: Истина није никада по среди. Ако се двојица нађу на једном истом мишљењу, а пре тога га нису имали, они нису дошли један друге до половине пута, него су се уздигли до истине; до истине се увек диже. Истина лежи више него што је то случај са оба становишта. И ако се Краљевска влада, господа, уздигне — а ми на томе радимо и хоћемо то — будите уверени да ћемо се узвисити до истине и умети решити све проблеме онако како то треба. Али, јасно је, да се то онда мора осетити и у Народној скупштини, где ће завладати један нов дух.

И ја вас питам, господа другови, можемо ли ми овде у Београду, у Народној скупштини, продрети са новим мислима нових времена?

Поштована господа, ви сте видели шта је била сврха ових мојих речи. Била је сврха да урадим оно што је Г. Министар урадио са динаром: да му дигне вредност и да му одржи стабилизацију. Ја сам хтео да дигнем вредност Народне скупштине на извесну већу висину него што је она на којој се тренутно, по извесним симптомима, налази, не по нашем мишљењу, него по мишљењу Краљевске владе. Хтео сам да је дигнем у курсу на нешто више, и да тај курс стабилизирам. И желео бих да та Скупштина у очима Краљевске владе вреди онолико колико заслужује. Јер, господа, немојте мислити да вам ласкам, јер ћете чути од мене и горких речи. Ја кажем да се ова Скупштина уздиже изнад досадањих, а ево зашто. Уздиже се зато што смо ми сви овде положили један испит, један испит из родољубља. За нас не постоје извесна питања. Код нас нема ни велеитета, а камо ли менталитета, који би стајали у вези са рушењем ове државе, него смо ми сви прекаљени родољуби, за које јединство нашег народа и наше државе не постоји као питање, него је полазна тачка. Таквих Скупштина до сада није било, и ова Скупштина заслужује заиста веће поверење. (Аплауз).

Поштована господа, ја ћу сада да се вратим, да вам поново илуструјем још неким примерима како у једном делу Финансијског одбора, или ње-

гових претставника, интерпретација не може одговарати мишљењу, на пример, моме, а уверен сам и мишљењу многих мојих другова. Ја хоћу, онако исто као што сам се десолидарисао од г. известиоца Гавриловића, да се тако исто десолидарисем и од извесних изјава г. д-р Славка Шећерова. Г. д-р Славко Шећеров је говорио о извесним питањима сељачког раздужења и уопће о питању буџетског става према сељацима с извесним речима, које ја, опет, не могу да примим. Смисао његових речи је овај: Ако ми сувише обратимо пажњу на оне две милијарде, под којима се грби кичмењача нашег сељака, ми ћемо се, можда, огрешити о солидарност коју смо дужни према свима другим сталежима наше државе. Огресићемо се према претставницима оних 14 милијарди, које су уштеђене и у новчаним заводима.

Господо, ја г. д-р Шећерова поштујем не само као политичара, него и лично као човека, шта више могу рећи и као пријатеља. Ипак, ову његову изјаву не могу да примим. Нећу да понављам оно како је г. колега Станишић, јуче после подне, с овога места, врло лепо побрио г. Шећерова. Ја оно потписујем, и доста је што сам у својој честитци казао г. Станишићу: „Ваше речи сте узели из мојих уста, и не морам их сутра говорити“. Ја ћу само да наставим, и да кажем ово: Ја концедирам г. Шећерову исте мотиве које и ја имам: То је: несебичност, добру намеру, па, шта више, идем и даље, па му концедирам чак и то, да он и ја имамо исте претпоставке. Ми једнако гледамо на тај проблем у претпоставкама. Само, сада долази једно изненађење. Ја из тих истих претпоставака изводим апсолутно дијаметрално опречне закључке него што су они које изводи г. д-р Шећеров.

Ја кажем ово: Нећемо се ми огрешити о претставнике оних 14 милијарди, ако обратимо у првом реду пажњу онима, који стењу, који хоће да поклекну под теретом оне две милијарде. Јер, господо, шта ви мислите, ако ми непосредно помогнемо сељака, зар ви не верујете, да смо ми онда посредно помогли занатлију, да смо помогли трговца, да смо помогли индустријалца, да смо помогли човека слободне професије и помогли и целу државу, јер како је томе сељаку, тако је свима осталима. (Бурно одобравање и аплауз). Господо, ја тврдим, ако ми помогнемо сељака, ми ћемо занатлији вратити његов златни посао патраг, ми ћемо трговцу дати његове верне купце патраг, ми ћемо индустријалцу дати толико жељене пијаве, ми ћемо људима слободне професије дати могућности, да своју спрему и своје знање трансформирају у одржање свога живота и можда пролепшавање свога живота.

Господо, то је прави закључак по моме уверењу, и ја морам баш због тога да кажем са овога места, да ја нарочито због тога критикујем методе, због којих је постао... (Говорнику прилази секретар Народне скупштине Д-р Јевремовић и прекида његово излагање и нешто му тихо саопштава)...

Господо, ако немате стрпљења, господо, ја ћу прекинути... (Узвици: Имамо! Чујмо говорника!) Мени је стало не да говорим са овога места, него ми је стало да уверим вас, и ако не могу даље говорити, како мислим, нека остане говор торзо, ја силазим са овога места без протеста и резигнације. (Општи узвици: Чујмо! Чујмо!)

(Затим се говорник окреће према претседничком столу и вели:)

Треба бити по каткад психолог.

Поштована господо, ја сам дубоко уверен, да помажући — као што рекох — овога сељака, помоћићемо управо и све остале. Због тога, господо, ја сматрам за дужност, да изјавим, да ми се та атмосфера, из које су ове изјаве потекле, не допада, и да ја од свег срца бих зажалио, ако би се можда на идућем буџету и код самог Министра опазили утицаји те атмосфере.

Поштована господо, да надовежем и да наставим мисао г. колеге Станишића, желим и ово да кажем:

Ова привредна криза, коју је г. Министар врло лепо илустровао у свом експозеу и која је потекла из Америке, није се први пут појавила и има је безброј пута у историји, и шта мислите: пре 3000 година скоро, преко 2500 година, ако хоћете тачно!

Криза је постојала готово из истих мотива. Кад су грчке државе биле толико напредовале, да је бродарство могло да отиде даље од грчких обала, до данашње Русије, до Крима, онда су бродари могли да допосе из тадашње Скитије толико жита, да су га могли у бесцење у Грчкој да продају, и грчки је сељак пропао. Какве су биле последице тога? Последице тога биле су, господо, да су у грчким државицама избиле сељачке револуције: на пр. у Мегари. И Атина, која је у то доба била једна од држава, које воде, нашла се такођер у великој опасности. Атињани су тада поверили решење тога питања и те аграрне кризе једном државнику, који је вама познат и који се зове Дракон. Овај није разумео то питање и тај проблем и решио га оним мерама и законима, који и данас носе његово одиозно име. И данас се предлаже у свима државама, у целој свету, чак су овде у Скупштини слични предлози пали у погледу извесних мера, са којима се криза треба решити, и које очајно налице на те драконске мере.

А знате ли ви, ко је решио ону кризу? Решио је онај други државник после три четири деценије, решио је генијални Солон. Солон је аграрну кризу решио познатом сеисахтејом раздужењем сељака и то онај Солон, кога су за законодавца изабрали капиталисти, јер је и сам био трговац капиталиста, па су мислили да ће он умети штитити и бранити интересе капиталиста. Он је умео да штити интересе капиталиста, видећи ако заштити интересе сељака да је то најбољи начин да заштити интересе капиталиста. (Одобравање). И не само да је спасао Атину од револуције, него је тим својим законом дао једну такву основицу да је у Атини био незапамћен просперитет кроз читава два века после њега. И када има неких који говоре са омаловажавањем о овоме питању, ја се радујем, да ми остали, који решавамо о овоме, налазимо се у друштву једног таквог бесмртног државника, као што је Солон. Ја знам да су те методе, почевши од њега па до Поенкареа, биле опробане, и да ће и овом приликом моћи достојно да реше ову тешку кризу у којој се налазимо. Господо, да не би мислили да иза мојих речи не постоје конкретна факта, ја ћу да вам кажем ово: Она рокада коју сам споменуо у почетку мога говора састоји се у томе, да би се извесни терети, које мора да сноси сељак, смањили, а притекли би у помоћ не само, како су нека господа предлагала, ударом царина на луксуз, него

би притекли из других пореза, јер будите уверени, кад би занатлија, трговац, индустријалац, човек слободне професије дошао до своје зараде, а дошао би, да је сељаку добро, он би радо повисио за оних неколико стотина милиона онако исто радо као што би сељак веома радо плаћао и хтео плаћати и ове порезе, да му неко, само за један моменат, може да дочара оне цене, које је он још пре кратког времена, вредношћу својих руку и уз Божији благослов, могао да постигне. (Одобравање).

Поштована господо, са овога места пала је реч да нема пророчанства и да не треба нико да буде пророк, и да је то готово и немогуће. Ја ћу обратну тврдњу да поставим. Пошто владати значи умети предвидети, баш са овога места мора се прорицати. Ево, господо, ја имам моралне храбрости да кажем: Ствар ће се овако и овако развијати. Зашто имам ту моралну храброст? Зато што сам себе хоћу да испитам јесам ли позван са овога места да говорим, јесам ли позван да будем заступник народа, јер, не будем ли ја имао право, и ако се ствар не развија како сам са овога места прорекао, узеху свој шепир и кишобран и казаћу: Идем, ово за мене није, немам талента за политику. Због тога, ја ћу овом приликом нешто да кажем што ће вас, може бити, нешто збунити, једну мисао која ме одавно мучи. И ја бих молио да ова мисао не уђе у јавност, јер се налазим сада пред једном алтернативом, или да говорим неискрено, или искрено, па ако уђе у јавност, и ако сам ја само посланик и ништа више, она може да ипак извесне неугодне последице има.

Господо, ствар је у овоме. Да се запитамо колико ће ова криза трајати. Г. Д-р Шефферов казао је ово: немојмо ми да се угледамо на оне државе — пропалице — не знам како се тачно изразио, лежао сам болестан и читао сам тако — него се угледајмо на Француску.

Господо, да се ми запитамо, да будемо мало стварни, па да кажемо: од оне позиције, у којој се налази Француска, која је тренутно најсрећнија земља, јер најмање осећа привредну кризу, до оних држава које су на рубу пропасти, има једна читава скала, па где се ми налазимо? Може бити — како је Хамлет рекао: нисмо на капи среће, нисмо ни на врху — али нисмо ни код ногу, него негде по средини.

Ја мислим да је стварно врло опасно, кад би се угледали на Француску, у тренутку, када су прилике код нас далеко горе него што су тамо. Ми морамо да имамо специјалне методе, које одговарају приликама какве су код нас. А какве су код нас прилике, сада ћу да вам кажем. Једна мисао која ме је мучила — и ја бих желео да је Г. Министар финансија побије и ако је побије, ја ћу му бити захвалан што ће изгладити онај непријатан утисак, који ће моја мисао оставити, а то је ова: да ја препостављам да ће код нас баш ова криза трајати дуже и да ће постати акутном болешћу.

Господин колега Парабућски је рекао, да ово већ и није криза, него да је акутна болест. Ја сматрам да је ово само још увек криза, јер ако је он рекао да криза може да траје 8—9 дана као код запалења плућа, онда оно што траје неколико година у животу једне државе и једног народа, то неколико година могу имати значај неколико дана људског живота. Али знате због чега ја слутим

да се ово може развити у једну акутну болест? Ви сви сте овде говорили о хиперпродукцији. Сви сматрате да криза проистиче због хиперпродукције. Ко погледа статистички на ту хиперпродукцију добиће ове бројеве. Ако узмете производњу пред-ратних година па је упоредите са производњом послератних година, онда ћете видети да је продукција повећана само за 15%, то јест на сваких 100 метричких центи сада се производи 15, а да је становништво за исто време порасло за више од 15%. Ко то зна и ко по бројевима прати ту кризу, тај ће се запитати онда: па добро, какво ће време наступити тек онда ако се ова хиперпродукција цереалија у толикој мери настави да не држи корак у корак са повећањем становништва. Ето, господо, ту је ова опасност што прети. Она огромна пространства у Америци, која су још до сада неискоришћена, оне савршене справе и мотори учиниће то, да ће ова ниска цена жита вероватно остати стално и сада настаје једно страшно питање: како ћемо ми решавати нашу привредну кризу у ономе тренутку када не будемо могли нашу производњу појевити онако како је појевитиена захваљујући машинама и савршеним справама, тамо где постоји екстензивно господарство.

Господо, нисам ово казао зато да вас запланим, не. Ја, који знам шта коме говорим и који у народу „на терену“, кад говорим у своме срезу, тешим, храбрим, соколим, бодрим, верујем да ви, моји другови, који заступате народ, имате ону моралну храброст и честитост, да погледате стварности и истини очи у очи, онако како и ја гледам.

Господо, ја знам пред којим тешкоћама ми стојимо, и сетите се, господо, да сам ја у нацрту Адресе завршио свој говор овим речима: све и кад не бих одобравао политички рад Краљевској влади — а ја сам га одобрио — све и кад не бих то учинио, ја бих дошао данас да јој помогнем да реши оне тешке проблеме, које јој задаје привредна криза. (Пљесак). Ја верујем да и ви сви имате ту моралну храброст и да вас тешкоће овога задатка неће заплашити, него на против да ће вас осоколити, да ће вас бодрити, да дате оно што је најбоље: што је крајње у вама да решите ову кризу. Али ја спомињем ово вама и за то да видимо како сад изгледају штампариие, у вези са оне две и по милијарде под којима грца наш сељак. Шта мислите ако се моје речи обистине и ако криза постане кронична болест, да ли је потребно предузети извесне мере већ данас да се најважнији порески субјекат, наш сељак, ојача и да не пропадне. Јер ако тај порески субјекат поклекне под теретом, онда из онога класичног арсенала, на коме почива овај буџет, онда ће се морати нешто из њега избацити и мораће се нешто, можда баш најдрагоценије благо у њему, деградирати, до непотребног баласта. И онда, господо, наступиће оно чега се сви бојимо, а што преко мојих усана неће прећи. Господо и другови, једна реч је остала међу нама неисказана: Прочитајте поново трофеје тога арсенала класичних метода и ви ћете на првом месту наићи на ону ствар коју ћемо морати, на жалост, жртвовати. Као што видите, ја сам говорио о самом буџету, и у овом моменту хоћу да водим рачуна о времену које је протекло и да од свега онога што сам мислио да говорим и што се односи на општи мој став према Краљевској влади, не кажем ништа, изузев само једну једину ствар,

која ми лежи на срцу и којој придајем огромну важност као и овима речима које сам казао о самом буџету. Господо, ова је ствар врло деликатне природе о којој хоћу да говорим и молим да будете стрпљиви, ствар је деликатна и подсећа нас на ону страшну верску борбу пре хиљаду и више година када је једна јота, једно једино прокријумчарено слово, од једнога верника начинило јеретика. То ме потсећа на оно време када једна једина реч одводи из раја у пакао. А ви ако не будете имали стрпљења и ако ме зауставите у једном моменту, онда бисте викали ви: (показујући на једну страну) немаш право; а ако бисте ме зауставили на другом моменту, онда бисте викали ви: (говорник показује на другу страну) немаш право. А ја имам ту амбицију да имам стопроцентно право, и ја вас молим да ме не прекидате чак и у оном моменту кад ви мислите да нисам у праву. Будите пажљиви и са слушајте ме до краја и да ми сви на крају кажете: имао си право. Поштована господо, ја вас молим да будете онако пажљиви као кад неки акробата изводи своје вратоломије, кад би једна једина убачена реч учинила да се он стропошта у суноврат.

Ствар је у овоме господо. Овде је пала реч о пребројавању, врло критична реч и онда је наступила једна нервозна реакција. Неки су казали: Наонако, стара аветиња поново се појавила међу нама, међу Југословенима, ми хоћемо да се пребројавамо на Србе и Хрвате. И сматрали су, да они који су хтели да се пребројавају, да су готово учинили издајство у нашем друштву. Ја вам на то кажем ово, кад је већ та реч пала, немојмо бити нервозни, ни ми ни Хрвати, јер док се о неком мени не докаже, да га води зла и рђава намера, а у овом случају то није доказано, ја нећу да имам ни о коме рђаво мишљење и хоћу да верујем да је та приметба била добронамерна, а кад је била добронамерна хоћу да је испитам до краја.

Господо, на то питање могло се дати више одговора. Сам говорник који је то питање набацио казао је, то није случај, то није случајност. Господо, ако би се те пале речи његове поостриле, то би значило да је то тенденција. Може бити да је то једно решење. Ја лично то решење, а limine, одбијам, јер у ону Владу, која је створила од Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, Краљевину Југославију, ја у њу не могу да посумњам, ни један секунд, ни један тренутак, да би она могла да има тенденцију, да руши своје рођено дело. Господо, а има и једно друго решење, који су казали, то је просто тако испало, то је случајно. Ни са тим се решењем не задовољавам. То није случајно, него је решење сасвим просто, које изволите чути, ма да мени није важно решење, него оно што ћу надовезати на то решење. Ми Срби учинили смо велику погрешку у своје време под Мађарима у Војводини, што смо прогласили политичку пасивност и нисмо хтели да идемо на изборе, па се то обило нама о главу. У 1921 години, Хрвати су исто тако учинили сличну погрешку, јер су алстинирали приликом доношења Устава и благотворни утицај Хрвата није се осетио. Исто тако Хрвати су и прошлогодишњих избора делимично пали у ту исту грешку, и баш због тога што нису изашли у оном проценту на гласање као други, природна је последица да је морао ући Скупштину мањи број Хрвата. Ево у моме срезу, да су Хрвати гласали у оном про-

центу у коме су гласали Срби, тај би срез у овом моменту био заступљен Хрватом и не би у Скупштину дошао ја. Ми смо видели, да се изостанак Хрвата у пређашњи Парламенат приликом доношења Устава, осветио не само браћи Хрватима него целој отаџбини, јер је фалио тај благотворни утицај, и ја хоћу да вас запитам, да ли ће и сад у овој Скупштини фалити тај благотворни утицај Хрвата који треба овде да се осети т. ј. да ли овај мањи број Хрвата значи органску погрешку ове Скупштине? Ја вас умирујем и кажем, да то није органска погрешка, а ево зашто: И ако данас има више Нехрвата у Скупштини, ти Нехрвати нису шовени. Они су прекаљени Југословени и ми стојимо према браћи Хрватима не у опозиционом ставу, него им пружамо ухо, још и више руку, још и више: и своје срце. (Буран аплауз).

Али, господо, не само то, него и браћа Хрвати, који су овде сад, и ако их има мање, квалитативно више вреде него они који су пре били, јер су они прекаљени Југословени, јер и они нису шовени, јер имају иста уверења, која и ми. (Аплауз). Ја верујем да ћемо ми, баш Нехрвати, умети ценити своје другове и помоћи им да свој утицај, и ако их је мање него што би требало, имају у оној мери какав припада њиховом делу нашег народа. Јер изволите упоредити само ово, пре су овде била два табора, да се изразим речима народне песме:

„Међу се се хоће да поморе
„Злаћанима да пободу ножи
„А не знаду на коме је царство“.

Данас овде нема два табора, овде има једна мала чета хрватска. И кад сам се малочас изразио о прошлости речима српског генија, нека буде потпуна равнотежа да се сад изразим о садашњој ситуацији речима хрватског генија:

„Стоји чета вишњег Бога пуна
„Не ко крвав нож к'јем рана
„Задаје се смртна и тешка:
„Већ ко перо свето и златно
„Којијем небо, за унучад позну,
„Дјела отаца биљски витешка“.

(Буран аплауз).

Господо, ови Хрвати, који су данас ту, заиста као једно златно перо за историју, моћи ће једном казати: „Кад се изграђивала Југославија, ми смо тамо били“. Њихова деца и унучи моћи ће то рећи, кад буду једног дана у срцима сви, сви Југословени: „Наши очеви су тамо били“.

И кад сам, господо, једанпут казао да примам буџет, зато што је добар, изјављујем још једном, да га примам и за то што примање овога буџета има једно симболично значење, има једну симболику, а та узвишена симболика је у томе, што прво Југословенско Народно претставништво даје поверење првој Југословенској влади. Та узвишена симболика даје се сажети и изразити у две речи: Живела Југославија! (Буран и дуготрајан аплауз).

Председник Д-р Коста Кумануди: Реч има ради личног објашњења г. Ото Гавриловић.

Ото Гавриловић: Господо народни посланици, г. предговорник Ђирић осврнуо се на мој одговор који сам ја дао г. Маркићу. Г. Ђирић је само тај одговор прочитао, а он је био врло скроман у јавности. И на основу тих неколико речи, он је извео закључак шта сам ја после дуже дебате одговорио

г. Маркићу. Ја вас молим, господо, да двојите овај положај, ја сам известилац одборски, а г. Ђирић је народни посланик, који је у своме говору могао слободно нагласити извесне проблеме и да их до краја не закључи, али наглашујући да ће рећи, а не завршава, а тражи од одборског известиоца да каже своје мишљење о свима извесним проблемима.

Господо народни посланици, проблем дугова и однос дужника и повериоца постоји код нашег народа као што постоји у свима земљама око нас. О томе питању треба да се говори са мање кокете-рије, а са више озбиљности. Оно постоји, господо, и ми њега не можемо мимоћи, оно постоји због тога што су цене рада и цене нашег приноса од нашег рада пале. И та диспропорција између цифарског дуга, који је остао на истом месту, и цена, које су пале, то је господо наш проблем. Према томе остаје сада друго питање: Како ће се то решити? На једној конференцији у Новом Саду, коју помиње г. Ђирић, било је речи о томе и говорило се опет о штампању. Г. Маркић изнео је, такође, тезу о штампању разних бонова за разне циљеве. Господо народни посланици, теза и идеја и г. Ђирића и поштованог г. Маркића није нова и није само теза из наше средине. Она се налази у свима земљама код извесних људи од угледа. Али, господо, одговорни државници до данас у Европи нису смели кренути на тај пут и свуда је одржана стабилизација у интересу реда у земљи и у интересу кредита. Ако је, господо, нама дуг постао великим падом вредности нашег приноса, онда ипак, ако смо за стабилизацију, несмемо да одвратимо нашу пажњу а да не пријемо решењу тога питања, решењу сељачког дуга. Хоћемо стабилизацију, да имамо мерило вредности, да немамо обману, илузију о динару. Нећемо да наш сељак прода један вагон жита, да би сутра с тим новчаницама био преварен и да сутра не може купити ни једну кутију жижица. Ако с тим новцем решимо његов дуг, сутра можемо му дати новац, који ће цео његов труд и цео његов рад бацити у хрпу хартија и гомилу ничега. Али, господо, тражимо стабилност, али тражимо стабилност и имовинску нашег сељака. Ми не тражимо само стабилност нашег динара него желимо да се тај однос дужника и повериоца реши. (Један глас: Више динара у оптицају). Ако је то питање више динара у оптицају, ако треба више динара у оптицају, и то може да се постави, јер инфлација није у пуштању у оптицај ма које количине новца (Пљескање), него пустити ону количину, коју привреда може апсорбовати. Али у данима неповерења, кад је новац тезауриран, кад су цене пале, питање је: која је количина динара потребна.

Господо, ја хоћу овим да завршим и да кажем, да је ово питање стабилности динара одржано као мерило вредности, да сеоском свету и целом нашем привредном свету не буде дато парче хартије, у коме ће бити илузија и обмана него да, у сваком тренутку, зна шта може добити и купити, а, с друге стране, не дозволити, да се врше велика имовинска померања на селу, јер би с тим изиграли и аграрну реформу и мали посед.

Друго, господо, ово је питање важно не само финансијски него је и оно социјално, оно је и економско. Ја верујем да Краљевска влада сигурно има толико бриге колико и ми овде и да њој ова

добронамерна сугестија служи као платформа за решење тога питања.

Друга је ствар у овоме. Г. Ђирић се околио на Финансијски одбор и на г. известиоца, који није доктор.

Чланови владе не само да нису имали немере, него су били далеко и од помисли, да тим својим ставом ниподаштавају рад Финансијског одбора. Ја бих међутим могао да кажем, да извесна господа посланици нису знала какав став треба да заузму према појединим ресорним Министрима. Међутим било је посланика, који су били заузели један такав став, који нису требали никад да заузму, кад сарађују са Владом. Али нека тако ствар и буде. Нека се види тај општар став. У том раду ми смо претресли буџет за кратко време, колико смо могли да га претресемо. Ја не кажем, господо, да је то најбољи буџет, не кажем ни да је добар буџет, нити својим атрибутима желим да држим апотеозе Г. Министру финансија, нити пребацивања апострофирати Финансијском одбору. Оно што смо учинили, ми смо вршили само нашу дужност. Вршили смо је савесно, колико смо је могли да вршимо. Ми смо желели да вршимо уштеде, али да оне не поремете функционисање државног апарата. Редукцију желе сви крајеви, али, господо, питање нашег буџета, то је питање разних социјалних класа, разних крајева, то је животно питање нашег законодавства, то је цео сноп интереса, скупљен, који ми нисмо могли за 14 дана решити, а не би га решили ни за годину и по дана. Међутим изразита политика Краљевске владе, која ће се померати према расположењима Народне скупштине за идућу годину, даће сигурно буџет, који ће тим расположењима скупштине и њеним интенцијама одговарати. Господо, Влада је први пут изашла са својим буџетом пред вас, и данас је она чула од вас вашу критику и ваша одобравања, и према тим интенцијама, она ће за идућу годину да састави нов буџет, који ће да одговори вашем расположењу. Тада ће, господо, и функција известиоца финансијског одбора бити много лакша, а неће бити оваква каква је данас моја.

Ја, господо, са уверењем браним ствар буџета, а браним и нашу финансијску политику. (Пљескање и бурно одобравање.)

Прејседник Др. Коста Кумануди: Има реч г. Стеван Ђирић ради личног обавештења.

Стеван Ђирић: На овај одговор г. референта имам само да кажем ово: Озбиљност којом је г. референт одговорио, мила ми је, и ја желим само да кажем да ја нисам хтео о том питању да кажем ни своје мишљење, нити сам тражио, да ми г. референт на исто одговара. Ја сам казао да желим да се одложи ово питање, и о њему говори *ex improviso*, него да се о њему расправља и дискутује доцније и свестрано. Осим тога желим да учиним исправку, да ја својим говором нисам ни мислио да нападам на Финансијски одбор. (Одобравање.)

Прејседник Др. Коста Кумануди: Има реч г. Милан Петковић.

Милан Петковић: Господо народни посланици, предложени буџет прихода расхода за 1932/33 рачунску годину — и ако у релативно кратком времену — претресен је и расмотрен са свих страна, и са стране политичке, техничке и рачунске. Овај буџет, господо, испитиван је и дискутован и са стране

платне снаге народне, и с тим у вези, господа предговорници учинили су своје приметбе и напомене, и ставили сходне предлоге.

Зато, а и због краткоће времена, ја ћу се ограничити само на извесне моменте и факторе од великог и пресудног значаја, који нису или никако, или који су — по мом схватању — недовољно наглашени и истакнути.

Мој поштовани друг г. Живко Даниловић, у данашњем свом говору, обрађујући и оцењујући улогу и рад Аграрне банке, он је довољно изнео података и довољно подвргао критици и оцени кредитну страну рада Аграрне банке. Ја се зато стога нећу у то упуштати. Ја ћу да говорим о једној другој страни те кредитне стране Аграрне банке.

Хоћу да узмем реч и ја о Аграрној банци, јер је она један од врло важних и, по моме схватању, најважнији финансијски регулатор нашег привредног живота, а понаособ привредног живота нашега народа.

Аграрна банка постала је у времену, кад су таласи светске привредне кризе почели да заплјускују и наше обале и да озбиљно доводе у питање досадашњи економски и финансијски поредак у свијету.

За време од две и по године свога деловања, дакле за релативно врло кратко време, Привилегована аграрна банка оправдала је наде, које су се у њу полагале и циљеве за које је и основана.

Ово се може рећи уопште о њој кад је реч о њезином кредитном деловању и о оправдању тежњи које су имали у виду и на срцу покретачи и оснивачи њезини. Али све ово не може се рећи, господо, кад је реч и у појединостима о деловању ове велике финансијске установе.

Ја ћу, господо, с вашим допуштењем да се дотакнем 2—3 појединости у деловању ове банке, за које сматрам да су од велике важности и да их треба исправити.

Прво, што сматрам, да није добро у овој финансијској установи јесте сувише строги банкарски дух, који влада у њој. Не може се имати, господо, ништа против тога да се банка руководи и придржава банкарских уобичајених прописа у манипулисању капиталом, али начин како се то изводи не одговара банци којој су главни ослонац и посредник између ње и земљорадника мјесне и обласне задруге и савези.

Оправдано је да банка тражи сигурне гаранције за своје пласмане новчане у народу, али није оправдано, а то се дешава, да се отплата доспјелих рата тражи безусловно и безобзирно и под цену да дужници морају продавати своје производе у бесцење, а само да се читава рата отплати у доспјелом року, као што ми је у једној прилици један стручњак ове банке у уображеној пози рекао категорички, да тако мора и треба да буде.

Међутим циљ оснивања ове банке, господо, био је баш тај да се солидним кредитима помаже економски просперитет земљорадника с једне стране, а с друге стране, да се он чува посредством њезиним од несолидних поверилаца, који имају у виду само себе и своје поверилачке интересе а на дужничку страну и његову моментану привредну ситуацију неће да се обазире, јер немају зато ни смисла ни разумевања.

Без обзира на привредну и финансијску кризу, без обзира на њезино трајање и јачину њезина изражаја; без обзира на презадуженост нашег земљорадника као и на то кад и како ће се ово крупно

и животно питање рјешити; без обзира на све то и кад свих ових недаћа не би било, овакви поступци не могу се ничим правдати, јер они најмање доликују овакој једној аграрној кредитној установи. Изузетци се морају и требају правити и у нормалним приликама у отплати доспјелих рата у годинама суша и елементарних непогода, а поготову у овим временима опште привредне депресије. Ово тим више, кад банка пласира свој капитал код појединаца уз материјалне и моралне гаранције, не само оних дужника него и материјалне и моралне гаранције месних и обласних задруга, које јамче колективно за сваког свог члана.

Аграрна банка, извршујући постављени јој задатак кредитирања земљорадника једнострано извршује своју мисију, јер не посвећује или никако или врло мало развијању задругарства, а ово је и штетно и погрешно. Јер задругарство као такво оно је не само економска него још више морална снага, снага узајамног потпомагања уздружених чланова, која по мом схватању није ништа мање важна од привредне снаге. Зато је од велике и пресудне важности развијање задругарске свести и љубави према задругарству.

Ја сам дубоко уверен да словеначки крајеви наше отаџбине много лакше подносе данас привредну кризу од макар којег другог краја наше отаџбине и ако плодност њихове земље заостаје за плодношћу многих других крајева наше отаџбине. Ја се падам да ме у томе неће демантовати посланички другови из Дравске бановине. А то је само за то што је тамо земљорадничко задругарство и свест задругарска високо развијена и уздигнута.

Земљорадничке задруге са добрим месним управама, ослободене и вођене по својим вишим задружним организацијама, учвршћују, јачају и развијају свест за међусобно потпомагање, развијају смисао за штедњу, а штедња је врло важан фактор за економски просперитет народа. Оне су, господо, школе у којима се задругари уче реду, раду, уредности и васпитавају да општу заједничку својину чувају и увећавају као своју личну.

У кратко, земљорадничке задруге су врло важан привредни, социјални и културни фактор у животу и развијању нашег села. С тога је потребно да Аграрна банка преко савеза, области и задруга одржава интимнију везу са задругама и да задружну страну своје мисије обрађује и развија упоредо са кредитном страном своје мисије.

Господо народни посланици, многа господа предговорници дотакли су се према потребама крајева које претстављају у овој Народној скупштини — и питања исхране.

И крајеви, које имам част претстављати у овој Народној скупштини налазе се у тешком, да не рекнем у очајном положају у погледу исхране људске и сточне. Питање исхране народа и стоке Среза власничког тражи да се за њега заинтересује и ангажује и читава државна целина наша, јер — без интервенције државе у решењу овог питања — неминовно ће бити и осјетно бити умањена пореска снага гладних невољника наше браће у будућности.

Ја ћу бити слободан, господо, да у овоме питању још детаљније проговорим кад дође на претрес буџет Министарства социјалне политике и народног здравља, а овде сам се дотакао овога питања у начелној дебати ради велике његове важности и ради соли-

дарности по овоме питању са осталом господом предговорницима.

Говорило се, господо, овде и о житном режиму, његовој доброј и лошој страни.

Неоспорно је, господо, да је и овај потхват државне интервенције у питању цена пшенице, тога нашег врло важног извозног артикла, у сваком случају добронамеран, имао и добрих и лоших реперкусија, како у ком крају и како у којим приликама. Пшенични крајеви несумњиво су имали просечно лепу корист од овог режима, али крајеви мање и слабо житородни имали су само штету.

Било је читавих срезова, а такав је и мој Срез власенички, у коме се није могао продати ни један килограм пшенице, јер Привилеговано друштво није имало ни једног свог повереника у читавом срезу, који је био овлашћен да купује пшеницу. Селјак, гоњен нуждом и потребама, продао би да плати порезу и да за продату пшеницу купи кукуруз за своју исхрану ради тога што је научен на кукуруз и што је за њега кукуруз јефтинији, али није смео. Шта више ако је потерао на пијацу заплена му је и пшеница и још је кажњен великом новчаном казном. Ја имам у рукама двије потврде о таквим случајевима, где је сиромашни селјак дотерао на пијак задњи метар пшенице да плати порезу, а прије него је стоварио отишао је да јави финансима и да пита може ли продати.

Финанси у место да су овај поступак схватили и оценили као сасвим коректан поступак коректног грађанина и пореског обвезника, они су ту прилику употребили, па су му онај товар још нестоварен стоварили и запленили, а против њега поднели пријаву и осудили на одузимање пшенице и велику новчану казну. Ја о томе имам и две писмене потврде.

Ето видите, господо, и такви случајеви казују и позивају Краљевску владу да овом питању посвети што већу пажњу и да што пре приступи или потпуно ликвидирању овога режима или да се његова територија ограничи само на оне крајеве у којима пшеница добро рађа и успева.

Господо народни посланици, о привредној кризи о њеном решавању и ублажавању говорила су много господа предговорници, стручњачки и зналачки. Ја о томе не могу, господо, говорити са ауторитетом стручњака и зналаца, али ипак и као лаик у том питању хоћу да се дотакнем једног врло важног момента који је прост и јасан и нама лаицима и нестручњацима, а то је питање новчаног оптицаја. Господо, у овоме времену опште привредне и финансијске кризе, кад се свако и на све стране тужи на оскудицу новца, у том времену круже гласови да је приликом скорашњег жигосања новчаница од 1000 динара само код једног приватног лица жигосано 5000 новчаница по 1000 динара, а то је равно 5 милиона динара. Господо, у времену када многи срезови гладују и у времену када у многим срезовима поједини сиромашни људи почињу да убијају своје волове и коње не могући да их гледају како се пате од глади, у том времену, господо, кад би се 5 милиона оних скривених динара у касама или сандуцима или у сламњачама, кад би се покупили и уложили у радове у те срезове, било би решено питање исхране у тим срезовима. Стога сам ја, господо, мишљења, да би требало завести валутни порез у сврху присиљавања имацаца новаца да их изваде из својих каса, сандука и сламњача. Ако једна мера не би могла помоћи,

онда је поновити два и више пута. На овај начин решило би се питање оскудице новца у оптицају, јер би његови имаоци трудили се да га пласирају и тако би настало живље струјање у оптицају новчаница, чиме би се много ублажила, ако не и потпуно решила привредна криза у земљи. Ако не можемо због равних разлога да приступимо инфлацији, овој мери можемо, господо, а да никако не реметимо златну подлогу. Ова би мера помогла и олакшала питање раздужења нашег селјака, а и ово питање, као што су многа господа говорници истакли и подвукли, важије за својим решењем. И овом питању мора се приступити што пре и што радикалније, јер свако пропуштање и одуговлачење могло би можда бити судбоносно за нашу народну привреду.

О питању шећера и шећерне индустрије говорили су такође многи гг. предговорници. Зато га ја нећу ни обрађивати с тачке гледишта с које су они ово питање третирали. Ја ћу се само дотаћи питања појевтињавања шећера. Јер шећер је, господо, постао једна културна и дневна потреба и најширих наших народних слојева.

Ако има добре воље има и могућности за ово. Јер, господо, ако Чехословачки шећер може да стоји на једној жељезничкој станици 2.32 динара франко, онда зашто не би наш рођени шећер заједно за државном трошарином од 6.55 динара могао да стоји 8 или највише 9 динара, а не да се продаје по 14—15 динара. Веле да се један од акционара шећерног конзорција изјавио да тако мора бити, јер само тантијеме износе баспословну своту од 300 милиона динара. Ако је ово тачно, онда овоме не треба коментара него једном доличном мером извести појевтињење шећера.

Дозволите ми, господо, да се у најкраћим цртама дотакнем још једног важног политичког питања, које има и свој финансијски ефекат и позадину. То је питање реорганизације наших општина. У бившој Босни и Херцеговини општине у своме садашњим територијалном саставу постале су врло тежак финансијски терет за наш свет, јер има општина где општинска пореза прелази и државну а шта то значи у данашњем времену тешке привредне депресије, не треба доказивати.

С тога молим г. Министра унутрашњих послова, да и прије доношења Закона о општинама, ако се овај не мисли у скором времену доносити, изволи приступити територијалном проширавању и спајању општина на територији бивше Босне и Херцеговине, јер је ово крупно и важије питање.

Ја се нијесам мислио јављати за реч у начелној дискусији о предложеном буџету. Истину да вам кажем, јавио сам се за ријеч истом прекјучер под импресијом говора који су овде изречени. Овде су извесна господа поново, по мом схватању, на незгодан начин, потрзала питања равноправности и народног јединства нашег, питања која су и прије 6 јануара доводила до нежељених потреса кад су посматрана једнострано, па ако хоћете и пристрано из уског оквира племенског, покрајинског и уског оквира верских разлика.

Ја нећу, господо, да улазим у поново потргнуто питање равноправности само због краткоће времена, а уверен сам, кад би се то питање свестрано разматрало и рашчлањило, да би господа која тврде и доказују неравноправност да би та господа изгубила битку. Јер, господо, ако је ријеч о равноправности и

неравноправности, онда треба расмотрити и одредити не само бројни однос чланова у Влади него и многе друге моменте и чињенице, који су се манифестовали и које се манифестују у нашем народном и државном животу. Кад бисмо све то осмотрили, пребројали, срачунали, и правилно оцјенили, онда би сасвим друкчије испала слика и снага аргументације госпoде која су ово питање потргла.

А сад, госпoдо, ја вас молим да ми дозволите да се као човек који сам рођен, живим и радим на селу, осврнем са неколико ријечи на чињеницу, а не на питање нашег народног јединства, јер то за мене није никакво питање. Срби, Хрвати и Словенци по свом поријеклу, по крви и по језику један су народ. Мала разлика словеначког дијалекта ни мало не слаби ову чињеницу. Оно, дакле, што је битно за јединство једног народа, то је заједничко и једно исто у нашем случају код сва три наша народна племена. Разлике, које су се ипак испојиле, које су ту, које постоје и с којима морамо рачунати, настале су тако, што су елементи секундарног значаја добивали превагу над оним битним у току векова под разним административним и политичким околностима, под разним културним, верским и свим другим вештачким утицајима. Ипак оно битно, душа, остала је иста, иако са ожиљцима, извесним патолошким израслимама и ранама.

По мом дубоком уверењу ово се све даде лепо излечити и залечити, само треба имати добре воље; јер без добре воље с наше стране, јединство ће постојати, јер је битно и стварно, али ће боловати. На нама је свима да отстрањујемо све оно што подржава болесно стање, и да чинимо све оно што поспешује оздрављење. Будимо искрени, госпoдо, па признајмо истину, коју рече јуче са овог места друг Ристо Ђокић, а то је: „Да смо ми, народна интелигенција, криви за ово болесно стање.“ Извините, госпoдо, далеко сам и од помисли да икога вређам, али ја тако видим и осећам и говорим искрено.

Криви смо и ми свештеници, криви су и учитељи, криви су и политичари, криви су и трговци, а само широке масе народне нису ништа криве, иако их ми волимо да називамо, да су конзервативне. Тачно је да су конзервативне, јер се никад у дубоким дубинама народне душе није угасила светлост свести јединства. Конзерватизам широких слојева народних конзервисао је и сачувао народно јединство у души својој. Да ово нису само голе фразе него стварност, најјачи је доказ то, што сељаци Срби и Хрвати, где су измешани, никад нису долазили у сукоб као Срби и Хрвати, него само као Ришћани и Шокци. Своје Хрватство и своје Српство они су истицали и бранили само према онима, чијег језика нису разумели и чија је душа била друкчија од њихове. Јест, госпoдо, ово је једна истина и ја отворено и смело тврдим, да није разлике у вери, никакве разлике између српског и хрватског сељака не би било, као што је и нема етнички.

Као свештеник ја смело тврдим да потреси и ударица на народну душу у овом погледу никад не долазе и не могу доћи од вере, него само од проповедника вере, али не правих и ревносних, него кривих и лажно ревносних проповедника вере. (Одобравање.) Јер, госпoдо, лепа је и католичка вера, лепа је и православна вера и муслиманска вера, све су то лепе вере, само нису увек леви и добри они, који треба да буду проповедници и носиоци те вере.

(Одобравање.) На интелигенцији је, на свима нама, ближим и даљим народним радницима да отклањамо све оно што засењава душу народну, што јој наноси болести; ударице и потресе. Узвисимо се и повратимо се оригиналној души народној, а не фалсификованој шовенској, па ћемо ту на извору осетити величину и снагу и лепоту нашег народног јединства, које је Бог дао и које неће ничија осим Божја сила да разруши и уништи. Народна је изрека: „Брат је мио па ма које вере био“.

У духу овога мога кратког излагања, ја овде свечано изјављујем као свештеник православне вере, да бих с великом радошћу поздравио наредбу својих претпостављених духовних власти, да у своју цркву и свој дом поред лика православног Светог Саве Немањина поставим и лик Светог Владике Јурја Штрoсмајера (Одобравање), а желим да и браћа свештеници католичке вере учине то са ликом Светог Саве Немањина. Ту нам је срећа и наше оздрављење.

Изјављујем да ћу гласати за буџет. (Одобравање.)

Претседник Др. Коста Кумануди: Има реч г. Гавро Санто.

Др. Гавро Санто: Госпoдо, мађарског сељака земрадника три ствари карактеришу. Прво трезвеност и поштење, друго бескрајна приврженост према предачкој хумци од чијег и најмањег парчета стручним својим знањем и великом вредноћом добија свој свакодневни хлеб и, ма да скромно он осигурава живот својој породици и треће, верност и љубав којом мађарски народ свога Краља просто обожава. То су душевне одлике које југословенски мађарски народ братими са Југословенима. Узмимо као пример карактер шумадиског српског сељака. Исти је као и карактер мађарског панонског човека. Можда су многе столетне заједничке борбе начиниле их сличнима. Поштена скромност и љубав према земљи као и бескрајна верност према Краљу, пламена љубав према домовини, зашто су у стању све да жртвују — њихова је главна карактеристика.

Ове сродне црте треба усавршавати братским споразумом ова два народа са једнаким менталитетом да би могли заједно сарађивати за нашу љубљену заједничку домовину, за нашег великог Краља, праведног оца нашега народа.

Нашем оцу, нашем љубљеном Краљу, ми се обраћамо у име његовог верног мађарског народа, у име ове братске љубави која живи у душама оба народа и молимо: да једнаком и потпуном применом права, створи нераздељиву заједницу између својих народа. Велика словенска национална душа, која се увек борила за слободу, нека пригрли себи демократску душу мађарског становништва, верних синова наше велике домовине. Нека да потпуну слободу и једнакост; њиховим културним и економским заједницама слободан развој и рад и ја вас уверавам, госпoдо моја, да ће се овај одани и поштени народ такмичити у извршењу својих дужности према својој домовини са шумадијским грађанима и свакога момента ће са радошћу жртвовати и живот и крв за свога великога Краља и своју слободну домовину Југославију.

Молим Господина Претседника Министарског савета и госпoду чланове Краљевске владе, стубове државне управе, који су већ много пута дали доказа своје љубави и разумевања према лојалном мађарском становништву, ове државе, нека буду тумачи

ове молбе на највишем месту, нека подржавају моју скромну, али тешку акцију са вољом, разумевањем и љубављу, још и у већој мери него до сада. Потребно је да хитно и потпуно признање права буде темељ и да иницијативу сродном југословенском и мађарском народу, као и двома суседним државама, Југославији и Мађарској, за сав рад за потпуну економску сарадњу.

Молим Краљевску владу која је у најтежим и најкритичнијим ситуацијама водила државни брод у сигуран залив, нека не застаје, нека се уздигне изнад догађаја, и нека буде већа од највећих.

Молим госпoду народних посланике, чије срце пламти пламеном љубави према домовини и човечанским осећањима, молим одавде цео југословенски народ у чијем је срцу узидана слика слободе и домовини, нека са братском љубављу издигну заставу, на којој је исписана будућност и срећа нашег народа.

Госпoдо, претстављате народ и ваша реч је права. Убеђен сам да ви осећате поштење које сам у своје речи унео и знате да је тако, да треба и да се може ово створити, јер ће то бити, мора да буде челични спој, који ће између два брата народа воспоставити потпуно разумевање и заједнички рад, а чији ће крајњи резултат бити зора лепше будућности и смањивање народних терета и мир. Мир народа који мора пре или доцније наступити.

Вашем срцу, вашој хуманости ја се, госпoдо, обраћам, у ваше руке полажем бољу судбину наших народа, вама упућујем узвишене мисли остварења вечитога мира, јединог позваног да реши кризу, која прети рушењем.

Наша држава велика је и моћна. Наш народ је поштен и вредан, а његови вођи врше надчовечанске напоре. Тешка времена доносе велике људе у служби домовине. Госпoдо, на челу наше величанствене, снажне државе, стоји Богом благословени Краљ, чије су све мисли посвећене Његовом народу и Отаџбини. Треба да се Његовој величини, Његовој владавини придода и она спона, и онај беочуг који ће допунити Његову славу владавини, који ће донети нашем народу славнији процват и напредак. А будућа времена ће са славу Његову владавини поред имена праведни додати још и реч, која ће изнад свега више говорити: Краљ мира! Та одлика нека и даље води нашега великога Краља, и нека учини још славније име Карађорђевој династије. Сви су услови у њему: нека из наше домовине Његовом иницијативом потекне велики дан остварења вечитога мира и на благодет нашега народа и домовине и благодет целога усколебаног човечанства, молим Божји благослов за великог Краља мира!

Госпoдо, на крају још изјављујем да буџет у начелу примам, јер сам убеђен да Краљевска влада као и Министар, имају пред очима само опстанак и благостање државе, и неметано функционисање државног газдинства, као и економску снагу нашега народа.

Претседник Др. Коста Кумануди: Има реч народни посланик г. Др. Игњат Толић.

Др. Игњат Толић: Госпoдо посланици, пошто је ваше стрпљење већ прилично на измаку, ја ћу своју критику да подесим по оној узречици Г. Министра финансија: Буџет није песма а то значи трудићу се да будем што краћи и што стварнији.

О политичком значају буџета било је доста речи. О његовом националном значењу исто тако. Ја хоћу

сада да се задржим на другој једној страни његовој која, држим, није била довољно наглашена.

Буџет у државном газдинству значи само напрт расхода. За провађање буџета у живот, треба један ваљан порески систем, који се темељи на добром и ваљаном пореском законодавству. Једна ваљана пореска политика, по мом дубоком уверењу, треба да иде за тим да једнако оптерети сва врела прихода и све сталеже. Ја морам, госпoдо моја, да констатујем да у том погледу данашње наше пореско законодавство не задовољава. Десет година смо ми радили да дођемо до једног јединственог пореског Закона и ја могу да кажем — јер сам се тим питањем мало и стручно бавио — да постојећи порески Закон о непосредном порезу, о коме желим да говорим, са стручне стране претставља једно прилично добро обрађено дело.

И кад би људи били Богови и када ми не би живели у оним временима где је људска себичност достигла врхунац, овај закон не би требао никаквих измена и допуна. На жалост данас је људска грамаљивост достигла врхунац и тешко је наћи законодавца који ће да донесе закон, који закон неће људи у својим себичним циљевима да изигравају и обиђу.

Овде мислим, госпoдо, у првом реду да говорим о начину опорезивања подузећа обавезних на јавно полагање рачуна. Данас је јавна тајна да се стварају деоничка друштва у циљу, да се избегне опорезивање. Према постојећем закону, опорезује се чиста добит. Наша индустрија и наша подузећа обавезна на јавно полагање рачуна редовно кажу: ми смо пасивни и показују губитке и тако сасвим измичу испред опорезивања. Има нешто, госпoдо, у томе истине, то је тачно, али госпoдо, зар наши сељаци, наша сељачка газдинства, нису и те како пасивна?! Данас сељак продаје краву коју треба 3-4 године да подиже, за багателну цену од 500—600 динара, а он је утрошио 3—40 метричних центи хране док ју је подигао, а то чини стварно 3—4000 динара. Међутим та тврдња да су та предузећа толико пасивна није у свима случајевима оправдана. Ја знам и имам доказа, којима се нећу послужити, јер нисам позван да оптужујем, да има индустријских предузећа која су благодарећи картелу, зарадила и у овим тешким годинама, и та предузећа ипак не плаћају апсолутно никакву порезу. Ја знам у једном Славонском граду једно предузеће која има трокатницу а које је за ову годину опорезовано са 1320 динара. То предузеће је исказало пасиван биланс, па кад им човек приговори да су куповали на страни нека непокретна имања, онда они са врло значајном смешком, као каква добра девојка кад призна свој први флерт, кажу: ми смо вешти билансирању!

И госпoда моја, ако ви погледате позитивни закон, сам тај закон им донекле иде на руку. Наиме они га злоупотребљују, јер се каже већ код самог састављања биланса, да опорезивању не подлеже све оно што се меће у разне специјалне фондове. Као што су резервни фонд, за осигурање намештеника итд. И онда кажу, ништа лакше него створити један пасивни биланс, а по готову када се у овој данашњој тешкој кризи тешко долази до неког профита. Ја мислим да би чланови Финансијског одбора требали да поведу рачуна о томе, те да се дође до једне корените реформе и да се терет државне управе подели равномерно на све и да се оперузују приходи

и тамо где их стварно има, јер сам сељак не може да све издржи.

Постоје неки системи, — ја примера ради наводим Немачку, — где је сваки обавезник који је дужан да прикаже имање обавезан, да то прикаже на захтев под заклетвом пред судом. Ми немамо никаквих казних санкција, никаквих мера, којима би присилили оне, који немају довољно моралне петље, да прикажу истинито, оно што треба да прикажу то јест приходе за порез.

Данас када се води једна веома озбиљна и тешка господарска борба свих против свима, у овом озбиљном часу када се чује грмљавина, гора него у светском рату са оружјем, где су последице далеко убитажније него од шрапнела и граната, које смо ми видели и чули, данас када се води борба нечујна и подземна, где ми не знамо ни ко нам је непријатељ, ни каквим се оружјем служи, данас онај који изда Отаџбину у овом часу, не заслужује никакво милосрђе.

Војник за време рата кад је одбегла од своје дужности, стављен је пред зид, а он је у рату ризиковао оно што му је најдрагоценије, свој живот, а од порезног обвезника не тражи се велика жртва него да праведан део свога прихода, који је зарадио благодарем садањем поретку, допринесе сразмерно за одржавање тога поретка.

Господо, има још једна ствар која овим предузећима омогућава да тако раде, а то је чл. 75 Закона о непосредним порезима, који каже, да се индустријска предузећа имаду опорезовати у месту свога трговачког настана. Ова установа страшно се злоупотребљава. Паметни људи, којима је грамзљивост и стицање први циљ, поставе у једном великом граду некакову писаћу машину у једној собици и поставе фирму, па кажу то нам је централа, док главни део посла обављају на терену. Код мене у срезу имаде једно дрвно предузеће које је извукло 20—30 милиона динара зараде, а није оставило општини у којој је се налази ни једне паре, чак ни за употребу путева, а сигуран сам да је то предузеће за тешке милионе прикратило државу, јер оно има фингирану централу у Загребу где апсолутно немају појма ни где, ни што ни како ради то предузеће, пошто је искључено да се из Загреба може контролисати опсег пословања, количина употребљеног капитала, као и величина прихода тога предузећа. И баш због тога да се то онемогући, борила су се оваква предузећа зато да се порез њима резрезује у централи. Оваквим поступком наше је државно газдинство и те како оштећено и ако су такве злоупотребе у прошлости, чињене, ја мислим да је дужност и Финансијског одбора и Г. Министра финансија да енергично захвате, да се овоме у будуће стане на пут и да се онемогући саботажа државе од стране оних, који од ње имају стварно највеће користи.

Има још само једна ствар, коју желим у кратко да поменем, а то је питање начина наплате пореза. Код нас је уведено начело да се порези убиру редовно у јесен, јер се тврди да сељак тада најлакше долази до новца. Међутим, господо, на сељака баш у јесен све напане, и банке и пореза, у јесен се сељак жени, а они што кашљуцају у јесени умиру, и онда сељак крај најбоље воље не може да удовољи својим обавезама. Он тада нешто да држави, а већину својих обавеза одлаже до пролећа, а у пролеће догоди му се каква несрећа, и он не може опет да плати. Го-

сподо, има држава где се порез наплаћује у месечним оброцима, и то није тако лоше, јер је лакше сељаку спремити сваког месеца неку стотину динара, него да му се толико гомила на једанпут. Стога мислим да би требало да Финансијски одбор и о томе мало размишља.

Господо, о картелима било је врло много говора. Исто тако и о устројству општина. Ја држим да и картели доприносе добар део привредној депресији и да и они наносе велику штету, и носе одговорност за ово лоше стање, у коме се налазимо. Закон о акционарским друштвима, Закон о картелима и Закон о устројству општина нарочито у нашој Савској бановини, где је општинска администрација врло скупа, прека су потреба.

Ја вам захваљујем на вашој стрпљивости и желим вам лахку ноћ. (Одобравање и плесак.)

Претседник Др. Коста Кумануди: Реч има последњи говорник господин Гавро Милошевић.

Гавро Милошевић: Господо народни посланици, први југословенски Парламенат дошао је у најтежким часовима и има да реши два најтежа задатка политички и економски Југославије.

Решавање политичког задатка то је само оживљење закона од 3 октобра 1929 године те стварање једног јединственог човека Југословена.

Ми смо сви прихватили ту Југославенску заставу и ступили смо у једну југословенску странку. Ми као апостоли те југословенске мисли и идеје треба да сваком приликом прикажемо тај југословенски осећај.

Кад се сећамо прошлости онда не треба ићи странпутицом и у дискусијама уносити за остатке племенских и локалних осећаја, већ и ту прошлост ми морамо да обвијемо југословенском душом. И ако су имена Србина, Хрвата и Словенца славна и лијепа, ипак тај племенски назив треба да ишчезне пред именом Југословен, које у себи има сва три имена. И ако су имена покрајина Црна Гора, Србија, Хрватска мила и драга са пуно витешке прошлости, ипак имају да ишчезавају пред дивним именима наших бановина названих по нашим ријекама.

Ми при сећању на прошлост у првом реду треба да се сјетимо оних који своје кости узидаше у темеље наше домовине и да им клинемо: Слава! (Гласови: Слава им!) Да се сјетимо свих оних надчовечанских напора и мука свију знаних и незнаних претрпљених како по бојним пољима тако и по тешким непријатељским тамницама. Да се сјетимо свих палих од Косова до дана ослобођења, јер смо кроз њихову крв и животе омогућили да претстављамо југословенски род.

Када се будемо тога свега сјетили, онда ћемо видети, да се налазимо у добу које наша застава претставља бијелим пољем. То је поље оличење морала и етике, оличење части и поштења. Нека би ми били часни и поштени и радили онако, као што су они, који својом крвљу направише црвено поље, онда је осигурано плаво поље наше нације — поље срећне генерације, бољих дана и трајне будућности. Сјећања на послератне политичаре и прилике нема овде места.

Ми, стварајући не смемо се качити формалности већ садржине. Није у питању, каквога је облика наш парламентаризам, већ је у питању какви смо ми, јесмо ли достојни да будемо заставници југословенске мисли. Ако будемо искрено и својски ра-

дили, ако будемо у дубину душе народа зашли, те ако будемо прави народни људи, онда о форми нико неће водити рачуна. Обратно, ако би најлибералније законе имали, а у суштини не би народној вољи погодовали, онда нас форма не би спасила. На нама је да радимо, јер само радом све препреке и све противнике ћемо савладати.

Питање штампе те збора и договора је врло важно. Но, ту треба бити обазрив, да се штампом не би развила племенска мржња и да се не би натраг повратио стари речник који је непријатно употребљиван, јер ми смо били у рђавом смислу претстављени и раније парламентарне дискусије само су доносиле штете по нашу нацију.

Други важан задатак прво југословенско претставништво има да решава економски проблем Југославије. Исто онако као што смо у политичком проблему наследили застареле локалне и племенске осећаје, и амбиције, тако смо и на економском пољу наследили једно опште преоптерећење народа.

Нисам задовољан оволиком цифром у буџету, али ипак ми нисмо криви, да смо наследили обавезе које морају ући у буџет. У доба када су примате репарације, када је требало земљу обновити, када је државни буџет био активан, у тим часовима прављени су зајмови а не трошени на сврхе законом намењене, па морамо сада плаћати анuitет. У доба разјарених партијских страсти заборављало се на државне потребе и наш се државни организам преоптерећивао разним установама и многобројним чиновништвом, те је данас редукција онемогућена због стечених права.

Но, прво Југословенско претставништво свесно правилног решавања економских питања, скратило је буџет за скоро 3 милијарде, т.ј. на једну $\frac{1}{4}$ ранијих државних издатака и на тај начин растеретило свој народ оволике суме. — Разни приговори који су упућени са стране појединих посланика у највећем делу нису били умесни. Према таквим приговорима пита се шта би тек говорили када би учинили оно што смо ми из Црне Горе урадили. — Имали смо слободну земљу, Краља и заставу, добили смо пропорционални део светских репарација и све смо то положили на олтар јединства Југословенског. Те репарације највећим делом отишле су великим градовима: Београду, Загребу, Љубљани итд. а од њих се ништа није дало нашим крајевима. Ми смо видели градњу жељезнице поред жељезнице, тунела поред тунела, великих мостова и насипа, а код нас се није учинила никаква знатнија грађевина. И поред свега тога ми свој глас нисмо подигли за то што смо југословенски васпитани и што сматрамо Загреб, Београд, Љубљану, Сарајево, Сплит наше исто онако као што је и наше Цетиње.

У погледу том упоредићу диобу репарација са диобом кукуруза из Русије. Рекли Сули да подјели жито праведно као Бог. Сула узме кукуруз и даде онима те су имали доста, а ко није имао ништа ни он му није дао ништа; кад је дошла жалба на Господара он је рекао да је поделио као Бог, јер коме је он дао и он му је дао. Ето тако је било од ранијих влада и са нашим крајевима који су и по природи економски сиромашни а од ратова и од разних побуна коначно уништени, док су награђени крајеви економски и културно богатији куда непри-

јатељ није пролазио. — Прва Југословенска влада стварањем бановина морално је задужила наш крај и дала му потстрека за општи развој и напредак. Овде ми је истаћи најважнију потребу саобраћаја наше бановине, јер само до њених периферија долазе жељезнице. Тај саобраћај за сада треба уредити аутобусима и везати Митровицу, Требиње и Зеленику тако да се ту настави нормалан даљи превоз аутомобилским сретствима, а уз повластице за народ, који има на бродовима и жељезницама да се ослободи таксе на бензин, на територији наше бановине, — и тиме пружи јефтинији саобраћај народу. Сем тога појачати поморски саобраћај дуж наше обале, и подићи пристаништа у Улцињу, Петровцу и Спичу.

У вези са саобраћајем јесте изградња путева која у овој години треба да буде у највећем јеку, јер одатле становништво се може исхранити и економски побољшати, пошто га је ова тешка година до катастрофе довела.

Што се тиче просвете, наше гимназије не би требало укидати већ напротив одржати, јер су то расадници помоћу којих се врши најзгодније расељавање Црногораца, свршавањем неколико разреда гимназије близу своје куће сврши неку стручну школу и иду трбухом за крухом. Поготово у Бару треба оставити гимназију.

Да се спроведе реорганизација судства у Црној Гори и у том погледу овласти Министар правде, да скоро са истим буџетским издацима учини народу много приступачније добивање правде, а што је и од Великог суда у своје време предложено.

Апелујем на Краљевску владу, да би поштедила чиновништво у Црној Гори, а по готову у Цетињу, у погледу скраћивања плате и доходака, већ, напротив, да би се у Цетињу дао и јужни додатак и урачунало 8 мјесеци за годину, јер једино на тај начин добићемо у тим крајевима способно чиновништво, да послужи општим народним потребама. На тај начин, Цетиње се неће звати југословенски Сибир, да се тамо по казни шаљу чиновници.

Завршићу свој говор једном причом, коју сам испричао на једном збору. Јурио је један воз и сви се путници преплашили катастрофе. Један мали дечко играо је безбрижно. Када су преплашени путници то видели, упитали су га како се он не боји? Он им је одговорио: „Ја сам сигуран, мој тата вози воз.“

И ја сам тај ђетић који се не плаши свих економских препрека, јер Онај, који је водио наш народ кроз Голготу и довео га трновитим путем до среће и славе, Онај и данас води наш државни брод, па ћемо паметном штедњом пребродити све ситне економске препреке, јер је Он дао примера свакоме сину наше Домовине, те ћу гласати за предлог буџета. (Аплауз и живо одобравање.)

Председник Др. Коста Кумануди: Ако Народна скупштина пристаје, ја ћу ову седницу закључити, а наредну, с истим дневним редом: Претрес предлога буџета за 1932-33 годину, заказати за сутра, у 9 часова пре подне. (Прима се.) Прво ће говорити г. Министар финансија, па ћемо, затим, прећи на гласање у начелу о буџету.

Заључујем данашњу седницу.

Седница је закључена у 20,30 часова.